

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XLVI

1 9 2 6

ŠT 10

Vsebina zvezka za mesec oktober:

1. Dr. Rajko Nahčigal: Franc Miklošič	561
2. Dr. Fr. Zbušnik: Ivan Cankar v pismih	572
3. Dr. N. Preobraženski: Nova Rusija	577
10. Konstantin Fedin	
K. Fedin, Vri	578
4. Tone Seliskar: Zimski vetrovi	586
5. Dr. Franjo Čibej: Funkcije pesništva	587
6. Pastuškin: Spomenik padlim	599
7. Ivan Albrecht: Tiho teče reka Drava	599
8. France Bevč: Beg pred senco. (Konec)	606
9. Dr. Ivan Lah: Jiří Wolker. (Dalje prihodnjič.)	610
10. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Dalje prihodnjič.)	618
11. Milan Jare: Vhod v Trento	626
12. Književna poročila	627
Slovenska dela: Shakespeare-O. Župančič: Kar hočete, dr. Matej Smolec. — Ivan Albrecht: Prisluskovanje, (Fran Albrecht.) — Dr. Klement Jug. (A. Budal.)	
13. Kronika	632
Domaći pregled: Drama. (Fran Albrecht.) — Pravi naslov dr. Divčarja spisu «Izza kongresa». (A. Mikuš.) — Inozemski pregled: Marginalije o sv. Frančišku Asiškem. (B. Borke.)	

LJUBLJANSKI ZVON

Izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrť leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje: FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravištvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z. o. z. v Ljubljani (Fran Šaraben).

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Dr. Rajko Nahtigal / Franc Miklošič

(Slavnostni govor o priliki odkritja spomenika v Ljutomeru dne 8. avgusta 1926.)

Rojaki! Gostje!

Majhen narod lahko zapade nevarnosti, da pri ocenjevanju svojih moči, ki so se na kakršenkoli način udeleževali na domačem ali splošnem kulturnem polju, rad zaide v pretirano precenjevanje, ali pa jih ne ume niti ceniti ter jih polagoma popolnoma prezre in pozabi, kar je viden znak kulturne zaostalosti, oziroma že narodnega propadanja. Razen tega pa je še pri pripadnikih velikih narodov zelo razširjeno prepričanje, da se sin malega naroda pri vsej svoji genialnosti ne more povzpeti do onih višin kulturne delavnosti, da bi njegovo delo imelo tudi splošen kulturni pomen.

V današnjem slučaju na naše veselje ne velja ne eno, ne drugo, ne tretje. Slaveč Franca Miklošiča — in to še tako slovesno in slavivno — se našemu narodu ni treba bati, da bi ga kako precenil ali da bi njegovo ime ne bilo slavno znano splošni kulturni povestnici. S posebnim veseljem pa moramo še priznati, da šteje njegovim najožjim sorojakom v veliko čast, da so v sedanji novoprerojeni dobi našega narodnega življenja dali ravno oni pobudo k proslavi, ki bi se leto pred izbruhom svetovne vojne, ob stoletnici Miklošičevega rojstva gotovo ne mogla vršiti tako svečano in radostno, kakor danes na narodno osvobojenih domovinskih tleh.

V kratkem času, ki mi stoji na razpolago, da priklidem v spomin veliko osebnost slavljencevo, mi je mogoče le v najglavnejših črtah orisati Miklošičevo življenje in delo.

Rojen 1815. leta v bližnjem Radomerščaku kot najstarejši sin preprostega vinogradnika, krščen tu v Ljutomeru, se je čez kakih pet let preselil z očetom sem, tako da danes lahko praznujemo tudi nekako stoletnico Miklošičeve naselitve v kraju, kjer se mu sedaj odkriva spomenik. Tu je pohajal ljudsko šolo, gimnazijo pa dve leti v nedaljnem Varaždinu, ostalo v Mariboru, kjer je že pokazal poseben dar za jezike, zlasti grščino, učil se je tudi

francoščine in italijanščine, a drugoval je z bližnjim rojakom iz Cerovca, znamenitim Stankom Vrazom, rojenim leta 1810.

Jeseni leta 1830. je odšel v Gradec, kjer je dovršil najpreje dva letnika filozofsko-historičnega študija (sedanja najvišja gimnazijska razreda), potem pa leta 1836. jus.

Živel je od instrukcij ter je bil med drugim domači učitelj v rodbini znanega poljskega emigranta, grofa Ladislava Ostrovskega, pa je umevno, da je v literarnem krožku slovansko navdahnjenih in za narodnoprosvetno delo navdušenih slovenskih dijakov v Gradcu učil poljski, med tem ko je njegov prijatelj Vraz vodil ruske vežbe. S tem in drugimi je koval razne literarne načrte, pa so hoteli ljubljanski «čbelici» postaviti ob stran «Metuljčka», kateremu bi bil dal Miklošič (po Vrazovem pričanju) truplo, Vraz sam usta, Davorin Trstenjak noge, a Prešeren peroti. Z zadnjim se je Miklošič seznanil že leta 1831. v počitnicah, ko je potoval z Antonom Murkom v Ljubljano in Celovec, pa mu je moral ugajati, ker mu pozneje pošilja preko Vraza pozdrave. V tako zvanem ilirskem pokretu pa Miklošič ni bil spočetka Prešernovega nazora, temveč se je dal pridobiti od glavnega glasnika Ilirizma, Stanka Vraza, za ilirsko idejo, tako da je bodoči strogi znanstvenik zajahal celo Pegaza ter še na Dunaju prva leta zlagal pesmi na ilirskem pismenem narečju. Vendar pa tudi v njih izraža kot glavni motiv ljubezen do rodne govornice. Ko pošilja Vrazu pesmi s pesniško poslanico, pravi, kakor vidi v duhu, da pridejo v domovino in

«Glasi sad poznani, mili,
uha su jim udarili;
Koliku jim daje radost
ovih glasa medna sladost!

Kad se jim prismeje strana,
gdje vidismo svjetlost dana:
slasti su je obmamile,
da su svoju put zabile.»

Tudi v pesmi «Slavuj», natisnjeni v Vrazovi «Danici ilirski» leta 1840. peva podobno:

Duša moja utočište
Na svetloj zvezdi ište.
Al i neba sried svetlosti
Oj kraljico sladjanosti!
Na tve pjesni rodno mjesto
Sjećat će se duša često.

Po dovršenih juridičnih študijah bi bil Miklošič kmalu zašel v stroko čiste teoretične filozofije, ker je bil leta 1837. po potrebi že le na podlagi prvega rigorozna iz filozofije (eno leto pred doktoratom) imenovan za suplenta filozofske stolice na graški

univerzi, a kmalu na to je — k sreči brez uspeha — skušal celo doseči profesuro filozofije na univerzi v Inomostu.

Jeseni leta 1838. je odpotoval Miklošič na Dunaj, da nadaljuje juridične študije in da se posveti odvetništvu. Leta 1840. je res tudi postal doctor juris ter je vstopil v pisarno advokata Bacha, očeta ministra, po katerem so prejeli ime zloglasni «Bahovi huzarji». Toda izkazal se je slabega odvetnika. Odsvetoval je n. pr. nekemu kmetu pravljanje in njegov šef mu je nasvetoval, naj si izbere drug poklic. In ta, sedaj že pravi, se je v prosepah vsega Slovanstva in splošne vede v istini našel.

Grof Ostrovski je dal Miklošiču pri odhodu priporočilno pismo na živečega na Dunaju slovečega slavista Slovenca Kopitarja in znanje s tem slavnim in učenim možem, ki ima pred celokupnim našim narodom veliko zaslugo, da je vzgojil Vuka Karadžića, ustvaritelja novega srpsko-hrvaškega književnega jezika, je Miklošiču polagoma odprlo zmisel za njegove prave sposobnosti za znanstveno preučevanje slovanskih jezikov in tej smernici je Miklošič — izvzemši le še politično burno leto 1848., ko se noben resnični rodoljub ni mogel odtegniti borbi za narodne pravice — od tedaj že brez oklevanja posvetil vse svoje neizčrpne sile ter ji služil do konca dni svoje osem in sedemdesetletne starosti († 1891), le da je stopil še preko mej slovanskega sveta in privzel v svoj znanstveni delokrog tudi celo vrsto drugih, slovanskim sosednjih jezikov, ki so bili ravno tako malo ali še manj preiskani nego slovansčina. Poglobljal se je vedno bolj in bolj v suho, strogo znanstvo in postal tipičen pravi učenjak.

Ali za to se je bil najvestnejše pripravil. Začel je črpati gradivo iz prvih virov, zlasti bogate rokopisne zakladnice tedanje dunajske dvorne knjižnice, v katero je s pomočjo Kopitarjevo vstopil kot uradnik leta 1844., eno in trideset let star; poleg tega pa se je docela vsposobil za sodobno znanstveno primerjalno jezikoslovje, tedaj še mlado ali mnogo obetajočo vedo; priučil se je staroindijskemu sanskrtu in za slavista neobhodni starinski litavščini; že za življenja Kopitarjevega je mogel tega nadomeščati kot cenzor slovanskih, grških in rumunskih knjig. Tako je bil v stanu navesti v vlogi na knjižnico znanje klasičnih jezikov, sanskrta, novogrščine, italijanščine, francoščine in angleščine ter slovaščine v vseh njenih narečjih.

Umevno je, da se je tedaj Vraz začel bati za prijatelja, da se izmika njegovim idealom, ko piše Muršcu: «I od Miklošića neču je se ništa. Čuo sam od mnogih našinacah, što su došli iz Beča, te kažu da se je s Kopitarem srepio kao Orestes i Pylades, t. j. složan

i jednodušan — neprijatelj ilirštine. Šteta za toliko glavu!» Ali ko se je Vraz sam sestal na Dunaju z Miklošičem, vzklika v nekem pismu: «Dr. Miklošič čovek je vrlo učen i čini mi se, da je dostojan onog kadila, koje se pali na slavu mu u kadićnicah časopisih i novinah. Odkako se nismo vidili (a tomu ima 7 god.) opet je toliko priučio novoga i divnoga, da se čovek krstiti mora od čuda, kad pomisli mladost njegovu (ima 52 godini). On je već dosad učinio za nauku crkvenoslav. jezika više nego Kopitar pod vas svoj život.»

To je bilo tedaj, ko je Miklošič pričel objavljati svoje prve spise. Prvi, obširen pretres primerjalne slovnice indoevropskih jezikov ustvaritelja primerjalne jezikoslovne vede, Franca Boppa, je izšel leta 1844. Ž njim je Miklošič mahoma zaslovel v strokovnih krogih ter takoj stopil v prvo vrsto sodobnih jezikoslovcev. Sledeče leto so sledili koreni staroslovenskega jezika in staroslovenski prevod govora Janeza Zlatousta na Cvetno nedeljo iz supraselskega kodeksa.

S temi prvimi tiski je že označeno Miklošičevo osrednje znanstveno zanimanje za primerjalno gramatiko, slovarne zbirke in tekstno gradivo. Podčrtati pa je, da tudi v teh znanstvenih spisih daje izrecno izraza svoji ljubezni do rodne jezika, kar je v takih spisih gotovo vse preje nego običajno. V pretresu Boppovega dela pravi na začetku, da si je imenovano delo zaslužilo pravico na najtoplejšo hvaležnost vsakega svoj jezik ljubečega Slovana, a na koncu, da je svoje kritične pripomnje k delu izrekel le v korist jezikoslovja in iz ljubezni do materinega jezika. Seveda bi mogel kdo reči, da je to bil le tribut mladostni in romantični dobi. Toda še leta 1885. je kot starec na vrhuncu slave dodal v razpravi, tiskani pri dunajski akademiji znanosti, pod črto opazko, da so se še v XIX. stoletju učili in se uče tisoči slovanskih otrok katekizma nemški, ne da bi razumeli niti stavka. Pri Miklošičevi strogo znanstveni ekskluzivnosti in lakonični redkobesednosti, ko stopa njegova osebnost povsem v ozadje in govori predvsem le gradivo za se, so take izjave dragocene in osebno zelo pomembne.

Drugačno čustvo, občudovanje do jezikovnega ustroja slovansčine, se zrcali v izdaji Zlatoustovega govora v izbiri staroslovenskega gesla: «*Naš slověnskyjъ język otъ boga dobrě sъivorenъ bysѣ.*»

V revolucijskem letu 1848. je bil Miklošič izbran za predsednika dunajskega društva «Slovenije», ki je mnogo radikalnejše zastopalo slovenski program, nego voditelji v domovini,

n. pr. poleg slovenskih šol tudi zahtevo po zedinjeni Sloveniji. Miklošič je tedaj celo potoval v narodnopolitični misiji na čelu številnejše delegacije v Ljubljano, kjer je bil sprejet z izrednimi častmi. Akademična legija mu je postavila častno stražo pred hišo, kjer je stanoval. V ustavodavni državni zbor pa ga je izvolil štajerski šentlenartski okraj za poslanca. Praškega slovanskega kongresa se radi boleznim ni mogel udeležiti. Dal pa se je podpisati na proklamacijo za kongres, sestavljeno tudi ilirski. Razen tega je s Kozlerjem kot tajnikom «Slovenije» podpisal obrazložbo slovenskega stališča kongresu s slovenskimi zahtevami, predvsem po slovenskih šolah.

Politična zarja je, kakor znano, hitro otemnela, Miklošiča pa vidimo z naglimi koraki napredovati na vedno višji in višji znanstveni poti. Istega leta postane dopisujoči član dunajske akademije znanosti, čez tri leta pravi član, končno tajnik filozofsko-historičnega razreda ter redoma član, oziroma častni član skoro vseh glavnih evropskih akademij in učenih društev, zlasti o priliki svoje sedemdesetletnice (v Parizu, Berlinu, Petrogradu, Krakovu, Pragi, Kodanju, Bukarešti, Budimpešti, Rimu itd. itd.). Seveda tudi v Belemgradu, Zagrebu in Ljubljani. Tu je častni član Slovenske Maticе.

Leta 1849. ga imenujejo za izrednega profesorja staroslovanščine, naslednje leto pa za rednega profesorja slovanskih jezikov in literatur na univerzi na Dunaju. Leto na to ga tu filozofska fakulteta že izbere za dekana, čez dve leti pa cela univerza za rektorja, a ministrstvo prosvete ga postavi za predsednika izpraševalne komisije za profesorske izpite. Eminentno je bil namreč udeležen tudi pri tedanji reformi vsega šolstva, pa ima za to njegov markantni spomenik na dunajski univerzi mesto med možmi, ki so igrali glavno vlogo pri reformi kakor grof Thun in profesorja Bonitz in Exner. Pri tem je Miklošič zahteval samoslovenske ljudske šole, v nasprotju s škofom Slomškom, ki je bil za dvojezične. Naravnost ginljivo je, da v času, ko je bil dekan in rektor in preobložen z raznim znanstvenim delom, ko je bila dunajska akademija znanosti na podlagi od nje razpisanega natečaja sprejela in ravnokar natisnila prvi del primerjalne slovanske slovnice, knjige, dotlej take vrste še ne napisane, Miklošič ni smatral za poniževalno za svojo znanstveno višino, prevzeti nalogo izdaje slovenskih beril za višjo gimnazijo, v katerih je sam prispeval ne le prozaične sestavke kakor po lastnem potovanju napravljeni opis Carigrada, pripovedke iz najstarejše češke zgodovine, poljske pregovore i. dr., temveč celo prevod

v verzih poljske pesmi Kohanovskega «Lipa». Puškina pravljice o ribiču in ribici s sledovi prlješkega narečja pa najbrže ni on prevel, ampak le popravil, kakor je tudi sicer končno uredil berila ter i s tem pridobil vpliv na razvitek slovenskega književnega jezika. Zakaž je sestavil med drugim življenjepis starega filozofa Severina Boetija, doumemo iz pripovedovanja, da je tega najslavnejše delo «Consolatio philosophiae», t. j. o «tolažbi, ki jo nahajamo v filozofiji», kar je pač spomin na nekdanjo lastno filozofsko-strokovno službo. Zanimanje za sodobno filozofijo ga pa tudi v znanstvenem poslu ni zapustilo, kakor kaže primer, da je s svojo sintaktično razpravo o tako zvanih brezosebnih glagolih (leta 1875.), v drugi izdaji pod naslovom «brezsubjektni stavki» (l. 1885.) rešil težki filološko-filozofični problem ne le splošno filološki, temveč tudi z vsem potrebnim filozofskim znanjem, da so namreč to eksistencialni stavki in da niso tedaj vse sodbe v psihološkem oziru medsebojni odnos dveh pojmov, v jezikovnem izrazu pa zveza osebka s povedkom. S tem je zelo vstregel znanstveni psihologiji, kakor dokazuje pretres spisa po dunajskem filozofu Francu Brentanu, učitelju predsednika Masarika in graškega profesorja Meinonga, učitelja našega filozofa Prljeka Franca Vebra. V pretresu Brentano posebno hvali Miklošičevo lakonsko kratkost in resnično dialektično silo.

Za svoje znanstvene zasluge je žel Miklošič odlikovanja, kakor jih je do njega le redko kdo iz smrtnih doživel. Ne le doma častno občanstvo v Ljubljani in v Ljutomeru, v državi članstvo gosposke zbornice, tajno svetništvo, visoki redovi in plemstvo, temveč tudi iz inozemstva so se najlaskavejša priznanja prvih učenjakov, častna znamenja za znanost in umetnost ter visoki redovi i. dr. kar vsipali nanj. Posebe naj omenim le velikokrižništvo kr. srskega reda sv. Save I. stopnje.

Kako ozko je bil Miklošič zezan ravno s Srbstvom in Hrvatstvom, ne priča le dejstvo, da je njima specialno posvetil poleg izdaj tekstov in listin vrsto razprav, zlasti tudi o narodnem pesništvu. Leta 1850. je poleg Karadžića, Daničića, Kukuljevića, I. Mažuranića i. dr. kot jedini Slovenec podpisal književni dogovor o enotnosti srbsko-hrvaške književnosti in pravopisa. Prijatelj Karadžiću, tisk posmrtnih del, katerega je on oskrbel, je z druge strani postal učitelj Karadžićevega nadaljevatelja med Srbi, I. Daničića in svojega lastnega naslednika, V. Jagića, ter je tako sam nadaljeval tradicije svojega učitelja Kopitarja, učitelja tudi Karadžićevega. To mora s ponosom navdati vsakega Slovenca, ker poleg mnovega drugega svedoči, da nismo šele v

svobodni domovini od velike koristi za naša večja dva narodna brata, ampak da smo to že od zdavnaj bili. Tudi praktično je Miklošič izmed vseh slovanskih jezikov do konca dni najbolj obvladal srbsko-hrvatski; kajti, kakor se zdi tudi paradokсно, je vendar psihološka istina, da znanstvena analiza jezikov ne vsebuje tudi njihove dovršene praktične uporabe. Končno je i srbsko-hrvatsko zemljo dobro poznal, ker je potoval poleg Istre v Dalmacijo, Dubrovnik in Črno goro. Potoval vobče ni veliko, od leta 1860. sploh ne več. Pač pa je hodil kot mladenič mnogo po ožji svoji slovenski domovini; sicer je bil še v Italiji, na Francoskem in Nemškem.

Znanstveno delo, ki ga je Miklošič obavil tekom skoro petdesetletnega neumornega napora, je ogromno in tvori zase skoro majhno knjižnico. Knjig, med njimi več zelo obsežnih, je izdal 54 v 44 zvezkih, a razprav, ki so izšle po večini v publikacijah dunajske akademije znanosti — kje naj bi jih bil tedaj sicer tiskal — in od katerih tvorijo nekatere tako isto debele knjige, je vsega 108. Ako prenesemo vse na enak običajni oktavni format, tedaj dobimo za vse skupaj okrog 1525 tiskanih pol, torej okrog 21.200 strani. Vrhu tega pa so ostali razni načrti neizvršeni. Tako se je n. pr. njegov rokopisni slovenski slovar v 4 zvezkih na 287 polah vključil v Pleteršnikov slovar.

Slovansko filologijo je Miklošič pri tem pojmoval v ožjem zmislu besede nego Dobrovsky ali šafařik, predvsem le kot preučevanje jezika in jezikovnih spomenikov in kar je s tem v zvezi. Folkloristične, narodopisne, starožitniške in zgodovinske študije stopajo zato pri njem proti prvim daleč v ozadje; ravno tako se mu ni ljubilo pisati tudi recenzij. Odgovor je dajal v svojih delih. Razen znamenitih dveh prvih iz leta 1844. in 1847. o Boppu ter o Vostokova izdaji staroruskega Ostromirovega evangelija, ki sta prav za prav za svojo dobo epohalni razpravi z novimi odkritji, je Miklošič obelodanil sicer le še štiri kratka oznanila, med njimi o Slovenca Gr. Kreka «Uvodu v slovansko-literarno zgodovino» ter dveh Daničičevih del, sintaksi in rječniku iz srbskih književnih starin. O zadnjih sta izšli oznanila v srbskih časopisih. Tudi s strokovnim časopisom za slovansko filologijo, ki ga je pričel izdajati početkom petdesetih let in ilirski sam oznanil v Novicah (1850, šte. 5), ni uspel. Posrečila sta se samo dva letnika. Celo izdaja tekstov Miklošiču ni bila prav pri srcu. V izdaji srbskih listin naravnost pravi, da je najmanjša slava izdajati, a največja razlagati pismene spomenike. Iz pravih staroslovenskih spomenikov je izdal le supraselski zbornik, dodatek h Klocovemu

glagolskemu spomeniku in odlomek iz glagolskega marijinskega evangelija. Za izdajo glagolskega Assemanijevega evangelija se n. pr. ni potrudil, dasi ga je bil Kopitar prepisal in Miklošič že v svojih prvih slovarnih delih (v staroslovenskih korenih leta 1845. in v staroslovenskem besednjaku leta 1850.) slovarno izrabil. Toplo pa je pozdravil Valjavčevo objavljenje pravljic iz okolice Varaždina, trdeč, da se «nekateri trudijo, nepoznavajoč elementov jezikovne filozofije, ustvariti splošen slovanski pismeni jezik, in ne pomislijo, da jezik, ki ga nam je Bog dal, le polovičarski poznamo».

Težišče Miklošičevega znanstvenega dela je primerjalna slovanska gramatika in slovarno delo, torej neposredno delo o jeziku. Kako pa si je s tem takoj pri nastopu mogel zavojevati prvo vodilno mesto, se vidi iz dotedanjšega stanja slovanske filologije. Patriarha slavistike Dobrovskega češka (1809, druga izdaja 1819) in staroslovenska slovnica (1922) pri vsej svoji todobni epohalnosti pada ob rojstvo historične in primerjalne metode v jezikoslovju in nima zlasti ne historičnih perspektiv, tako da je staroslovenska slovnica ob Rusa Vostokova sočasni genialni razpravi o staroslovenščini (1820) deloma že zastarela. Kopitarja duhovita slovanska slovnica (1808), posebno pa znamenita izdaja staroslovenskega Klocovega glagolskega spomenika (1856) tvori proti Dobrovskemu gotov napredek, ali jezikoslovno najmanj. Vostokova pojasnitev staroslovenskih nosnih vokalov mu n. pr. še vedno ni povsem jasna. Šafařík je s svojimi pabrki iz starih srbskih rokopisov (1855), s slovanskim narodopisom (1842), predvsem pa s slovanskimi starožitnostmi (1856) silno razširil krog znanja o Slovanstvu, ali se neposredno ne tiče jezika. Vrstnik Miklošičev, Rus Sreznevskij, je obelodanil dobre «misli o zgodovini ruskega jezika» (1849), toda le misli itd.

Jasno je tedaj, da je pojav Miklošičeve primerjalne slovnice slovanskih jezikov (1852 glasoslovje, 1856 oblikoslovje, 1868—1874 sintaksa, 1875 debloslovje — vsega čez 2500 strani) moral storiti novo epoho v izučevanju slovanskih jezikov. Petrograjska akademija ga je zato naravnost imenovala ustvaritelja slovanske filologije, адреса univerze v Bonnu pa ga postavlja ob stran slavnihih dveh ustanoviteljev germanskega in romanskega jezikoslovia, J. Grimma in F. Dieza. V primerjalni slovnici se je prvič ves slovanski svet do najmanjšega narodiča, lužiških Srbov, promatral kot jezikovna enota: v ospredje pa je bila postavljena čestitljiva stara slovenščina, jezik slovanskih apostolov Konstantina-Cirila in Metoda, kateri nam po večini lahko služi kot historični repre-

zentant še skupne praslovanščine in brez katerega bi bilo naše znanje o tej in o historičnem razvitku posameznih slovanskih jezikov silno revno in oteženo. Poudariti pa je treba, da se prva dva zvezka o glasoslovju in oblikoslovju po vnanji ureditvi bistveno razlikujeta od ostalih dveh o skladnji in debloslovju. Med tem ko sledijo v prvih dveh za osnovnim staroslovenskim oddelkom orisi ostalih slovanskih jezikov, in sicer po redu: nove slovenščine, bolgarščine, srbščine (v 2. izd. glasoslovja leta 1879. srbščine in hrvaščine), maloruščine, ruščine, češčine, poljščine ter gornje in dolnje lužiščine, v zadnjih dveh delih, katerim je šele predmet skladnja in tvorba besed, torej pravečato jezikovno pomensko ustvarjanje, ni te delitve, temveč se obravnava vse gradivo iz slovanskih jezikov skupno le pod vidikom gramatične analize. To je najlepši dokaz blizosti in enotnosti duševne strukture slovanskih jezikov po njih bistvu. Zato je pri zaželeni centripetalnosti slovanskih narodov in jezikov treba imeti oči uprte predvsem v njihov tako zelo sorodni sklad in nikakor ne, to celo pozabljajoč, oslanjati se v prvi vrsti na glasoslovne in oblikoslovne razlike.

Miklošičeva primerjalna slovnica v celoti še danes ni prekošana. Ž njo je Miklošič uvel slovanščino v splošno primerjalno jezikoslovje, doma v slovanskem svetu pa je silno vplival, kakor svoj čas Dobrovsky, na slovnice posameznih slovanskih jezikov, zlasti seveda tudi slovenske. Miklošičeva velika avtoriteta je vtisnila svoj pečat in na razvitek našega književnega jezika. To kažejo posebno sledovi njegovega domačega vzhodnega narečja v njem, kar moremo, razume se, le odobravati. V delu na prvi pogled prevlada faktična stran, pa se zdi, da sta objektivnost in lakoničnost skoro pretirani. Ali pri bližjem študiju se vidi preglednost in en duh v sestavu, sicer preprosta arhitektonika, toda polno obvladanja snovi, pa bo delo še dolgo služilo slavistu, če ne toliko v pouk, pa kot vir, kar gotovo mnogo znači. Delo v svojih glavnih potezah ostane, pravi tudi Vatroslav Oblak (Lj. Zv. 1891, 245.), a poljski slavist A. Brückner deli zgodovino slovanskega jezikoslovja na tri dobe: Dobrovskega, Miklošiča in novejšo. Vredno je opozoriti na veliko znanstveno skromnost, ki jo razodeva navedba grškega reka na koncu uvoda v debloslovje, katero je najnazadnje izšlo, da človek, ko konča, tedaj pričinja.

Primerjalno slovnico dopolnjujejo številne specialne razprave, n. pr. o tvoritvi osebnih in krajevnih imen, druge so jo pripravljale do novih izdaj; posebno mesto zavzemajo še staroslovenske slovnice. Toda vsega tega ne morem tu posamezno navajati,

ravno tako tudi ne podrobnosti o tem, kaj in kako oboje skupno s primerjalno slovnico uči. Reči pa je splošno, posebno o dopolnjujočih razpravah, da imajo skoro vseskozi neki fundamentalen značaj, ker je v njih zbrano vse dotedanje znanje o dotičnih predmetih in obilno gradivo iz prvih virov.

Poleg slovnice je Miklošič še danes nedosežen tudi kot leksikograf. Veliki dve njegovi deli sta na tem polju staroslovenski in slovanski etimološki slovar. Poskus praktičnega primerjalnega slovarja glavnih šest slovanskih jezikov ni čisto njegov. V etimološkem slovarju je na razmeroma majhnem prostoru zbran ves najvažnejši slovarni zaklad slovanskih jezikov, Zato se zlasti to delo, poleg nekih drugih kakor n. pr. staroslovenski slovar in primerjalno debloslovje, še dandanes anastatično ponatiskuje.

Kakor slovnico tako spremljajo tudi slovarje monografije. Pri tem je Miklošič obrnil največjo pozornost na tujke v slovanskih in narobe slovanske elemente v sosednih tujih jezikih ter na ta način odprl globok vpogled v kulturno zgodovino mnogih narodov, ki ni zapisana v listinah in kronikah, ki pa se da razbrati iz jezika. Te vrste razprave so o krščanskih terminih, tujkah in o turških elementih v slovanščini in narobe slovanski elementi v rumunščini, albanščini, novogrščini in madjarščini, na podlagi katerih n. pr. sledi, da so Madjari prejeli izraze za večino prvotnih kulturnih pojmov od Slovanov. V priznanje takega dela mu je znani romanist H. Schuchardt posvetil delo o slovansko-nemških in slovansko-italijanskih elementih (1884).

Toda Miklošiča je to njegovo zanimanje vedlo še dalje, pa se je poglobil v poreklo in jezik imenovanih narodov samih na sebi, tako da je stvaritelj rumunske in albanske filologije, a močen pokretnik v vedi o novogrščini in madjarščini. Zsledujoč neko Kopitarjevo misel, je Miklošič, kakor je že bil v mnogem izvršilec idej svojega učitelja, na ta način pokazal, da imajo balkanski jeziki neke skupne črte, ki tvorijo tako rekoč svoj balkanski tip jezika, in da je jezike promatrati tedaj tudi pod vidikom geografskih pasov in ne le genetičnega sorodstva. Drugo je seveda vprašanje, ali je bil stari traški element povzročitelj tega balkanskega tipa, posebe izprememb v bolgarščini.

V zvezi z vsem tem pa je Miklošič našel še čas in možnost, da je napisal veliko delo o ciganskih narečjih v Evropi in njih selitvah iz prvotne domovine v Indiji. Šestnajst tega se tičočih razprav z 856 str. v 4° in 114 str. v 8° vsebuje tudi polno slovnico in slovar ter tekste teh narečij. Slavist najde v njih slovanske elemente, za splošno lingvistiko in etnologijo pa so klasično delo,

vzbujajoče občudovanje nad premaganimi težavami in nad vse obsegajočo učenostjo. Zato se ni čuditi, če je n. pr. germanist Müllenhof nazval Miklošiča največjega gramatika stoletja.

Končno mi je reči še nekaj o najvažnejših Miklošičevih teorijah. Dve, ki ju je povzel po Kopitarju in po svoje samostojno in sijajno zagovarjal, sta se danes že preživeli. To sta njegovi hipotezi o panonski domovini stare slovenščine ter o prvotnem razmerju južnoslovanskih narečij. Njegovi vabljeni argumenti za prvo, kakor «pešt» v imenu Budimpešta, nem. Ofen, in romansko-germanski krščanski termini v stari slovenščini itd. ne veljajo. Prvo je bila bolgarska kolonija, drugo je prišlo v jezik Cirila in Metoda po rabi na Moravskem in v Panoniji.

Hipoteza o štirih slovenskih plemenih, noriškem ali korotanskem, panonskem, dacijskem in bolgarskem, med katere bi se bili nekaj pozneje, šele početkom VII. stoletja, kot klin zarili Srbi in Hrvati, sloni predobesedno na povestvovanju bizantinskega historika carja Konstantina Porphyrogeneta in je dandanes drugače rešljiva. Dialektologija in zgodovina južnoslovanskih jezikov nas uči, da so tvorili južni Slovani prvotno neko bližjo dialektično skupino; iz zgodovine pa vemo, da so se imenovali nekaj vsi s skupnim imenom Sloveni, a jezik svoj so zvali «slověnsъ». Pač pa sta srbska in hrvaška država in s tem novo narodno-plemensko razlikovanje nastali pozneje, bodisi da je državo ustanovilo najmočnejše pleme, ali pa posebna tuja družina. V takem zmislu ima tedaj Miklošič nekoliko prav. V takem zmislu pa lahko pridržimo tudi Miklošičev termin «staroslovenski» za jezik Cirila in Metoda in njihovih učencev.

Ker je Miklošič delil slovenska plemena, je delil seveda tudi Hrvate in Srbe ter je videl prve predvsem le v Čakavcih. Da pa je bilo zanj to le filološko vprašanje in nič drugega, dokazuje njegova, za znanstveno slovnico gotovo izredna pripomba v 2. izdaji glasoslovja: da se njegovo mnenje o različnosti hrvaškega in srbskega jezika ne sme smatrati kot poskus, kazati obema narodoma pota politike; kajti oba, pravi, potrebujeta drug drugega. In danes smo res srečno tudi še mi Slovenci ž njima skupaj združeni v eni skupni narodni državi.

Dasi pa je Miklošič v navedenih hipotezah stal na sedaj zastarelem stališču, moramo vendar le poudariti zanimivo dejstvo, da te hipoteze prav nič ne kvarijo njegovega celokupnega dela, ker se taka hipoteza pravilno zasnovanega kapitalnega dela neposredno le malo tiče, izražena je prav za prav le bolj zase ter zato tudi lahko brez škode zanj odpade.

V nekem tretjem problemu acta še niso povsem rešena. Nalogo sintakse je Miklošič pojmoval kot nauk o pomenu besednih vrst in oblik. O stavku je govor le pri brezsubjektnih, pa primeri so tudi v stavkih. S tem je Miklošič ustvaril poseben tip sintakse, ki služi nekaterim še v najnovejšem času za vzor, n. pr. zadnji nemški znanstveni sintaksi prof. Behaghela. Ne more pa biti dvoma, da mora biti tudi stavek kot tak predmet filološkega študija.

V vprašanju starosti glagolice in nepristnosti nekih staročeških spomenikov (Kraljedvorskega rokopisa i. dr.) je bil Miklošič mnenja, ki se je pozneje po študijah še drugih dognalo do kraja. Ostale nadaljnje podrobnosti moram opustiti.

Končavam! Mislim, da sem dovolj orisal splošnočloveško monumentalnost Miklošičevega znanstvenega dela ter še vedno neprestajajočo korist tega za slovanske narode, ki jim je v njih kulturnem razvitku ne le potrebno, gojiti bistveni znak svoje narodne individualnosti, materin jezik, temveč morejo nahajati v onem delu celo znanstveno oporo in migljaje za svojo vedno večjo in ožjo strnjjenost. Videli smo tudi, kako je prevevala Miklošiča prava ljubezen do lastnega rodu od mladih nog pa do starosti. Zato ne more biti govora o njegovi dostojnosti, da se mu odkrije spomenik. Narobe, le mi sami moramo biti ponosni, da je to naš človek in da mu moremo na ta način izkazati svojo ljubezen in spoštovanje. Največjemu dosedanjemu slovanskemu jezikoslovcu, našemu velikemu Miklošiču na veke Slava!

Dr. Fr. Zbašnik / Ivan Cankar v pismih

Tisti čas, ko sem bil urednik «Ljubljanskemu Zvonu», v letih od 1905. do 1909. torej, sem bil s Cankarjem v dokaj živahnih pismenih stikih. Prav to, da so se začela zadnji čas objavljati razna njegova pisma, me je vzpodbudilo, da sem zvršil, kar sem že dolgo nameraval: potrudil sem se v podstrešje in privlekel tam iz prahu in strešnih odpadkov različna pisma in dopisnice na dan, ki sem jih bil dal zaradi pomanjkanja prostora pred dvajsetimi leti prenesti gori. Neverjetno, koliko je bilo tega blaga iz omenjene dobe! Reduciral sem ga nekako na eno desetinko, a vendar ga je še obilo. Mogoče, da pregledam vse to še kdaj natančneje, zdaj mi je šlo pred vsem za to, da odberem, kar je Cankarjevega. Dasi se je tekom let bržčas marsikaj izgubilo, se je vendar od Cankarja ohranilo še 51 dopisnic in 40 pisem. Razglednic tu ne štejem.

Po večini se sučejo vse te dopisnice in vsa ta pisma v prvi vrsti kajpakda okoli tistih nesrečnih kronik, ki jih je v onem času Cankarju, pa tudi meni, tako zelo primanjkovalo in ki je uprava «Narodne Tiskarne» tako strašno štedila z njimi, vendar pa je vmes nadrobljenega marsikaj takega, kar za literarnega historika ni brez pomena. Kdor bi hotel v moji posesti nahajajočo se Cankarjevo korespondenco uporabiti, oziroma izkoristiti, naj se oglasi, prepustim mu vse gradivo rade volje. Meni zadošča, ako si pridržim kot nekak spomin tisto njegovo pismo, ki mi je poslal svojo sliko v njem, vse drugo je na razpolago. V sledečem se dotaknem iz te korespondence samo ene stvari, ki bi utegnila zanimati širše kroge.

Cankar napoveduje svoj prestop k «Domu in Svetu».*

Nekoč se je bil Cankar hudo lotil Aškercu. Mislim, da je bilo to v povesti «Poslednji dnevi Štefana Poljanca», ki je izhajala z označbo «literarna povest» v «Zvonu» leta 1906. Jaz se gotovo nisem bal tudi Aškercu povedati resnice v obraz, dasi sem bil res proti vsakemu človeku po možnosti prizanesljiv. Brisiranje ni bila nikoli moja stvar, razen če me je kdo naravnost izzval k temu. Ko so vprizorili Aškerčeve znane tri enodejanke, me je bil naprosil — tistikrat je bil še on «Zvonov» urednik — da naj mu napišem o njegovih dramskih proizvodih oceno za list. Storil sem to, a ko je mojo kritiko prečital, se mu je zdela tako malo ugodna, da mi je s precejšnjo indignacijo izjavil, da je ne objavi. Čudno, da Aškerc kaj takega ni prenesel! Še bolj čudno pa, da je pri tistih njegovih dramah pokazal tako malo avtokritike! Šlo je pač z njim že tistikrat nizdol! No, tudi pozneje, ko sem bil «Zvonov» urednik že jaz, se nisem prav nič pomišljal, objaviti neko ostrejšo kritiko proti Aškercu, česar mi ni zameril samo on, temveč so mi hudo zamerili tudi nekateri drugi, tako n. pr. pisatelj Meško. Saj mogoče, da se s tisto kritiko sam nisem popolnoma strinjal, a stal sem na stališču, da urednik nikakor nima pravice, kritikom vsiljevati svojega naziranja. Če sem koga naprosil, da mi oceni to ali ono delo, potem sem mu dal popolno svobodo, da se izjavi o delu tako, kakor mu narekuje njegovo prepričanje. Kaj drugega pa je, če se kdo loti osebe pisateljeve! In to je bil Cankar napram Aškercu storil. Bil je podal tako točno fotografijo o njem, da ni mogel biti nihče v dvomu o tem, koga se stvar tiče. «Po

* Uredništvo priobčuje te odlomke pisem zaradi njih literarnohistorične pomembnosti, dasi se z nekaterimi izvajanci pisca ne strinja. — Op.ured.

Ljubljani hodi čokat mož» — tako nekako se je začel tisti odstavek, ki je bil po mojem čutu za Aškerca vsekakor osebno žaljiv. Kaj takega vendar nisem mogel dopustiti! Naj so bila Aškerčeva zadnja dela še tako slaba, da bi se osmešila njegova oseba, tega vendar ni zaslužil! Črtal sem torej nekaj stavkov.¹ To pa je Cankarja hudo pograbilo. V pismu z dne 28. marca 1906. mi piše med drugim: «Reči moram, da me je tista stvar s črtanjem (zaradi Aškerca, ki ga niti nikjer omenil nisem!) jako razjezila. Če bi bil v tistem prvem srdu imel denarja, bi bil vrnil honorar in zahteval rokopis nazaj. Jaz sem požrl (tudi v «Zvonu» že) marsikatero grenko, pa se nisem obesil. Ali ceni uredništvo Aškerca toliko višje od mene? Jaz ga cenim zadnja leta nižje od —.² Prostitucija je naravnost, kako hvalite vse vprek (in vsi hinavsko, v e d o m a hinavsko!) njegova zadnja, pod vsako mero banalna «dela»! No, vrag z njim!»

Kmalu nato sem se Cankarju še huje zameril, ker sem odklonil objavo nekega drugega njegovega rokopisa. V pismu z dne 31. marca 1906. me takole podaja:

«Zadnje poglavje Poljanca napišem, ker sem primoran. Seveda je to moja poslednja stvar, ki izide v «Zvonu».

Sitno mi je edino, da ste me opozorili šele tako pozno, kako stvari stoje. Ko bi bil vedel to prej, bi ne bil nadlegoval ne Vas, ne «Narodne tiskarne». Zakaj tega mi vendar nobeden ne bo pravil, da je honorar (NB: honorar na rokopis, ne predujem!) v znesku 70 K izdajateljem velike revije važnejši nego obdržanje dolgoletnega sotrudnika. Še slabša je bajka, da si «ne upate» objaviti «te satire» — in v moji noveli ni o satiri ne duha ne sluha! Apropos: če si «ne upate» — čemu pa ste šli potem po honorar? — Povedali bi mi bili naravnost in prej, da ste urednik k o n s e r v a t i v n e g a lista in stvar bi bila v redu. Moja krivda je, da nisem tega že sam razumel.

Kar se tiče Aškerca, vzemite na znanje, da ga nisem «poveličeval pred nedavnim časom», temveč da sem ga hvalil pred desetimi leti, t. j. leta 1896. kot dvajsetleten študent. Kaj je izdal do tistega leta in kaj pozneje, berete lahko v bibliografiji ...»

Dobri Cankar pač niti najmanje ni vedel, s kakimi težkočami se je bilo v tistih časih boriti v enem kot drugem pogledu uredniku «Ljubljanskega Zvona». Zakaj da sem šel po honorar navzlic temu, da dotičnega rokopisa nisem nameraval objaviti? Nemara

¹ To gotovo ni bilo v redu. Op. ured.

² Da ne bo zopet kdo razžaljen, ne zapišem dotičnega imena. Op. pis.

zaradi tega, ker sem se nadejal, da se bo dalo navzlic temu zanj kaj iztisniti! No, zdi se, da je potem Cankar vendar le pravo za-slutil. To bi se dalo sklepati iz pisma z dne 2. aprila 1906., ki se glasi takole:

«Veleccenjeni gospod urednik! Vidim, da Vas je moje zadnje pismo užalilo in da ste mi v svojem srcu očitali nehvaležnost. Jaz pa ne bi rad, da bi se ločili na neprijazen način in zato Vas prosim oproščenja, če sem v svojem srcu napisal neprimerno besedo. Osebnost Vas visoko spoštujem in tudi vem, da ste storili zmirom, kar je bilo v nelepah razmerah mogoče storiti.

Potrebno pa je, da se razumeva v nekaterih stvareh. Najprej mi verjemite, da nisem «občutljiv»; občutljivost razodeva slaboto — in slab nisem. Če bi mi Vi rekli: «Črtal sem ti ta odstavek, ker je slabo stiliziran» — no, črtajte! Ampak: «Črtal sem ti odstavek, ker bi se ta ali oni čutil žaljenega» — to je popolnoma druga stvar! — Če bi rekli: «Te novele ne sprejemem, ker je slabo pisana» — res bi se jezil, toda jezil bi se nase, da je tako nenadoma zadremal v meni novelist. Ampak: «Ne sprejemem te novele zaradi njene satire, njene nemorale» — tudi to je popolnoma druga stvar! — To je namreč: nezmožnemu čvekaču (in koliko jih je!) črtate b e s e d o, meni, ki doslej nisem nezmožen, črtate m i s e l. V tem je ves razloček. Nerodnemu pisatelju zavrnete slabo merjen štifel, zavrnete mu satiro, ker je slabo pisana, meni jo zavrnete, ker je — satira! Razumljivo je torej pač, da moj srd nima opravila z občutljivostjo.

Dovelj o tem. Kar se tiče «Slovana», bodite uverjeni, da tudi v njem ne boste več videli mojega podpisa. Z «Ministrantom» sem bil šel v neumno past in le žal mi je, da tá poštena povest maršira pod umazanin in cunjastim praporom...³

Če hočem pisati v kak slovenski list, mi ostane samo še «Dom in svet»; in najbrž bom pisal vanj.

Še eno misel, ki se je jako trdno ukoreninila v Vas, bi bilo treba omajati: to misel namreč, da list, ki nima «obzirov», ne more izhajati. Resnica je natanko onstran plota: «Zvonu» in vsakemu listu bi se godilo veliko boljše na tem in na onem svetu, če bi ne imel prav nič obzirov. Kaj ne vidite, da ste preobrnili naradni zakon? Publicistika ne služi občinstvu, temveč ga vodi. Kaj mislite, da škoduje listu, če se kak rodoljub z dežele jezi nanj? Prav nič mu ne škoduje, zakaj kolikor bolj se «rodoljub z dežele» jezi, toliko pridneje bere; in sčasoma bo ljubil, kar je sovražil.

³ Na tem mestu izpuščam eno besedo. Op. pis.

«Zvon» pravijo, da je napreden list, celo edini napredni literarni list na Slovenskem. Kaj je torej njegova misija? Kaj je njegova dolžnost? Ali je njegova dolžnost, da zbira vse napredne, v prihodnost strmeče moči — ali pa je njegova dolžnost, da poslušša «rodoljube z dežele»? Ali je stvar urednikova, da pogumno goni, makar v «nedoglednost» — ali pa je njegova stvar, da krčevito navija zavoro? —

«Slovan» je cunjja — nobeden ne bo zahteval od njega naprednosti in je ne bo iskal v njem; «Dom in svet» je konservativen list in ne skriva svoje konservativnosti, ampak o «Zvonu» pravijo, da ne izhaja zaradi dobička in da služi samo slovenski besedni umetnosti — kako je torej z njim?

Tudi o tem dovolj. Le to še rečem: če je že potreba, da brzdám svoj temperament, ga hočem brzdati javno in brez hinavščine.

Če je treba, da pišem konservativno, pišem rajši kar v konservativen list.

No, zdi se mi, da tudi vanj ne bom pisal. Moja kri je še premalo zvođenela.

Prosim Vas, da natisnete zadnje poglavje natanko tako, kakor Vam ga pošiljam. Drugače dobite popravek po § 19.: to mislim resno.

In še enkrat: oprostite, če sem Vas žalil in bodite prepričani, da sem Vam hvaležen za vse Vaše usluge. Z odličnim spoštovanjem udani Vam Ivan Cankar.»»

Ako prezremo nekatera pretiravanja in zadirčnosti, ki jih je Cankar včasih rad zagrešil, je vse, kar je povedano v tem pismu, jako lepo, logično in resnično — teoretično namreč. V praksi pa je bila stvar precej drugačna, kot si jo je Cankar mislil. Če bi bila meni tiskarna rekla: «Nam je vse eno, če ima «Zvon» petnajst sto ali pet sto naročnikov», ali: «Odmerjaj nagrade tako, kakor smatraš za primerno, nekoliko več ali manj potroška — vseeno!» o, potem bi bilo marsikaj drugače! Toda to se ni zgodilo in treba je bilo računati z dejanskimi razmerami. Prepričan sem: če bi bil tistikrat Cankar «Zvonov» urednik, bi bil postopal precej tako, kakor sem moral postopati jaz, ali pa bi po par mesecih ne bil več — urednik.

Zdi se, da je Cankar kolikor toliko iskal povoda za to, da bi mogel kreniti tja, kjer so mu obetali morda več, kot sem mu mogel dati jaz, a se je bal, da bi ga jaz ne obsojal zaradi tega. No, tako malenkosten jaz nisem bil! Saj sem vedel, da od tistih kronic, ki jih je zaslužil pri «Zvonu», ne more živeti. Zakaj bi si ne za-

služil tudi drugje kaj? Vse, kar sem si želel, je bilo to, da bi ostal še dalje «Zvonov» sotrudnik in pa da bi pač svoje najboljše stvari objavljaj v «Zvonu».

No, naposled se je zravvalo med nama vse zopet tako, da javnost niti slutila ni, kake divergence so bile nastale med nama.

Navedeno pismo je tudi zaradi tega zanimivo, ker veje iz njega navzlic krepkemu poudarku, s katerim uveljavlja Cankar v njem svoje prepričanje in svoja načela, vendar le tudi nekaj tiste lastne mu rahlo- in nežnočutnosti, ki nam pri mnogih njegovih spisih tako dobro deje. Zakaj jaz nisem niti povoda imel, da bi bil kdovekaj užaljen, niti nisem zaslužil tolike hvaležnosti, kakor mi jo izreka v tem pismu.

Dr. N. Preobraženski / Nova Rusija

10. Konstantin Fedin.

Konstantin Fedin je eden izmed «Serapionovih bratov», ki smo jih že omenili. Oče je hotel narediti iz njega trgovca, sin pa je končal gimnazijo s tem, da je pobegnil od hiše «po Volgi v čolnu s petimi rublji ter lovskim nožem v žepu» in se ni vrnil, dokler mu ni dal oče dovoljenja za nadaljnji študij. Obiskoval je potem univerzo v Moskvi, začetek vojne pa ga je našel v Nürnbergu na Bavarskem, kjer je «siromašno živel, se učil nemščine in pasel lenobo». Na povratku so Fedina prijeli in tako si je moral služiti kruh kot «Zivilgefänger Nr. 52» s petjem v potujočem opernem zboru. Po prevratu 1917. se mu je posrečilo vrniti se domov «med tolpo brezroklih, šepastih, jetičnih, umirajočih» nekdanjih ujetnikov. Postal je komunist, rdeči konjenik, in se udeležil meščanske vojne, pozneje pa je pustil politiko. «Moja revolucija se je menda končala, zdaj imam težko knjižno polico in pišem». (Literarni zapiski, Petrograd, 1922.) Zda biva Fedin v Petrogradu. Natisnil je poleg treh knjig povesti («Raztrgano srce», «Ledina», «Ana Timofejevna») in zgodovinske dvodejanke «Bakunin v Draždanih» še roman «Mesta in leta». Roman je imel uspeh in nudi zanimivo sliko dveh različnih dežel, Rusije in Nemčije, pod istimi udarci (revolucija po izgubljeni vojni). Kritika hvali slikovitost dejanja, a splošni konstruktivizem (glavna naloga Serapionovih bratov) se menda ni posebno posrečil: vodilna nit se izgublja sredi obilice epizod. V zunanjem oziru piše Fedin akademično, pravilno ruščino brez modnih pretiranosti. Ostal je zvest realizmu. Povest «Vrt» (iz zbornika «Ledina», Petrograd, 1925) nudi lep vzorec tega realizma; povest je bila odlikovana s prvo nagrado vsakoletnega natečaja petrograjskega «Doma literatov». Vrtnarjeva drama dobiva v njej poleg osebnega tudi širši pomen usodnega srečanja dveh pokolenj. Pod sedanjimi razmerami bi lahko zaključil Fedin dejanje s prerokovanjem novega, še lepšega vrta novih ljudi, a moramo mu biti hvaležni, da ni pokvaril s tem obrabljenim zaključkom rahle ubranosti svoje povesti, kakor se je to že zgodilo številnim drugim pisateljem.

K. Fedin / Vrt

Vedno, kadar je cvetel vrt, so naraščale vode. — Vrt se je pričlenjal na griču in se polagoma spuščal po pobočju proti obrežju, kjer se je plot razširil in so se v vrsti posedle po deško pristrižene vrbe. Skozi goščo njih vejevja je žarel zlati ornat vode, vrh njih pa je ležala bleščeča struna: to je bila morda reka ali nebo ali tudi zrak — nekaj breztelesnega in slepilnega.

Više gori ob reki se je pričlenjal drugi vrt, za njim tretji, četrti.

Na drugi strani se je razprostirala poljana, ki jo je sekal neglobok jarek, njegove žlebove pa so zakrivale vesele javorjeve mladike.

S tem je bilo kraljestvo zaključeno. Zadaž je počivala ledina s plešami pelina in kovilja, z vršički neživega zimzelena, plavicami in s slakom vzdolž vrtnih ograj in plotov.

Tančica belkastega prahu je pokrivala vso ledino, nekako brezsmiselno so krožile in tekle vsaksebi dve, tri ceste z globokimi kolovozi.

Letos je segla reka tik do plota, in vrbe so stale utrujene od prevelike vlage, bleščeče od mladega oljnatega zelenja. Tu in tam je pričel brsteti plot, dišeče kodraste vejice so pognale iz golih olupljenih suhih debel. Motnožolti, narastli valovi so predli po mačje in se drgnili ob pobočje griča.

Ves grič pa se je pokrnil z lisasto odejo belih in rožnatih cvetlic. Obrobje črešnjevca grmovja, svetlo kakor solnce, ki je skrivalo ograjo, je obdajalo vrt z gostim okvirom.

Grozdi bledorožnatih cvetlic so oblepili slednjo vejo, vsak vršiček, so pogrnili v puhastem objemu vse drevje. Vse je kakor otrpnilo v nepremičnosti, kakor da se je pokorilo spomladnemu svetotajstvu.

Vrt je cvetel...

Prejšnja leta se je pripeljala ob tem času iz mesta stara gospa na letovišče. S širokim balkonom opasana vila je stala skoro na vrhu klanca in iz lesenega stolpiča, ki je štrlel na strehi stavbe, se je videla reka, ledina za vrtom in samostanski predmestni križi.

Gospa so že davno odpovedale noge, in vozili so jo v naslanjaču. Zjutraj se je vselej pripeljala na balkon in ostala tam po ves dan, gledala naokoli z mirnimi, paznimi očmi.

Njen sin, lastnik vrta, tih molčeč človek, je prihajal k materi zelo poredko, če pa je prišel iz mesta, je vzel s seboj vrtnarja Silantija in se hodil potikat po vrtu: ustavil se je zdaj ob gredi

jagod, zdaj ob kaki redki jablani, o kateri je pravil vrtnar vznemirjeno zgodbo, zdaj ob rastlinjaku, kjer je gojil Silantij hijacinte in vrtnice.

Med gospodom in vrtnarjem se je ukoreninilo trdno prijateljstvo iz starih časov, še, ko je pričel gospodar saditi vrt in najel močnega, pridnega, neumornega kmeta Silantija ter mu postavil nekoliko stran od vile krepko, prostorno leseno kočo.

Videti je bilo, da spoštujeta drug drugega radi svoje redkovednosti in nezmožnosti karkoli prenarajati. Za oba je veljalo: rečeno — storjeno. In oba sta delala krepko, temeljito, razumno.

Ko je pričel mladi vrt odganjati, nista ne hlapec ne gospodar izgubljala besed, temveč samo hodila od drevesca k drevescu, ščurila z očmi na snežnobehe cvetlice, ki so posejale tenke vejice, in sta tiho škelela drug v drugega.

— Bo rastle? — je pritrjevalno vprašal gospodar.

— Zakaj ne bi rastle? — je previdno pritrdil hlapec.

Bila sta tedaj mlada in močna in pričela v tem vrtu vsak svoje življenje.

Vrt je bujno odganjal, veselo rastle in vsako pomlad bolj na široko razpenjal svoje močne rame. Korenine jablan, hrušk, češenj so se spletle v en sam klobčič in z živimi tipalkami se je priselalo k njim, poganjalo z njimi vred v prst vrtnarjevo življenje.

Ta je živel kakor medved. Pozimi se je vleklo dolgo spanje. vzdolž plota so se nakopičili sneženi zameti in vrt je bil na varnem pred ljudmi, živino, burjo. Silantijeva žena je kurila peč od jutra do večera, on sam pa je sedel ali ležal na peči in čakal pomladi.

Počasno, nerodno se je kotalil od peči k mizi kakor granitna kupa, neotesana, brezbesedna in mrzla.

Če pa je prišla dehteča pomlad, je nenadoma našel granit v sebi toploto in raztopljen se je polagoma pričel vlivati v obliko, ki ga je ostavila hkratu z zadnjim žarkom jesenskega solnea.

Medved se je prebudil z vrtom vred...

To pomlad je postal Silantij nemiren. Jeseni je naročil gospodar, naj zabijejo z deskami vsa okna in vrata v vili, prodal sadje do zadnjega, ostanke pravkar obranih zimskih jabolok, in se odpeljal, — ne da bi bil rekel kam in za koliko časa.

Od žene in soseske je vedel vrtnar, da so jo pobrisali vsi graščaki in trgovci in da so se spuntale vasi z mesti, a ni maral govoriti o tem ter je zabičal svoji ženi, naj molči.

Ko so se ceste posušile, so prišli na vrt nekakšni ljudje, iztrgali deščico z gospodarjevim imenom z vrat in naročili Silantiju, naj pride v mesto.

— Saj sem že zdavnaj mislil, kako bo to: napis je še gospodarjev, vrt pa sovjetski — je rekel Silantij, muzal si v brado in pospravil deščico.

— Zato pa jo bomo zdaj na novo poslikali, — je rekel eden, opravljen po mestno.

— Nove bo treba, ta ni za rabo: kakšna deščica je to, saj je vsa trhla.

V mesto pa Silantij ni šel. Mislil si je, da bo že tako ali drugače, da se bo že naredilo kako. A reda ni hotelo biti.

Cvetje se je pričelo vsipati, vse je bilo polno ščetinastih črnih čopičev kala, pričelo je rasti listje, hitelo je, da bi došlo zamujeno, žejno pilo soke, ki so hranili poprej bledorožnato pokrivalo razcvetanja.

Treba je bilo okopavati, ljudi pa ni bilo. Poprej so najeli ob tem času po bližnjih vaseh cele gruče žena in deklet.

Med vrstami jablan si lahko videl, če si se nagnil do tal, kako so teptala zemljo okoli nevisokih debel bela gola meča delavk, kako so padale in se dvigale bleščeče motike, enakomerno kimali rdeči repi izpodrecanih kril. Stokala je zemlja pod številnimi udarci, ženski glasovi so poskakovali od veje do veje in se utapljali v češnjevi goščavi kakor glasovi zvonov:

— Mašutka-a-av! Stopi po ličje-e!

Zdaj je bilo tiho in brez glasu.

Vsak dan je zlezlo solnce više in više, ob Silantijevih vratih se je naredila v zemlji razpoka, pričele so se soparne noči brez vetra. Vrt je čakal, da bi ga zalili. En človek ni bil kos temu delu, iz mesta pa se ni prikazal živ krst, in Silantij se je potikal od jutra do večera obupan, jezen in mrk. Ošteval je svojo ženo tako nesramno, kakor nikoli v svojem življenju in jo celo natepel, ko se je končno spravil v mesto.

Sklenil je, da obišče spotoma še botra, ki je služil že od davnih časov za čuvarja v opekarni ter bil podjeten, prebrisan, razumen mož.

Silantijev boter je sedel ob lipovi mizi, beli od noža in cunje, pil jabolčni čaj* iz poslikane skledice in med tem, ko je samovarjeva pipa, zamašena od usedline, pljuvala krop v trebušasti čajnik, govoril zvito in mežikal:

---

* Pravi čaj je zelo drag.

— To ti je gospodarstvo, bogami! Zjokal bi se človek! Nič ne razumejo... Kar sam pojdi v ta njihov sovjet — boš že videl...

Z okna so se videla na stežaj odprta široka vrata. Notri so se nejasno razločile neke stavbe — tovarna ali skladišča, prav tako dolga in dolgočasna kakor botrova opekarna.

— Kaj je, recimo, naša obrt, — je modroval čuvaj, — je to kakšna modrost — opeka! Pa še tu ne opravijo prav nič. Kradejo pri nas noč in dan, tatov pa nikjer! Tako dolgo so se igrali, da ni ostalo zdaj v vsi tovarni niti ene opeke! Še psa nimam s čim zapoditi!...

Iz mesta se je povrnil Silantij šele proti večeru, ko se je mračilo. Molče je večerjal, zleknil se sredi sobe — poleti je rad spal na tleh: dišalo je po mastni smoli, iz špranj je pihal hlad vlažne kleti.

Še preden se je pričelo svitati — je zbudil ženo, šel v skedenj po lopato, motiko, povlekel je iz debelih vreč naročje kodelje, si naredil nov čopič, nalil do vrha posodo s kolomazom in s privihanimi rokavi dejal ženi:

— Pomoli proti vzhodu. Bog je milostljiv, nemara se posreči.

Široko se je prekrizal, dotaknil se s kazalcem zemlje, pograbil lopato, motiko, kodeljo, rekel ženi, naj nese posodo s kolomastjo in šel po griču navzdol, proti reki, krepko je prestavljal noge, po kmečko sključene v kolenih.

Ob vodi se je razšopirilo nerodno velikansko polivalo, vse v štrlečih drogih in hlodih, ki so kakor s komolci podpirali nerodno napravo, molčečo in krotko kljub orjaški velikosti zobčatih koles in valjarjev, zaspano po zimskem dremanju, nepojmljivo sredi mirnega zelenja gizzdavih vrb.

Silantij je pogledal, kako se prepletajo žlebovi, idoči vsaksebi od korita prav do vrha polivala, pogledal v vodnjak, nato pa sedel na tla, pohrknil, sezul škornje in odvil cunje. Vzravnal se je, odpel si gumb, in hlače, široke kakor kakega težaka na Volgi, so se mu nagubančile v harmoniko ter legle okoli stopal kakor košata osmica.

Žena je molče gledala, kako so suhe ščetinaste Silantijeve noge razsekavale prepletano robidovje in mečkale ter teptale k tlom nepokošeno, masno travo.

Vse je bilo tiho. Iz za reke se je plazila malinasta barva jutra in z isto barvo se je nepremično svetila gladina reke. Kakor izmučene roke so visele veje vrbinja in se plašno stresle, kadar se je prebudila v njih goščavi ptica.

Silantij se je spustil oprezno v vodnjak, natrpan s trskami, dračjem, smetmi, katere je nanesa pomladanska voda, uprl se z eno nogo ob ogrodje, z drugo ob lestvico in pričel metati nesnaga ven.

Nato je zakričal navzgor kratko in glasno:

— Zalivaj! —

Vrtnarjeva žena se je z vsem životom uprla ob drog, h kateremu so prej pripravili konja, in po vrtu, po široki reki, po vsem nebu je zadonelo škripanje, stok, cviljenje. Zapljuskale so zajemalke, ki so se oprijemale druga druge, zahreščalo je zobovje koles, zacvilili so nerodni počasni valjarji in pokojni stroj je nehote zamrmral, ko da je nezadovoljen, ker so mu prekinili pokoj.

V grmovju skriti ptičji zbor kakor da je čakal na to znamenje, in stokanju polivala je odgovorilo pestroglasno vpitje, razleglo se po vsemu vrtu, razlilo se je po grmovju, sfrčalo v besnem veselju proti nebu in obtičalo tam, kakor da ga je začarala strahovita rdeča obla, ki se je prikazala na robu neba.

Silantij je zlezel iz vodnjaka moker, v srajci, ki se je oprijemala života, sključen od utrujenosti, a čvrst in zadovoljen.

— Vedra so cela, hvala bogu.

Zlezel je navzgor, namazal s kolomastjo korito, povzpел se na rob ležečega valjarja, pregledal zobčasta kolesa, nato pa se oblekel, poslal ženo domov in pričel smoliti žlebe ter čistiti struge, zaraščene s travo.

Nenadoma se je v njem obudilo upanje, da bo še vse prav, da je treba samo malo pomoledovati in poskrbeti, — in je ril, kopal, razbijal s sekuro, mašil žlebovje tako vneto, kakor da je hotel dohiteti vse, kar je bilo zamujeno tekom obupnih brezposelnih tednov.

Zgovorna penica se je vsedla vrtnarju nad glavo in mu hitela pripovedovati nekaj jako važnega, Silantij pa si je brisal z rokavom potni vrat in dobrodušno mrmral:

— Klepečeš, ptičica? Lej no, koliko posla ima! No, kar klepeči.

Treba je bilo dobiti konja, da bi se pričelo zalivanje. Polivalo je bilo v redu, struge bi lahko iztrebil sam z ženo, manjkalo je samo ljudi za okopavanje. No, pa če bodo dali konja, bodo dali tudi delavce.

Kakor črn oblak je prihrumela jata škorcev, sela na jablane, zahreščala, zagomazela v gostem vejevju. Silantij je rezko zažvižgal, zamahnil z motiko in podil preplašeno jato s kregom in kričanjem, dokler ni zadnji škorec zletel čez plot na sosednji vrt.

Pri kosilu je pravil ženi:

— Prosjačiti bo treba, drugače ne gre, če hočeš, da bo vse v redu... Saj je tudi pri gospodarju bilo dosti skrbi, po pravici rečeno. Seveda je šlo vse lažje od rok. Zdaj pa je že takšen čas...

Zjutraj je šel v mesto. Tam so mu trdno obljubili, da pošljejo ljudi in konja.

A dnevi so minevali, pripekalo je solnce, zelenje je postajalo črno in se je sušilo, a nihče se ni prikazal, kakor da so vsi pozabili na vrt, ki je zleknjen po griču čakal, da bi ga zalili.

Silantij je postal nemiren. Tekel je v opekarno, v bližnjo vas, k znanim vrtnarjem — nikjer niso imeli konja, nihče ni šel na delo.

Nekoč je prišel vrtnar iz mesta, spustil se je k reki, pogledal molčeče polivalo, šel po obrežju, natrgal drobnih zelenih jabolk na suhem drevesu in nesel svoji ženi:

— Si videla kislico? Na janežniku sem jih utrgal. Vrgel je nagubana trda jabolka na mizo in dodal:

— Drevo pa je postalo kakor divjak...

Potem je sedel na klop in sedel nepremično do večera, gledal je v okno, odkoder se je videl s solncem zaliti negibni vrt.

Ko pa se je stemnilo, je zavzdihnil in rekel sam sebi:

— Naj propada! Za koga bi ga čuval...

*

Ptičjim žvižgom in pesmicam so se pridružili na vrtu rezki dečji glasovi. Na letovanje, kjer je poprej bivala stara gospa, so prišli iz mesta šolarji — tucat ostrogledih urnih paglavcev z učiteljico, mlado in siromašno gospodično, na čelu: bilo je je sama koža in kosti.

Na balkonu, nekoč tihem in molčečem, se je pričela kričava tuja tolpa igrati, kakor grah se je usipala po griču, se skrivala po drevju, za oknicami toplih gred, v kleti in v podstrešju vile, po kotih in luknjah pristav, po gredah posušenega malinovja. Ni bilo skrivališča ali goščave, odkoder se ne bi razlegalo kričanje mladih glasov, kakor da jih je bilo na stotine, tisoče, ne pa en sam tucat.

Kmalu se je prikazala tolpa otrok pred Silantijevo hišo in učiteljica mu je dejala z uradnim glasom:

— Prepustite nam dve gredí za šolski vrt.

— Kaj pa boste sadili? — je vprašal vrtnar.

— Fižol, redkev... sploh vsako zelenjavo.

— Zdaj je res čas saditi!

Nad vrati so pripeli cunjo, poslikano s čarastimi črkami:

Otroška kolonija.

Na stolpiču, odkoder se je videlo mesto z vso svojo okolico, je visela rdeča zastava, mahedrala v vetru in izzivajoče plahutala s svojim robom noč in dan.

Zvečer so poletavale z balkona in se nosile po vrhovih dreves presekane rezke besede neznanih pesmi, in bilo je v njih nekaj temu vrtu tako tujega, drznega in neblagega, da se je prijemal Silantij z rokami za glavo in se pozibaval sem in tja, kakor pes, ki ne more vzdržati zvonjenja.

Brezbeseden in mrk je odpiral usta samo, kadar se je njegova žena obupno pritoževala zaradi osamelosti in dolgega časa kuharici, ki je služila v koloniji, ter ji pripovedovala o renetah, ki so jih bile pristave nekoč nabito polne.

— Zdaj pa, le poglej — je vreščala s podbradkom, naslonjenim na komolec, — vse je požrl črv še zelene.

— Zdaj — je mrmral jezno Silantij — zdaj je kakor odklenkalo...

— Gospodarji so odšli in vse kakor da so vzeli s seboj!

— Pa še te barabe zraven, razbojniki, je ž njima tožila kuharica, in vsi trije so zivali svojo jezo v potok vzdihljajev, očitanj, obžalovanja, dokler ni prišel čas spanja...

Trije dečki, bos, v raztrganih srajcah, so zlezli na dolgo vejo stare jablane, se obesili na njo z glavo navzdol, se pozibavali kakor na drogu, jo nato zajahali in se pomikali proti koncu. Veja se je rahlo zibala, prožno kimala od nenavadne teže, nato pa je zaškripala, se nalomila in počasi povесila k tlom.

Akrobati so junaško zacvilili, se pričeli zmagoslavno smejati in smeh je veselo odmeval po vrtu; nenadoma pa so nepričakovano nehali kričati ter na vrat na nos zbežali med drevjem proti vili.

Za petami jim je bežal Silantij. Sključil se je, da ne bi zadeval z glavo vej, skakal čez järke, odrival se v teku z rokami od jablan in drvel kakor mlada zver na lovu za plenom, spretno se izogibal zaprekam, pridržaval sapo, da ne bi izdal žrtvam z nobenim glasom svoje bližine, preračunal vsako najmanjšo kretnjo in čutil, da podžiga vsak skok njegovo jezo.

Strah je podil otroke. Nevarnost je podeseterila njih spretnost in tako so leteli na slepo, opominjali drug drugega, metali se naravnost v goste koprive in agras, lomili spotoma veje in vejice, se zaletavali vanje, padali, takoj poskočili spet na noge in se v divjem strahu vrgli dalje.

Ko je skočil Silantij takoj za njimi na balkon, so smuknili dečki v sobo, pred upehanim, s potom pokritim vrtnarjem pa je zrastle revna, razburjena postavica učiteljice.

Vzdignila je svoje brezlase obrvi in začudeno izpregovorila:

— Zakaž pa tako strašite otroke! Ali ste znoreli?

Te besede so se zazdele Silantiju tako bedaste s to revno, koščeno učiteljico vred, da se je izlila vsa njegova jeza v tihi, presekanji grožnji:

— Poženem vas odtod, kakor podgane iz luknje!...

Tisti dan je odšla vsa kolonija po nekaj v mesto in vila je stala mirna, prazna, kakor v starih časih.

Opoldne je stopil Silantij k vratom.

Nekoč so se vozili ob tem času iz vrta vozovi drug za drugim, natrpani z zgodnjimi jabolki, nabasani s košarami jagod. Zdaj raste po kolovozu plevel in nikjer ne drči znani voz.

— Kakor da so vzeli vse s seboj, je pomislil Silantij in pričel leno gledati, kako sta se bližala vrtu od daleč, od opekarne dva kmeta.

Ko sta se približala, sta vprašala, čigav je vrt.

— Kaj pa hočeta?

— Poslali so naju okopavat.

— Prezgodaj sta prišla — se je namuznil Silantij — saj so zdaj vsi vrtovi sovjetski...

Potem je natančno vprašal in ko se je prepričal, da sta poslana delavca k njemu, je rekel:

— Nista prišla prav! Niti čul še nisem o tem vrtu...

— Kam pa naj greva?

— Ne vem, kam so vaju poslali... Pri nas pa je vse v redu: ta teden smo že drugič zalivali... Kako pa drugače?

Poslal je za odhajajočima delavcema kratek smeh, se vrnil domov in poslal ženo v mesto, izmislil ji nujno gospodarsko opravilo.

Ko je utihnilo ptičje žvrgolenje in se je spustila večerna tišina na zemljo, je zlezal Silantij v skedenj, zbral po kotih naročje slame in ga odvedel k vili.

Ko je polagal netivo pod balkon, je tam našel deščico z gospodarjevim imenom, katero je snel pomladi z vrat in skrnil v skednju. Držal jo je trenutek v rokah, jo obrnil, nato pa jo je porinil globlje v slamo in šel po nov šop.

Ko se je vrnil k vili, je prinesel suhega dračja, položil ga ob drugem koncu hiše in prasknil z vžigalico. Suha slama se je rada vnela in dračje je veselo zaprasketalo.

Ko je bila vila zapaljena, je Silantij tiho odšel, se vsedel na tla in pričel gledati, kako kroži svetli dim okoli lesenih stebričkov balkonske strehe. Kakor črne čipke so se zazibali rezbarski okraski, rožnati ogenj je prilezel skozi neštivilne luknje.

Vijak dima, gostega kakor saje, se je vzdignil do neba, potem pa je zbrala rdeča, mogočna grmada vse moči in odvrгла svojo dimnato kučmo.

Hiša je gorela kakor sveča.

A Silantij je sedel nepremično, si objel s krepkimi delavskimi rokami kolena in uprl oči v ogenj.

Sedel je, dokler mu ni zavpil na uho besen ženski glas:

— Siluška! Bog te varuj! Kaj si napravil? Kako pa naj odgovarjamo, če se naši povrnejo?

Tedaj je on odtrgal svoj pogled od plamena, pogledal ženo mračno in rekel prej sebi kakor nji:

— Baba prismojena! Kdaj neki se povrnejo?

Ona je utihnila pri priči in je kakor njen mož uprla svoje nevideče oči v ogenj.

Po njunih starih obrazih so rahlo blodile rožnate sence ugašajočega požara.

Tone Seliškar / Zimski vetrovi

Beli konjiki, dirjajoči čez neskončno ravan,
nevidni orjaki, rjoveči v neizmerno plan,
vrtinčasti stebri v snežene meglé,
besneči naskakovalci v ledeno gorje,
zdijvani žrebci v ognju vihrajóčih griv,
jokajoči topoli v silnih naskokih zimskih vetrov.

V sobi, tik okna, čuječi človek čuti udar,
trga iz sebe, reže, kakor da bi ukazoval vihar,
ozko skromnost človeškega duhá,
ki se mu hoče, hoče prostosti morjá,
belih konjikov, dirjajočih prek svóbodnih step,
zimskih vetrov, trgajočih stene plahega srca.

Beli konjiki, dirjajoči v severno stran,
nevidni vozači na jadrih v valoviti ocean,
divja pesem besnečih valov,
nežni klici cvetočih bregov —
ta hip, ko vrača čuječi se v okove zidov,
morda že pojoči v svetlobi indijskih zvezd.

Dr. Franjo Čibej / Funkcije pesništva

Spesništvom se ukvarja dolga vrsta ved, začeni od poetike, estetike, umetnostne vede do literarnih ved in literarne zgodovine. Vse bolj ali manj računajo s tem, da je pesništvo umetnost, in skušajo vsaka od svojega konca vozle in probleme razvozlati. Zanimivo na vsem tem je morda to, da je vprašanje po «bistvu» pesnitve, po njenem svojstvu še danes nerešeno ali vsaj problematično — celo med navedenimi vedami ni soglasnosti. Poetika hoče živeti poleg estetike, a zdi se, da nima svojega pravega predmeta in da je le skupek empiričnih, praktičnih meril (prim. k temu B. Croce, *Poesie und Nichtpoesie*, 1925, str. 9—24): estetik je cel kup; vsak filozof skoro je napisal svojo in seveda po svoje tolmačil pesništvo. Od teh estetik bi nas mogle zanimati le nekatere najboljše, morda kak Taine, Croce, Dilthey. A estetika ni več sama; ob njeni strani se je pojavila umetnostna veda, ki noče biti estetika, in skuša izkazati, da za literaturo ni bistvena lepota, kot smo doslej mislili.

In tako bi lahko nadaljevali vrsto preko literarnih ved in literarne zgodovine. Z lahkoto bi se dalo pokazati, kako tudi tu ni enotnosti; da se uporabljajo najrazličnejše metode, začeni od Sauer-Nadlerjeve teorije o plemenih in rasah, Freudove psihoanalize in Adlerjeve individualne psihologije do Gundolfovega iskanja umetniških form in do «stilov» v zmislu Wölfflina. Literarni historiki obdelujejo svoje polje po svoje — še danes so med njimi raziskovavci forme in tehnike; so ljudje, ki jim je dovolj, če so iztaknili «motive», obdelane v literaturi, in ki vzamejo pojem literature tako široko, da spada v a n j vse, kar je «idealno-etično» in «narodno». Je to ideologija iz srede 19. stoletja, vzrastla iz Schererjeve šole. Da ni omejena na nemštvo, je jasno.

Naš namen ni, spuščati se na ta orisana tla, še manj, vse to kritizirati. Tudi ni naš namen, podati teorijo o pesništvu; izogniti se hočemo dlakocepski, abstraktni in neplodni analizi, ki bi izkazala, kako ima vsaka pesnitev svoj «material» — jezik, svoj predmet, «oblike», vsebino in formo — torej pet elementov. Hočemo od druge strani stopiti in medias res in nekoliko manj prinesiti. Ne toliko teorije kot to, kar se dá v par potezah izkazati, kar pa je kljub temu dalekosežno in more marsikateri navidezni problem izločiti. Hočemo govoriti o «funkcijah» pesništva.

Umetnost, posebej pesništvo, ima namreč «funkcije», in sicer več funkcij. Te funkcije sicer niso strogo med seboj ločljive — kakor bomo videli, so vse med sabo zvezane in gredo celo na en osnovni vir nazaj — a kljub temu se dajo ločiti, in sicer so te-le:¹

1.) Umetnina «izražaja», ima izrazno funkcijo: izraža to, kar je umetnik živel in doživel, «zu sagen, was ich leide»; «iz srea svoje so kalí pognále — mokró cvetéče rožce poezije». Ali še enkrat: «Kako! Bit' hočeš poet in ti pretežkó — je v prsih nosit' al pekël, al nebo? — Stanu se svojega spomni, trpi brez miru!»

2.) Pesnitev hoče biti «resnična», teži za istinitostjo, hoče podati svoj «predmet» objektivno, kakor je v resnici. Saj je celo ekspresionistični lirik rekel, da je svet tak, kot ga on vidi, in da bi ga vsak moral takega videti. Da hoče «realizem» biti resničen in še bolj «naturalizem», se zdi samo po sebi umevno.

3.) Tretja funkcija pesnitve je njena lepota. Rekli bi lahko popolnost, dovršenost; stari so rekli harmonija. Danes se govori o oblikovanosti, oblikovanju, stvaritvi in stvarjenju, tudi o «formi» (a seveda v določenem pomenu). Umetnostna veda se brani izraza lepota; in takoj bo povedala, da je klasična umetnost navezana na lepoto in dovršenost, da pa je romantika, ali tudi gotska, ali tudi primitivna umetnost nekaj nezaključenega, in se ne dá spraviti pod to merilo (Strich, Deutsche Klasik und Romantik oder Vollendung und Unendlichkeit — Ein Vergleich. 2. A. 1924.). Mislim, da se nam ni bati takih ugovorov. Kar trdimo, je le, da je vsaka umetnina nekaj oblikovanega, nekaj enotnega, zveznega. V njej ni tujih elementov, ki bi kvarili vtis. To mislimo z lepoto, in zato vztrajamo pri tem in pogumno trdimo, v vsaki pesnitvi je ta komponenta. Bistveno je celo in edino in končno merilo, da gre za umetnino, pesnitev. Saj tudi mi trdimo, da ima umetnina še druge funkcije, da jih ima več, ne samo ene, — a ravno oblikovanost je tudi ena.

4.) Nadaljnja funkcija pesnitve je, da oblikuje določeno vsebino, da je tolmačenje življenja, da je organ za razumevanje življenja, njegovih problemov, zmisla. Kaj mislimo s tem, bomo videli še natančneje.

5.) In končno še peta funkcija, ki je v ozki zvezi s četrto: pesnitev je še več ali manj simbol, je simbolično pomembna,

¹ Prim. k temu: H. Nohl, Die mehrseitige Funktion der Kunst (v. Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, I 1924). Nohl loči le štiri funkcije, jaz sem dodal še peto.

vpodobitev nevidnega sveta, duha v simbolu. Končen, viden pojav — umetnina je vtelesenje neskončnega.

Vse našteje funkcije nastopajo v vsaki umetnini, vsaka pesnitev je v teh petih smereh pomembna, v eni bolj, v drugi manj, prevladuje lahko izrazna ali simbolična ali kaka druga. In to dejstvo in osnovno zakonitost potrjujejo že vsakdanji izrazi. Pesnitev je «lepa», pristna, resnična, globoka, močna, karakteristična — često nimamo izraza, kajti mnogoličen je njen vtis in učinkovala je morda v vseh smereh.

Kakor rečeno, navadno prevladujejo neke funkcije. V Prešernovi liriki n. pr. prevladuje očitno izrazna funkcija in funkcija lepote, v Župančičevi liriki zelo pogosto simbolična. H. Nohl je skušal izkazati za slikarstvo, da je prehod iz renesance v barok identičen predvsem s spremembo funkcije (Funktionswandel). V baroku je izrazna funkcija potisnila funkcijo lepote deloma v ozadje.

Možno je seveda, da v pesnitvi ena funkcija vse ostale izpodrine, da nekih funkcij ni. Tedaj že vsakdanja govorica sodi, da je pesnitev plehka, šibka, neduhovita, izrazno neoblikovana. Naturalizem se nam zdi zunanji, neduhoven, manjka mu duše; pesem se morda gladko čita, je čuvstveno-lirično močna, a se nam vsled pomanjkanja vsebine zdi napačno sladkobna, ne upodablja resničnosti in istinitosti. In če v pesnitvi ni simbola, ni hotenja v tej smeri, se nam pesem vidi puhla, ne zadovolji. — Naša naloga je, da te funkcije nekoliko obširneje izkažemo, obenem tudi njihove medsebojne zveze.²

1.) O izrazni funkciji. Da ima pesnitev to vlogo, se zdi zelo enostavno; zlasti naivno, primitivno mišljenje bo v tem pogledu najprej pritrdilo. Umetnik mora izraziti to, kar je doživel. A stvar sega še dalje, zlasti za našo dobo je postala izrazna funkcija središče: saj se je celo glavna smer imenovala ekspresionizem in je najbrž hotela poudariti, da ji gre za izraz v človeku nabranih in zadržanih sil in napetosti. In tudi sicer se tako pojmovanje lepo krije s težnjami časa: saj je bilo dolgo časa moderno, govoriti o «življenju» in življenjski filozofiji — in da se je v pesnitvi objektiviralo in utelesilo življenje umetnika. Pa še od druge strani je postala izrazna funkcija pozornosti vredna: trdilo se je, da je umetnost sploh le nadomestek življenja, da je

² V naslednjem so zgledi večkrat vzeti iz velikega romana Marceia Prousta: *A la recherche du Temps perdu* in iz E. R. Curtiusove knjige: *Französischer Geist im neuen Europa*, 1925.

svet lepote in fantazije, kamor se je umetnik zatekel iz realnega sveta, kjer ni mogel več živeti. In končno omenjam še, da je psihoanaliza Freudovega kova še to tolmačenje izenostavila in hotela dokazati, da vsa umetnost izhaja le iz seksualnega, da je neka sublimacija, oblika, v katero so se prenesle neizživete seksualne energije. Če bi ta šola poznala Prešerna, bi ga prav lahko spravila v svoje sheme in predalčke. Da po krivici, je naše prepričanje.

Nočemo v podrobnosti, naj zadostuje navedeno. Da umetnina izraža življenje in doživljanje, je jasno — neštetokrat so ustvarjajoči umetniki izpovedali, da često niso našli miru, dokler niso doživljaja oblikovali in izrazili. V njih je bilo nezadovoljstvo, vedno znova se je javljalo vprašanje, bo li mogoče, valujoče — nihajoče, le čuvstva dojemljive vsebine spraviti v formo; bo li mogoče, to svoje nezadovoljstvo izločiti. Srečal je človeka, nepričakovano; bil je dih sape ali bežeč čutni vtis, morda je v sebi odkril nepoznano skrivnost. Čisto slučajno je srečal predmet, ki ga ni mogel pozabiti; lahko bi ga bil zgrešil, a odkar ga je videl, ne more pozabiti nanj. Vrača se mladost, ljubezen, — z upom in strahom trepeče in trpi in — rodi se mu pesem. Pesem je izraz njegovega življenja.

Pesnitev postane globok, morda celo najgloblji izraz življenja. Danes smo vajeni govoriti o «življenjskem čutu in čuvstvu», ali tudi o «fiziognomičnem tolmačenju» umetnosti, sploh duhovne kulture. In, mislim, po pravici. Doživetje umetnika, njegovo stvarjanje izhaja iz neke osrednje točke, iz «bistva», iz dna in tal, ki od njih zavisi vse. Od te točke se umetniku prikazuje svet, ljudje, od tu se spoznava samega sebe. Vse življenje, vsi dogodljaji so spleteni na čudovit način v celoto, iz tega središča gredo niti do okrožja, do ljudi, do duše in njene individualne globine, do usode, do Boga. Od tega jedra izžareva toplota v vse življenje, vsako zanihanje duše, vsak pogled v svet, vsaka slika o ženi, vsako doživljanje glasbe, sploh vse dobi od tu svojo barvo, vse se sprede v tkanino, ki je tako neskončna kot tkanina črt na naši roki — a za vsem tiči «življenje», enoten ali razrvan tok, statično ustaljen ali dinamično valujoč, zaokrožen v enoto ali težeč za neskončnostjo. — In tudi v tem pogledu je umetnost izraz, je izraz duše, izraz življenja, svetovnega nazora, duše naroda, življenje določene dobe. To izrazno funkcijo treba raziskati.

A vidi se obenem že meja te vrste gledanja. Govorili smo o življenju in o tem, da umetnina izraža to življenje. A življenje

ni nase omejeno, ni nekaj v sebi zaključenega, kaže preko sebe; življenje ima vsebino, zmisel, je tok, ki je v neki duhovni zvezi, v nadindividualni zvezi. Ne moremo se omejiti na individualistično-biografsko in individualno-psihološko stran. Za pesnitev bi rekli: pesnik ni samo doživel, ampak je nekaj doživel, ali tudi: njegovo doživetje ima vsaj neko simbolično pomembnost; ali tudi: doživel je lepoto, in ta lepota ga žene, da je ne pozabi in oblikuje. Vidi se torej, kako izrazna funkcija že kaže v smeri ostalih funkcij in često je težko odločiti, katera je prav za prav odločilna. Na zgledu naj ponazorimo tak slučaj.

Proust opisuje doživljanja iz svoje mladosti. Videl je некоč tri zvonike, med vožnjo; kmalu so izginili iz njegovega obzorja. Ali so še manj važne stvari; so stvari, na zunaj čisto nevažne, ki jih nenadoma srečamo in ki nam prinesejo čudno osrečenje. Žarek solnca na kamnu, streha, otrok ob cesti, pogled iz lepega očesa; igrajoča se dekleta, ki jih Proust primerja z grmom gart-rož. To vidimo in obenem se nam zdi, da vsebujejo nekaj v sebi, da imajo poseben pomen, ki ga z zunanjim pogledom ne moremo prijeti, a ga jasno občutimo. Mislili bi lahko, da se dá prijeti z mislijo, rekli bi lahko, da je to estetična vrednota. A vse to je premalo, ko smo to doživeli, smo morda zaprli oči, se vživeli v pojav in videlo se nam je, da so stvari tako svojevrstno napolnjene, kot da bi se hotele odpreti in izpustiti svojo skrito vsebino. — To je umetnik občutil, a občutil je obenem nemir in bojazen, vsiljevalo se mu je vprašanje, kaj naj počne; in ko je začel pisati, mu je odleglo: videl je, da se mu je z oblikovanjem razvezal jezik, v besedah so predmeti zadobili besedo, spoznali smo nepoznano — in tudi nas so ti stavki osrečili. In dodal bi lahko še to: da je umetnik tako ravnal, je bila posledica vsega njegovega življenjskega nazora.

Ali naj sedaj še enkrat naštejemo vse funkcije, ki so v tem slučaju vsebovane? Mislím, da ni treba. Da je izrazna vmes, v celoti z drugimi, je pač dovolj jasno. Naša naloga je, da se lotimo druge funkcije.

2.) Vsaka umetnina hoče biti bolj ali manj «resnična». Razlike so le v tem, da često ta funkcija stopa v ozadje in da ostale prevladujejo. Kolikor funkcija resničnosti izgine, izgine tudi vtis jakosti. Specielno naše sodobne težnje po «novem življenju» so v tem pogledu jako občutljive. Navadili smo se na nov način gledanja sveta in sebe. Kultura zadnjih desetletij nas v mnogem ni mogla zadovoljiti; od tu je prišla reakcija «mladine», mislila je, da se dá svet in življenje bolj neposredno gledati in globlje

prijeti. Ko se pogled obrača nazaj na pobaročno umetnost, se nam često zdi, da je vsa ta umetnost bila neke vrste pesek v oči; videti je kot lep nakit, a ne podaja jasnih obrisov. Pred nami je «svet», so ljudje, — a vse je zabrišano, v ozadje ni izgleda; umetnik ni hotel odločno govoriti, napravil je celo vrsto plasti, da bi pri tem pozabili na resničnost. Današnja doba nas je naredila trezne. Kjer ni nič, kjer ni metafizične substance, kjer so brezno in uganka, tam nočemo kopren in vmesnih plasti; naš pogled gre iz ospredja naravnost v ozadje, v kaos ali transcendenco. Kjer pa je nekaj, kjer je lepota, kjer je resnica in substanca, tam priznavamo in gledamo.

A naš namen ni govoriti o naši dobi. Hočemo le še o funkciji resničnosti nekaj povedati.

Kakor pojem izraza tudi pojem resničnosti ni enoumen. Levstikov Martin Krpan je resničen in Cankarjev Hlapec Jernej; Balzacov svet — in tudi svet Dostojevskega. Jurčič je resničen in Gregorčič, kdo je bolj, Flaubert ali Zola? In ni tudi Proust? In seveda Tolstoj?

Ne gre samo za to, da je umetnik hotel podati nekaj, kar je zunaj tako rekoč našel, — gre za način, kako je svet in življenje, druge in sebe «gledal». Pesnitev je slika, a ta slika je zavisna od nešteto momentov. Če je senzibilnost velika, čuti prepuščajo neskončno vrsto vtisov, neovirano prihajajo do zavesti. Kakšen je bil pogled, je-li bil intenziven, je-li prišel iz globine kontemplacije in koncentracije? Kako je dojemal, se li je oko ustavilo na drevesu, rastlini, živali, ob pokrajini; kako je videl človeka, je-li videl v očeh dušo; kake lastnosti je videl v zunanjem svetu; zakaj je opazil gospodarske momente in katere politične? Hotel je morda biti «objektiven», naturalistično je hotel podati istinitost; in je poslušal na odtenke in se vživel v najpodrobnejše nianse, analiziral svoje specializirane občutke. — vse v poltonih in neprijemljivih prehodih svojega doživljanja. Ali pa je grobo skiciral, napravil shemo in popisal na dolgo važne in nebistvene stvari, popisal le zunanje dogodke.

Sploh je važno, kako daleč se mu je posrečilo priti. Morda prvotno niti ni vedel, da hoče biti resničen, le zaslutil je smer, v kateri je moral iskati: končno se je mistično-kontemplativno vživel v predmet: od predmeta je začel prihajati svojevrsten življenjski tok, meja med subjektom in objektom je izginila. Iz tega doživetja je pesnil — in bil morda bolj objektiven in resničen kot vsak realist in naturalist, ki je toliko govoril o opazovanju, a ni prišel preko površnosti in navideznosti. Drugič je

bil lahko hladen; v kratko shemo, čisto abstraktno, je vtaknil svet; a demonično je zaživel pred nami, da je vsa teža istinitosti ležala nad nami.

Bodi dovolj o tem. Jasno je iz vsega pač postalo to-le: Da je v umetnini funkcija resničnosti tudi ena komponenta; in dalje, da tudi pojem resničnosti ne more zase obstati, da kaže nazaj na izrazno funkcijo in naprej na ostale funkcije. Umetniku, tudi če hoče biti «resničen», se svet prikaže v svojevrstni luči; ne more ga podati v formi kot znanstvenik; ohrani mu «nazornost», «individualnost» morda, — a le v umetniški formi, ki pa ima poleg funkcije resničnosti še vrsto drugih funkcij.

5.) Da je za vsako pesnitev lepota ali «forma» osredje, kriterij, po katerem se odlikuje od nepesmi, bi moralo biti pač samo po sebi umevno. Le zaslepljenost in kratkovidnost more zanikati, da je pesnitev svet zase, — svet v sebi močan, v sebi zaokrožen — in zato nam v veselje in radost. Naj ima pesnitev še toliko drugih «nalog» in funkcij — te funkcije lepote, oblikovanosti ne moremo prezreti. Dessoir,³ Utitz in še drugi so skušali utemeljiti umetnostno vedo v nasprotju z estetiko; Utitz je podal definicijo, da je umetnina oblikovanje, koje zmisel dojemamo s čuvstvom. A mož je le to prezrl, da je taka definicija preširoka in da že predpostavlja pojem oblikovanja, ki je v vsaki umetnini in ki je odločilen. Da se svet estetičnega ne krije z umetnostjo, še nikakor ne opravičuje ločitve med njima in trditve, da v umetnini ni lepote.

Kaj je lepota, kaj je oblikovanje in ustvarjanje, ne bomo obravnavali: le to naj povemo, da je neka enota, neko ravnovesje, v katerem se morajo nahajati vsi elementi pesnitve. Rekli bi lahko še drugače. So neki oblikovni elementi v pesnitvi, ki jih moramo zapopasti in najti; le-ti se ponovno vračajo, iz njih je sestavljena, iz njih je vzrasla celota — pesnitev. Jasno se dá občutiti, so-li v delu elementi, strani, material, ki ni sprejet v celoto; in če ga je mnogo, rečemo, da pesnitev ni več pesnitev, ali da je slaba pesnitev.⁴

Ko pa smo doumeli formo, ko se nam je posrečilo v vsakem konkretnem slučaju najti določeno oblikovanost, se nam zdi kot neka risba, nek oris, neka tkanina, nežno-dahnjena in obenem trdna, spletena iz zlatih nitk. Umetnina se nam zazdi nekaj, kar

³ Dessoir, *Ästhetik und Kunstwissenschaft*, 2 A. 1925. — Utitz, *Grundlegung der allgemeinen Kunstwissenschaft*, 2 Bde. 1924—1920.

⁴ Natančneje in podobno v Crocejevi estetiki.

je samo zase, živi svoj ritem nezavisno od duše in življenja, ki ga upodablja. Zdi se, kot da bi živele te forme v idealnem prostoru; umetnik jih je umel prijeti in jih naredil vidne v snovi.

To oblikovanje se vrši na najrazličnejše načine. Klasična umetnost, antika, klasika 18. in 19. stoletja je tipizirala in simbolizirala, pocrnostavljala in stilizirala, abstrahirala in koncentrirala. Drugi so skušali prijeti neskončnost, neizčrpnost vsega. Vzeli so tako rekoč svet neskončno majhnega pod svoj mikroskop in šli do subtilnosti; ali pa so neskončno mnogoličnost prijeli s ponavljajočo se melodijo (prim. k temu Curtius, l. c., str. 115 ss). Nešteto je še drugih možnosti in zgodovina pesništva in poetike ima nalogo izkazati vse te oblikovne možnosti.

Dodali bi samo še nekaj. Kakor ostale funkcije, tako tudi oblikovanost ne more obstati sama zase. Je sicer svet sam zase, s svojim ritmom, a ta ritem je zarisan s sigurno roko; po roki pa se izraža duša in značaj in življenje dotičnega. Brez metafore povedano: ritem pesnitve, njena oblikovanost in njeni formalni elementi so pač «forme»; a njihova struktura, njihovo svojstvo je v z p o r e d n o z življenjem in pomenom teh form. Kakršno je življenje in kakršna je duša, kakršen je zmisel in vsebina pesnitve, takšen je tudi ritem forme in oblikovanja. Ni to isto, a vzporedno je.

S tem pa je že rečeno, da tudi funkcija forme ne more ostati izolirana, temveč da se ureja v ostalo celoto, v celoto vsega. In še nekaj je s tem rečeno: raziskovanje forme je bistveno in vodi do jedra. Forma je bistven del pesnitve, v njej moremo najti isto strukturo kakor v ostalih funkcijah. In tako se dá iz stila, iz «notranjega ritma» pesmi, iz njene oblike sklepati na celoto, iz katere je pesem vzrasla in v katero se ureja.

4.) Pridemo k četrti funkciji. Rekel sem, da je pesnitev t o l m a č e n j e življenja, da je govorica — a ne samo izraz naše duše, temveč v zmyslu s p o r o č i t v e. Umetnost je svojevrstno s p o z n a v a n j e, oziroma j e z i k tega spoznavanja. Težko se dá povedati, kar mislim. Ungerjev naslov⁵ pove približno, a ne točno, za kaj gre. Diltey je govoril o «življenju» in «doživljanju». A tako pojmovanje vodi na stranpot, kot da bi pesnitev bila posoda življenja, tako rekoč nadaljevanje življenja; kot da bi se v pesmi življenjski tok pesnika nadaljeval in bi v njej udarjal njegov ritem. Vse to je res, a vse to spada v «izrazno» funkcijo. Nam pa gre predvsem za «vsebinu»; literatura prinaša celo vrsto

⁵ Unger, Literaturgeschichte als Problemgeschichte, Berlin, 1924.

življenjskih problemov, stvarnih problemov, v vsakem človeku se znova pojavijo; z njimi se peča in muči pesnik; v pesnitvi jim je dal izraza. Unger meni, da bi literarna zgodovina imela biti zgodovina teh problemov in njihovega razvoja v literaturi.

Literatura prinaša po tem v glavnem iste probleme kot življenjska filozofija in metafizika, le da jih na svoj način in v svoji obliki rešuje. Pesnitev je organ za razumevanje življenja in njegovih problemov, poet je videc, ki skuša doumeti neke odnose in skrivnosti. Njegovo teženje gre za tem, da življenje v vsej totaliteti razume, v vsej prepletenosti; da vidi zveze vseh stvari, človeka, narodo, svetovno dogajanje. Pesnik je nekaj zazrl, odkril, kar mu postane vredno; to vzame iz toka življenja, po oblikovanju postane enota zase, umetnina, ki sega preko sebe, postane simbol za gledano sliko, nam tolmači osnovne probleme sveta in življenja.

Kateri so ti osnovni problemi? Doslej je bilo običajno videti le zveze med estetičnimi in etičnimi problemi, kvečjem še zveze med religioznimi in estetičnimi. A to je premalo, preenostransko: treba iti do zadnjih problemov življenja, ki pogosto še niso prišli do zavesti in v naše reflektiranje, ki še v vsej svoji elementarnosti pridejo pred vsakogar, nikoli ne zastarijo — in ki jih je literatura na poseben način izrazila. So elementarni problemi človeškega življenja, velike večne uganke in vprašanja usode, ki jih pesnik tolmači s svojo pesnitvijo.

Najsplošnejše in morda prvotno je vprašanje po «usodi», po odnosu med svobodo in nujnostjo, med duhom in narodo, mravnostjo in čutnostjo, ali kakorkoli že označimo ta problem. To vprašanje srečavamo ne le v dramatikah in epiki, — tudi v liriki. Tudi lirika je izraz nekega dualizma, jaz stopa v odnos do nekega ne-jaza; da, celo lirika razpoloženja, ki je najčistejši izraz subjektivnosti, nosi v sebi kako jedrce, izpoveduje omejenost življenja in ne pride preko omenjene polarnosti.

S prvim problemom v zvezi je drugi, religiozni problem. Religiozno doživljanje in religiozne potrebe spadajo med najjačje vire vse poezije. Pesnik je glasnik življenja, tolmači življenje: vse. Nič mu ni tuje. Kako bi torej mogel pozabiti na odnose do večnega in neskončnega? Nemogoče je, da bi težnja in hrepenenje po Bogu ne našli izraza v pesnitvi. Seveda v pesnitvi se izraža religija drugače nego v dogmi, v kultu ali celo v teologiji. Dosti bolj individualna in oblečena je v svojo obleko. A ravno zato je ne smemo prezreti, nasprotno, v pesmi živi in tli čisto najčistejši ogenj: in, ali niso malo kratkovidni oni, ki v moderni

vidijo samo areligioznost, ker ne vidijo zunanjega kulta, religije v pesmi pa ne morejo doumeti. Moderno življenje je pogosto izgubilo stike s konfesionalnimi oblikami religioznega življenja. A zato religija ni povsod zamrla; živi čisto močno, morda ravno zato močneje v pesmi. — Zato so po pravici poudarjali sodobni zgodovinarji, da leži v leposlovju obširen material za poznavanje religioznosti kake dobe, sprecielno 19. in našega stoletja.

Nadaljnji važni problem je odnos do prirode. Ne gre samo za čut za prirodo, temveč za celoten odnos človeka do prirode; ali je strah in praznoverstvo, sprijatljenje in boj, spoznavanje in tehnično obvladovanje osnovni ton, ali je religiozno gledanje odločilno, ali je merodajno kontemplativno-mistično življanje. Naj sledita dva kratka zgleda.

Marcel Proust vidi vse v čudoviti kontemplaciji, celo človeka ureja na tak način. Človek je rastlina v določenih tleh, kot drevo ali cvetica. Kaj vidi v prirodi? Svet čudnih substanc, zemljo in njene rastline. Drevje in cvetje je najlepše. V cvetu jablane je obsežena vsa lepota sveta; in človek je rastlina; v zemlji je zakoreninjen, njene sokove izpreminja v cvetje in vzpenjajoče se liste, izpostavljen je vsem nihajem atmosfere. In tudi deklishe postave. — prožnonežne, ki se igrajo na obrežju, vzbujajo sliko grma gartrož. Njihova cvetoča lica, napol odprta usta vzbujajo spomin na barve in vonj geranij.

Kot protiutež tega pasivnega zadržanja napram svetu in prirodi moremo vzeti človeku, ki v njem prevladuje plast nagona ali dimenzija stremljenja in hotenja. V romanih Dostojevskega je vse polno takih tipov. Njihove oči ne vidijo prirode, kar vidijo, je pobarvano od stremljenskega življenja.

V človeškem življenju stā zlasti dva osnovna problema: l j u b e z e n in s m r t. Oba segata v prirodno-biološko plast, a segata obenem že čeznjo v svet duha in svobode.

Odnos, ki najgloblje in najsplošnejše določa vse naše življenje in čut za življenje, je odnos življenja do s m r t i. Da našo eksistenco omejuje smrt, je odločilno za naše razumevanje in za našo cenitev življenja, odtod pride določen ritem v vse naše ravnanje. — tudi umetniško ustvarjanje dobi od tu svojo barvo in svoj žig. So umetniki, ki so ta odnos življenja do smrti, njegovo težo in tragiko čutili vse svoje življenje. Sofoklej, Dante, Shakespeare, Prešeren. Kot težka senca je ležalo to vprašanje na njih. Drugi so to vprašanje «potisnili na horizont» svojega življenja, a tudi v tem slučaju se niso umaknili vprašanju in vse njihovo notranje zadržanje je bilo pod njegovim vtisom.

Vprašanje smrti se pojavi v najrazličnejših oblikah, diferencirano, v doživetju neskončnosti, v doživljanju nesmrtnosti. Pride lahko kot nevsiljiva refleksija v tekst, v čisto poljubni zvezi: lahko se dá razbrati iz vsega tona, v katerem se vrše pogovori ali kakor je pesnik popisal narodo, njeno minljivost. Morda je spravil minljivost v zvezo s spominom in od spomina prišel na smrt.

Ljubezen je smrti podobna po svoji dvoičnosti: obe sta s čutnim življenjem zvezani in segata v nadčutnost, imata še metafizično stran. Smrt je završitev telesnega življenja, a poleg tega je dogodek, ki kaže v skrivnostne globine duhovnega sveta: sorodna ji je v tem pogledu ljubezen. Seksualnost se prikaže kot čutni temelj erosa, ki gre preko vsega biološkega v višine nadčutnega.

Bolj ali manj se nam vsiljuje mistična misel o sorodnosti med smrtjo in ljubeznijo. In res se dá vzporednost izpeljati. V biološko-fizični vrsti je zveza, z rojstvom novega rodu izgine starejši; pred nami je dolga vrsta, zaporedje rodov, najmlajši zopet rodi naslednjega in sam umre. A tudi v duhovni sferi je sorodnost. Smrt in erotika prelomita meje individua, segata v drugo celoto, v drugo bitje in bitnost. Za smrt je ta stran morda nedoumljiva, tembolj je za ljubezen.

Človek je jetnik svoje individualnosti. Le-ta je steklena stena, ki ga ovira, da bi mogel priti do drugega človeka; čuti se obdanega od svoje duše in se često ugonablja v brezupnem prizadevanju priti iz nje. Vse, kar je doživel in česar drugi ni doživel, vse, kar je on in drugi ni — vse to ga loči; a ljubezen gre preko tega, kot mogočna iskra preskoči pole in združi življenje v enoten zamahljaj, ali pa izgreši in nikdar ne more doseči prehoda do drugega. V ljubezni spolov, staršev, otrok, v ljubezni do človeštva, v božji ljubezni in ljubezni do Boga — v vseh teh in še nepreštevnih oblikah in niansah duša prekorači meje individualnosti, ali se prizadeva, da bi prekoračenje postalo istinitost, ali tragično ječi pod nemogućnostjo in se lomi in trpi. In zopet drugič ni videla problema.

V literaturi zavzema ljubezen tako odločilno in prevladujoče mesto: razumeti treba njen centralni pomen, da je predvsem ljubezen med možem in ženo močna čuvstvena sila, ki je v tesni zvezi s fantazijo in produktivnostjo duha. Zato njena mnogoličnost, zato je tako spremenljiva in bogata odnosov. Meje med nujnostjo in svobodo so zabrisane, različne: polna je mikavne dialektike, pojavlja se v neštetihih varijantah in variacijah.

Nismo izčrpali še vseh «problemov»; ljubezen že kaže v smeri socialnih in kulturnih problemov; zakon, forme ljubezni, družina, narod; kulturno ozadje, izobraženost, gospodarske razmere, stanovska kultura, razredni boji, država, in še marsikaj spada semkaj. Ne bomo se s tem pečali, povrnemo se na ta vprašanja v drugem članku. Tu se hočemo povrniti na osnovno misel, da nobena funkcija v umetnini ne more biti izolirana, da torej tudi naša funkcija «tolmačenja» ne more obstati sama zase. Jasno je, da mora biti to tolmačenje oblikovano; ravno po tej oblikovanosti se loči pesnitev od filozofije in znanosti. Umetnina je spoznavanje, v njej je spoznavajoče življenje, — ni veda, ne življenjska modrost, ne trgovska pamet, ne filozofija. To spoznavanje pa ima le en jezik, — oblikovanje je jezik umetniškega spoznavanja. To spoznavanje in tolmačenje je dalje izraz življenja; da izrazna funkcija in funkcija tolmačenja gresta vzporedno, se vidi iz slučaja, ko umetnik tolmači samega sebe. Ali tedaj podaja vsebino, ali je tedaj njegovo doživljanje glavno — kdo ve; oboje je važno, ni enega brez drugega. Zdi se, kot da bi življenje bilo nepojmljivo in vendar ima dušna globina svoje zahtevke, kliče na določen način, da ga ne moremo prezreti. Tudi tu je torej kos objektivnosti, problem.

5.) A najvažnejše je, da funkcija tolmačenja nehote prehaja v funkcijo simbola izražanja. Govorili smo o izrazni funkciji — izkazalo se je, da izraža tudi nekaj sedanjega, kar česte niti ne stopa v zavest. Govorili smo o resničnosti pesnitve, a pojem resnice je kazal v smer preko sebe, kot da bi resnica bila še nekaj skritega. Govorili smo o lepoti; a zakaj je ta beseda za nas tako napolnjena; zakaj se lepota često tako svetlo razširja nad našim življenjem? Govorili smo o problemih — v vsakem problemu ostane skrivnost in kazalec v svojevrstno realnost. Kratko rečeno, vse te funkcije izkazujejo še neko plast, ki se dá posebej obravnati — imenujmo jo simbolično. Kje tiči v pesnitvi, je težko dopovedljivo. Menimo, da povsod. V umetnini je pač bolj ali manj skrivnost, ki se odteza našemu prijemu. Niso to sanje, ni to iluzija. Nasprotno, potrebna je često celo duševna energija, napetost, da pridemo do te plasti. — In kakor rečeno, v nekih pesnitvah ni te plasti ali pa stopa napram drugim v ozadje. — A ko smo doumeli to plast, umetnina in predmeti začno govoriti; zdi se, da kličejo, da kličejo «kot ljubljeno bitje, ki je izgubilo govorico», ki pa jim mi lahko vrnemo življenje, če jih doživimo in doumemo. Tako prihajamo do simbola in zmisla.

Vse je pesnitvi dostopno, pokrajina, gib duše, zgodovinski dogodek, lačen otrok. A ob teh pojavih se nam odpira nov duhovni svet; pesnitev je tako rekoč okno, skozi katero se nam odpre pogled na doslej še nepoznano pokrajino. Okrog nas je mnogoličnost življenja in sveta; naše okrožje je v določenem redu, nešteto stvari je, ki so nam tuje. A so trenutki, ko zazremo kos tega življenja in sveta v posebno zgoščeni obliki, ko iz te neskončne množice tonov izvzamemo omejeno število, ki pa se v naši duši zrcali kot melodija. V nas se zrcali odlomek vesoljstva, a ta odlomek je često tako močan, da prevzame vse življenje in od tedaj naprej ne moremo več sveta in življenja gledati vsakdanje brez duše in neumetniško. Prišli smo nekemu zmislu na sled — kaj je to? ali je tudi metafizično, religiozno, ali je samo umetniško — ne vemo. Res pa je, da tako gledanje in življenje ne pusti ničesar nedotaknjenega, ampak vse sprejme vase in po svoje prelije in preoblikuje. Da pri tem ni potrebno biti slep za realno in zaiti v sanje in fantazijo — je pač tudi jasno.

Pastúškin / Spomenik padlím

Rezan kamen vrhu gore
bôde v žalostno nebó;
ne dobôsti se ne more
ne pogrezniti v goró.

Sredi ranjenih ozemelj
ko da noč in dan ihti ...
Ali stoka trdi temelj,
ki ga polnijo kosti?

Kadar noč hrumi viharna,
v bliskih se majè pomnik,
izpod njega tožno tarna
pritajén, izgroben klik:

«Je li to pomnik sramote
ali znamenje časti?
Kličé nove li strahote
ali kaže v lepše dni?»

Ivan Albreht / Tího teče reka Drava ...

Tiho teče reka Drava
mimo trat in polj, vasi,
mirno sprejme vsako solzo,
ki mi kane iz oči.

Ali kdo prisluhne včasih,
kaj te solze govore?
Se li zdrzne ob teh glasih
kje sočutno kdaj srce?

Joj, glasovi reke Drave
samo bol oznanjajo
in valovi reke Drave
k smrti nam prizvanjajo ...

France Bevk / Beg pred senco

(Konec)

Kam naj ubežim? — Lojza mi je pisala lepa pisma skoraj vsak dan. Zdelo se mi je, da so pisma lepša, bolj kot se z mislijo oddaljujem od nje. Ljubezen in upanje, popisano na vseh štirih straneh in še ob roboh... — Liza me je pogledovala vsak dan z bolj žalostnim pogledom. Nehote se je moja misel morala baviti z njo. Težak problem je ležal pred menoj. Kako naj ga življenje razreši?

Nekoč mi je dejala Lojza: «Dve leti sem izgubila s teboj.» Kot bi hotela reči: «Kdo mi izplača ta izgubljeni čas? Nisem več mlada.» Videl pa sem tudi Lizino, od solz mokro lice: «Jaz se bom morala ubiti...»

Ne bi se bila morda ubila. Morda! Videl pa sem jo sužnjo vsakogar, dninarico, ki se plazi po njivah, ob lehah polegava dete in se igra s prstjo in kamenčki...

«Kaj naj storim?» mi je glodalo skozi možgane in ni priglodalo do konca.

Tiste čase mi je prišla v roke knjiga, ki je govorila o zakonu in otrocih. Bila je debela knjiga, tiskana na svetlem papirju, njene platnice so imele zlat tisk.

Danes voham v vseh takih knjigah puhle, zlate nauke, takrat jih nisem dosti poznal.

Knjigo je spisala ženska. Ena tistih severnjakinj s polmoškim značajem, ki so med stotimi srečna izjema, da ne poznajo erotike, ali so jo zamorile v sebi. Te ženske imajo brezhibno vzgojo in denar, slovniško znanje in čas, da pišejo filozofske knjige, ki so za las podobne druga drugi, in vedo o vsem zelo mnogo, le o življenju malo ali nič.

Vse so pisane tako, kakor da je ves svet vzgojen v zavodih ob bogatih denarnih sredstvih in stopa v življenje z naloženo glavnico denarja in moralnih naukov. Vsi ljudje v en predalček, vse ženske rožo v lase in nasmeh na lica...

Ta knjiga je vplivala name uničevalno. Bral sem dolge sentimentalne stvari o važnosti poklica očeta in matere, o odgovornosti roditeljev, o poginu človeštva...

Besede so me grabile v dušo za vso mojo preteklost, vrste so plesale pred mojimi očmi. Sugestivno so me vlekla poglavja za seboj... Prepričan sem bil, da se podre svet, če ne storim tistega,

kar moram storiti. Prisegel bi bil, da se z mojim dejanjem prerodi človeška družba, kot je prerokovala knjiga.

Poleg tega sem videl tihoto družinskega življenja pred seboj. Življenja iz romanov, v katerih so zakonski pristani zlagana sreča brez tuge, sama radost in cvetje... In senca, ki ji nisem mogel ubežati, ne bo več segla do mene...

Nisem mislil nič več. V tem duševnem stanju me je slednji vtis upognil kot bilko v nevihti. Prej sem pol cinično sprejemal vse, zdaj je teža vesti legla name, ki me je izbičala in odločila.

*

Po trudnem delu dneva je stala nekega večera Liza izmučena pri vratih. Jaz sem bil ginjen, glas se mi je tresel, radost mi je sijala z lic.

«Pridi dalje,» sem dejal.

«Kaj naj delam pri vas?» je tožil njen glas. «Dejala sem, da nič več...»

«Odločil sem se,» sem se topil v odvažnosti besede. «Poročim te...»

Ni mi verjela. Top nasmeh je šel preko njenih ustnic in zopet izginil.

«Za ženo te vzamem... še to leto,» sem ponovil z drugimi besedami.

«Zakaj se norčujete iz mene?»

Prisegel sem ji.

«Saj ne bo res!» je jecljala. Vso noč se je smejala med solzami: «Saj ne bo res.»

*

S tem dnem je razdvojenost v meni ponehala, žalost me je zapustila. Tej se je pridružila skrb.

Liza je bila srečna, ko je videla, da je moja beseda resna. Sklepe sem izvrševal naglo, kakor da se bojim, da se ne bi premislil.

Nisem se premislil. V sklepu in v njegovi izvršitvi sem našel celo obilico rafinirane mikavnosti, ki je blažila moje duševno stanje tistih dni. Laskalo mi je, da jo bom rešil iz tiranije sestre, ki v svoji histeričnosti ni imela človeške mere ljubezni ali sovraštva do bližnjega.

Videl sem jo povzdignjeno nad vaščane, kako se tiho in neplodno zbirata srđ in zavist in istotako tiho in brezplodno izginjata. In kadar sem pogledal Lizo in zmagoslavni sijaj njenega obraza, me je objela radost človeka, ki je dvignil nekoga iz nič in ga postavil na visoko mesto, obdal ga s sijajem in častmi

svojega stanu, da se mu vrtil pred očmi. Ti nisi nič, ta pa, ki sedi poleg tebe in je manj kot ti, se zdi sam sebi srečnejši kot bi bil kralj. Novi svetovi se mu odpirajo, nova čuda, do tedaj neznana, mu slepe oči. Ti pa gledaš in uživaš z njim vred, le na drugačen način.

Mnogo grde ničemurnosti je bilo v teh mojih mislih, poza človeka, ki dela dobro in tiska svoje ime, da vsi vidijo. Vendar je bilo tudi čistega veselja nad njenim veseljem mnogo v meni.

Ona se je veselila življenja in se ga je bala. Kakor zagrnjen oder je bilo pred njo, le tu pa tam se je potihoma zganilo za gubami zastora...

Na dnu moje dobrote in veselja radi veselja pa je ležal še globlji vzrok: strah pred sramoto. Kakor je v Liziki stopilo to čisto v ozadje, ker se ji je barantanje z njenim telesom posrečilo, tako je pri meni igralo strašno veliko vlogo. Če sem se potrkal po prsih, sem videl, da sem se hotel ogniti meču, ki je visel nad menoj...

Raje nisem razmišljal o tem. Vendar so se mi ljudje posmehovali, kakor da vidijo skozi pajčolan moje naglice, s katero sem hitel v zakon, pravi vzrok...

*

Lojzi sem pisal dolgo pismo in sem jo vabil v tuje mesto čez noč. Med poljubi in objemi sem ji hotel razodeti, da morava narazen. To mi je bilo najtežje povedati. Drugače nisem mogel.

Počakala me je na kolodvoru in mi povedala, da ne more z menoj, ker je bolna. Bila je bleda. Meni je bilo težko, ker se je podrl moj načrt, zakaj pripravil sem bil že besedo za besedo, ki bi jih v drugačnih okoliščinah ne mogel govoriti.

«Pojdiva k Soči!» je dejala.

Šla sva. Bil sem vso pot molčoč. To molčečnost je pripisovala moji nejevolji.

«Ne zameri mi,» mi je dejala. «Pojdeva čez teden dni, ali pozneje, če hočeš.»

«Nikoli več,» sem dejal zamolklo, beseda se mi je čudno ustavila v grlu.

Lojza je obstala sredi steze, njena visoka postava v črni obleki je bila kot žugajoči prst, blede obraz pod valom črnih las se je zdel še bolj bled.

«Kaj si dejal?» je zastokala kot v bojazni in bolečini.

«Nikoli več,» sem dejal in sem se skoro ustrašil svojih besed. Ta hip bi jih ne bil več izpregovoril; bil sem vesel, da so bile izrečene.

Na Lojzo so vplivale besede kot požar. Široko je razprla oči, privila se je k meni in me gledala v zenice. Spoznala je, da sem se izpremenil. Bil sem mrzel, strašen zanjo.

«Povej, kaj ti je?»

«Oženil se bom.»

«Oženi se. Dekla ti bom.»

«Ne tako,» sem počasi odkrival besedo za besedo. «Ne tako... Ne morem vzeti tebe...»

Lojza je trepetala, kakor da stoji nad breznom. Z obema rokama se je prijela za glavo. Bal sem se, da bo zblaznela. Polagoma se je pomirila.

«Čuj,» je jecljala iz dna začudenja in grenkega spoznanja, iz globoke ponižanosti: «Čuj, povej mi vse...»

In povedal sem ji vse.

«Ne boš srečen,» je jeknila. «Ona ni zate.»

Nji nisem mogel verjeti. Kako naj ona govori resnico?

In dejal sem: «Moram jo vzeti!»

Razumela je. «Slutila sem. Po tvojih pismih, po tvojem obnašanju...»

Nato me je gledala vrsto dolgih trenutkov in ni prišla do besede. Zdel sem se kakor nebogljen otrok pred njo. Čakal sem obsodbe. Ni me obsodila. V resnici, da mi je bilo ta hip žal zanjo. Nazaj ni bilo mogoče, tudi če bi se podiral svet ne. Zakaj jaz sem mislil, da je Orešje vesoljnost zame in ni pedi zemlje izven te gorske vasice.

«Ne boš srečen. Ulovili so te...»

Ta beseda «ulovili» je bila strahovita, ni je mogel prenesti moj ponos. In kakor da je brala misel v mojih očeh, je dejala:

«Nikoli ti ne bom očitala... Ti mi boš enako ljub. Pojdiva kamorkoli; jaz grem s teboj...»

Bil sem zakrknjen. Molče sem šel poleg nje, molče sem prenašal težo njenih objemov in besed.

Ko sva se ločila proti polnoči, sem obljubil, da pridem drugo jutro.

*

Prišel sem. Že me je čakala na dogovorjenem mestu, dasi nisem prišel prepozno. Bila je oblečena v najlepšo obleko, njeni skrbno urejeni lasje so pričali o bedi ženske, ugajati moškemu. Bog ve, ob kateri uri je vstala po prejokani noči in stala pred zrcalom, da nadomesti lepoto, ki sta jo vzela žalost in obup, ko bo stala pred menoj.

Opazil sem njeno izpremembo in sem se bridko nasmehnil. Ubožica! Žalost je legla name in ni hotela strani. Njenim besedam sem odgovarjal enozložno.

«Ne stori tega, nesrečen boš!» me je rotila. Nesreče pa sem se bal in glava mi je klonila globoko.

«Kako morem povedati z eno besedo. Saj moram premisliti.»

«Premisli!» je dejala; iskra upanja je zasijala v njenih očeh. «Piši mi!»

«Pisal bom.»

Bil sem mehak. Vedel sem, da ne morem premisliti, nisem se upal povedati tega.

Poljubila sva se in segla v roko. Prsti se niso hoteli razdružiti. Daleč na ulici sem se ozrl in sem videl njeno črno vitko postavo, ki je zrla za menoj.

«Zbogom!» je zajokalo v meni...

*

Že naslednji dan sem ji pisal pismo. Isto, kar bi ji bil lahko ustno povedal, a nisem imel poguma. Tudi v besede ni šlo z lahkoto. Napisal sem dolgo pismo, v katerem sem na štirih straneh opravičeval svoje dejanje. Besede so bile mehke, nelogične, nevedne.

Raztrgal sem pismo in ji napisal kratko:

«Premislil sem do dna in pretrpel zadnjo odločitev. Ne more biti drugače: ne vidiva se več. Moram po poti, po kateri sem storil prve korake. Oprosti. Zadnji pozdrav!»

Mislil sem, da ne prejmem od nje nobene besede več. Prejel pa sem pismo, ki se ga nisem upal odpreti. Bilo je kratko. Vsa vsebina je bila stisnjena v par besed:

«Premisli še enkrat! Dam ti časa, a ne misli, da se igram z besedo. Sicer te bom preklela.»

Beseda je vonjala po romantiki, vendar me je neprijetno zbodla. Kot okamenel sem stal nad pismom, roka se je tresla in ni vedela, kaj naj stori s papirjem.

*

Ta prelom je odločil popolnoma. Z veliko naglico sem se bližal dnevu, ko se navežem na žensko do smrti enega izmed naju, njene ali moje.

Bil sem od življenja utrujen, naveličan. Strašno suženjstvo, ki sem ga občutil do gospe, ki je vzela mojo nedolžnost in ki se je nadaljevalo pod jarmom razplamtelega nagona, me je sprav-

ljalo v obup. Ljubosumje drugih me je bičalo, bal sem se ženske, če sem jo srečal, če sem pomislil nanjo. Tisto večerno iskanje ženske, ki požre človekovo energijo in obilico časa, je muka, ki ne pozna primere.

Zdaj sem se hotel osvoboditi tega iskanja in tavanja, nemira, ki se me je pollaščal, in najti mir. Otresti sem se hotel sence neznanega, ki me je preganjala, spomina na Tončko in Lojzo, dasi me je vest zapekla, kadar sem pomislil nanji.

Nisem hotel ljubosumnosti ne očitkov . . . Liza ni poznala mojega življenja, ne ljubosumnih nastopov niti očitkov . . .

Pač. Enkrat sem se zgrozil, ko mi je dejala: «Kaj so tista pisma v predalu?»

«Kakšna pisma?»

Pisma sem bil že vrnil in fotografije tudi. Liza je zardela in žal ji je bilo. Brala je moja pisma, ki jih nisem zaklepal.

Toda to sem drugi dan že pozabil.

Drugič je zadrželo po meni, ko sem pripeljal Lizo v mesto. Gospa Fani naju je dobila na cesti, morala sva stopiti k nji. Bila je sladka z njo in nad vse prijazna, na rokah jo je nosila, njena beseda se je laskala.

Ko sva se ločila, sta se poljubili. Nato je gospa Fani stopila k meni in je dejala: «Pogum.» Preden sem se zavedel, kaj se godi z menoj, me je poljubila. Obrnil sem glavo zadnji hip, poljub je padel na lice.

Jaz sem zledenel. Pogledal sem svojo nevesto, ki se je zasmejala, toda smeh je bil jok.

«Ali ste zblaznela? Kaj delate?»

«Ah, kaj ona ve, revica!» je gospa cinično zamahnila z roko.

«Toda — nikari ne mislite . . .» sem hotel reči.

Gospa pa je brala iz neizgovorjenih besed in dejala: «Ali ji boste zvesti?»

«Da.»

Stresla je s telesom: «Vi? Ne vem.»

Zoprni občutek njenega zadnjega poljuba ni hotel iz mene. Tudi Liza je bila zamišljena. Ne tedaj . . . pozneje sem občutil iz njenih besed težo misli, ki so se snovale v nji.

To dejanje me je prepričalo docela in dokazalo nujnost koraka, ki sem ga nameraval storiti . . . Proč od nje, proč od tega življenja!

Kljub temu se nisem mogel otresti neugodnega občutka, ki je ležal na meni. Ta občutek je prešel v kri in koval v mojih možga-

nih. Radost, kolikor je je bilo na tem, je bila le hipna. Nad menoj je ležala črna zavesa in nisem se mogel smejeti, občutil sem fizično bolečino srcá. Kakor da sem storil strašno krivico nad samim seboj...

Tako sem se baval tiste dni samo s svojo duševnostjo in njenim naglim preobratom, ki sem ga stokrat utemeljeval sam v sebi, kakor da ga neprestano izpodkopava tiha voda. Pasivnost Lizinih sorodnikov, ki so gledali na njeno poroko s kritičnim očesom, me ni zanimala, ne šepet vasi, ki se je posmihala, kakor da nesem laž pred oltar.

Imel sem tisoč neumnih opravkov, ki so se kopičili od ure do ure ter mi kratili mir in spanje. Bil sem hud na vse, zdelo se mi je neumno vse, komaj sem čakal, da bo stvar končana.

Imel pa sem misel samo v tem, vse drugo sem pozabil in zavrgel... Kakor da zame ni drugega življenja več razen tega.

*

Še ena velika in težka naloga me je čakala, moral sem urediti svoj odnos z Bogom. Moral sem k izpovedi. In nisem hotel izvršiti gole dolžnosti samo radi poroke, ampak radi svoje notranjosti, iz srčne potrebe. Moja trdna volja je bila, narediti črto čez preteklost in začeti novo življenje.

Moje čuvstveno razmerje do vere se ni bilo izpremenilo kljub vsemu ne. Bil sem versko vzgojen, po svoji naravi religiozen. Vsa čudežna, nerazrešena vprašanja so našla svoj odgovor v Bogu. Zavedal sem se globoko, da moje življenje ni po zapovedi in tako kakršno bi moralo biti, zato sem se izogibal božjega obličja, tako kot se izogiblje dolžnik upnika. Pogovarjal sem se z Njim le v mislih, ko se v najtežjih urah nisem imel kam zateči. Kot človek, ki se ni učil očenaša, sem ga prosil z besedami, ki sem jih sestavil sam.

Ta razkosanost v mojem verskem čuvstvovanju me je delala nesrečnega. Z radostjo sem stopil pod kostanje in na stopnice, ki so me peljale v senco dušnega pokoja.

V jutranji mrak cerkvene ladje so padali solnčni žarki in zlatili predmete, skozi pisana stekla je sijala mavrična luč in se razlivala po stenah in po oltarju.

Šepet molitev in tihi koraki so jedva motili dušo, ki se je pripravljala, da se razbremeni preteklosti in zadiha. Na plašču mašujočega duhovnika je bila vezeno solnce in ne vem, zakaj se moj pogled ni mogel ločiti od zlatih črt, spetih na svili.

Stopil sem do izpovednice. Zdaj... zdaj... Čakanje je bilo večnost dolgo, godrnjajoči glas meniha je naznanjal, da se bliža moja sodba in odpuščanje.

Ko so zaškripala vratca, sem začutil sapo v obraz. Trepetaje sem posluhnil. Šepetajoč glas je prekinil moje pričakovanje. «Povejte grehe!»

Stresel sem se. Bilo je zame prezgodaj. Zajecjljal sem v sebi in nisem spravil glasu iz grla.

Uho, ki sem ga videl za vratci, je zopet izginilo, prikazale so se oči: «Povejte grehe!»

Preplašil sem se in v tej plahosti sem dobil pogum. Povedal sem s presledki po pol hipa greh za grehom. Vse zoper čistost. Tri velike obtožbe in vrsta manjših. Ko sem končal, sem napol zamižal. Ko sem odprl oči, sem videl skozi okence blesk pogleda:

«To je vse?»

Moj Bog, ali ni zadosti? Ali ni preveč? je jeknilo v moji notranjosti. Prikimal sem.

Nato je pomislila človeška glava, ki je delila odpuščanje za grehe skozi omrežje, in zaslišal sem štiri besede kot štiri udarce:

«Ne boste imeli sreče!»

Nikoli v življenju me ni človeška beseda huje zadela kot me je ta. Jeknil sem pod njo, sapa mi je zastala. In zlomljen sem šepetal v sebi: Ali sem radi dobre misli, ki me je prignala tu sem, in ki me bo vodila v boljšem življenju, zaslužil to? Ali sem prišel radi tolažbe ali po prekletstvo? Ali govorim z Bogom?

Ko je bil križ narejen in so se zaprla vratca, sem še vedno klečal. Počasi sem se zavedel. Saj nisem vedel, ali sem dobil odvezo, ali moram iti domov s težo vsega hudega. Počasi mi je prihajalo v spomin, da sem molil kesanje in da je vse opravljeno. Medlo, površno, kakor da sem v svojem življenju samo zaklel, zagrnjeno s preroško besedo vsega hudega...

Dvignil sem se in stopil v srednjo ladjo, ki je žarela od soinca. Nehote so šepetale ustnice pozdrav z Bogom in izpraševale, ali je bil to mejnik v mojem življenju, ki sem ga nameraval postaviti... Že sem se dvignil, da bi pristopil k obhajilni mizi, nisem se upal... Pokrižal sem se in šel iz cerkve; teže srca nisem pustil v nji.

Ciprese, platane, jasno nebo in luč, luč, luč... V meni pa je šumela beseda besed: «Ne boste imeli sreče», kakor da nosim črn pečat v prsih.

Ječal sem: «Kaj bo z menoj? Kaj bo z menoj?» Nisem si mogel odgovoriti...

*

Z neznansko naglico se mi je mudilo, da končam, kar sem namenil. Tega življenja nisem mogel več prestajati. Proč od preteklosti, ubežati črni peroti, ki sloni nad menoj kot dih smrti...

Na ženitovanje se je povabila tudi gospa Fani. Spletla je nevesti kite in jo je oblekla. Oblečen sem čakal strašno dolgo in hodil po izbi gori in doli kakor zver v kletki. Kakor hudodelec, nad katerim se bo izvršila smrtna obsodba. Še danes čutim to in ne pretiram.

Moj oče je stopil do mene. Njegove oči so sijale skrbno: «Kaj ti je, da si ne daš miru?»

Gledal sem ga par trenutkov in nisem mogel reči ničesar, ker nisem vedel, kaj mi je. Ironija me je razjedala. Nestrpnost, natezalnica neumnega lišpanja za trenutek ceremonije, me je spravljala v obup.

Liza me je poklicala na stran, njene oči so sijale v brezupu: «Ali smem imeti venec?»

Gledal sem jo in sem si predstavljal špalir ljudi ob cesti, ki stoje, kakor da bi izbruhnil požar med njimi:

«Kaj komu mari,» sem dejal. «Imej ga!»

Gospa Fani me je pogledala z dolgim, važnim pogledom.

Vrgel sem ji zamišljen pogled in se obrnil od nje.

Bilo je končano. Pomikali smo se v cerkev. Komaj sem čakal trenutka, da bom rešen malenkostnih predpisov. «Da?»

«Da!» In bilo je končano.

Nalili smo kozarce, vikar je napival nevesti in hvalil moje vrline, na čokoladni torti je bil napisan pozdrav, jaz sem bil mirnejši. Liza se je nagibala name in se je smejala.

In vprašal jo je vikar: «Ali ste zadovoljna, nevesta?»

«Da,» je dejala odkrito. «Saj to sem si vedno želela.»

Nastal je smeh med svati. Meni se je grenko potegnilo preko obraza. Vikar je zapazil potezo, dvignil je kozarec in zapel...

*

Pred nočjo so se svati razšli. Molče sem podal roko vsem, gospa Fani ni mogla vzdržati solz...

Globoko sem se oddahnil, ko nisem videl več ljudi okrog sebe. Bili so mi v muko. Vse njih besede, njih smeh in pesem mi je bilo v žalost.

Kakor da je poroka komedija in se ne odločuje v človeku za vse bodoče življenje, dobro in zlo...

Z Lizo sva stopila v sobo. Solnce je zahajalo in rdečilo zapad, še najina obraza sta bila ožarjena od krvi. Pogledala sva se in objela:

«Zdaj si čisto moja, samo moja...»

Ta moja radost je bila odkrita. Zdel se mi je svečan trenutek in nisem mislil niti za hip, da bi moglo življenje drugače odločiti...

Liza je zaspala kot dete, jaz nisem mogel spati. Ležal sem na hrbtu z rokami pod glavo in imel oči uprte v strop. Podobe so plesale mimo mene. Ta hip mi je bilo vsega preteklega življenja žal.

Nekdo je narahlo potrkal na vrata. Dvignil sem se, Liza se ni prebudila. Odprl sem špranjo, skozi je pogledala roka in pismo v nji.

«Pozabila sem; to pismo je prišlo danes, morda je kaj važnega v njem.»

Šepetajoči glas je umolknil, vrata so se rahlo zaprla.

Moja žena je spala. Odprl sem pismo, trepetal sem po vsem telesu. Vsebovalo je Lojzino prekletstvo, z zbranimi besedami ženske, ki je toplo ljubila in silno sovražila.

Pogledal sem na speče bitje v postelji. Trudna od dneva in od ljubezni ni slutila besed, ki so bile v pismu napisane. Nisem verjel v prekletstvo, a vendar strašno učinkuje na človeka. Kaj je ona kriva? Ona je nedolžna.

Pismo je zgorelo v mojih rokah. Od prekletstva je ostal na tleh samo črni pepel.

Stopil sem k oknu. Solnce je bilo že zašlo. Najvišje točke so se svetlikale, dolina je bila pogreznjena v temo. Odprlo se je brezno, zdelo se mi je, da se vse podira vanj, moja mladost in moje sanje, vse, kar ljubim in sovražim. Imel sem občutek padanja, da sem zakrtil z rokama... Kdaj se raztreščim na dnu?

Zavedel sem se. Krčevito sem se držal okna in v moji zavesti je plesala ta hip ena sama točka: rešil sem se sence demona. Vse drugo je bilo črno.

Mislil sem, da je konec, pa je bil začetek. Moja poročna noč je bila muke polna; strašna perspektiva življenja se je odpirala pred menoj, da se mi je delala omotica...

Moja žena je spala trdno spanje kakor dete, srečna, ker se je izpolnila njena želja, vse drugo je bežalo nesluteno mimo nje.

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

Epitaf.

Tu leži Jiří Wolker, pesnik, ki je ljubil svet
in za pravičnost njegovo se je šel bit,
a preden je srce dvignil na ščit,
umrl je mlad tri in dvajset let.

28. XI. 1925

Težko mora biti človeku, ki si piše epitaf. Težko mu je, ako je star tri in dvajset let — a koliko težje mu je, če je mlad tri in dvajset let in je pesnik! Ne pisal bi ga, ko bi ne čutil, da ga mora. Wolker je to čutil in ga je napisal. In vendar, koliko ljubezni, vere in bojevitosti je še v teh njegovih zadnjih besedah. Ves Wolker! Ves triindvajsetletni pesnik-bojovnik, klicar in glasnik novega življenja, mlad in lep, z živim srcem v prsih, z magičnim ognjem v očeh, z veliko besedo na ustih — on, ki je kljub svoji zgodnji smrti postal vodilni duh češke povojne generacije. Umiral je pri polni zavesti svojega pesniškega poslanstva. Ob času, ko je mislil, da se uresničujejo njegove sanje. Ko so bile delavske množice na pohodu. In on je bil pesnik teh množic. Verjel je v njih zmago, ker je verjel v človeka. Verjel je v življenje, v srečo, v bodočnost človeštva. Vsaka njegova pesem je odmev te velike vere. V «Pridigi na gori» govori kot Mesija množicam in jim prerokuje srečo bodočnosti, kajti «ta, kdor je živ, ve, da mora biti svet pravičen» — zato ne jokajte vi, ki ste nesrečni in zavrženi, kajti «vi vsi brezimni ubožci iz vasi in predmestij ste gozd na gorah, ki raste do sreče». Tako je verjel v silo življenja, da ni priznaval smrti. Hodil je po pokopališču, ni mislil na smrt: «Mrtvih ni tukaj, napisali so znake v drevesa in cvetove, da živijo. Tu so le aleje akacij, dve klopici za zaljubljenca in otroci, ki se na grobovih igrajo ato in mamo.» Beli angeli hodijo «obvezovat grobe, ki se še niso zacelili, da spregovore s tremi, štirimi starkami v črni obleki, največjimi hroščki v tem vrtu». Tudi njega pogladijo, kadar tu hodi zelo sam, in pravijo: «na tej zemlji ni smrti, so le stari in mladi». In on je bil mlad. Zavedal se je te svoje mladosti in mladosti vseh, ki so hoteli živeti. V mladosti je sila in zdravje, bojevitost in samozavest. Kjerkoli odpreš knjigo njegovih pesmi, ti žari iz nje volja do zmage zaradi mladosti, ki jo čuti pesnik v svetu. In vendar je bil ta svet še bolan, povojni svet leta 1925.; tudi pesnik je bil bolan. Toda on je premagal bolezen v sebi in ni govoril o nji, prav tako pa je

hotel premagati bolezen sodobnega sveta, da bi vzrastle svet nov, mlad, srečen. On veruje v pomlad človeštva: «O, pomlad nebeška, jaz vem, letos si samo predpodoba, kakršna si bila in boš vedno, kadar se v človeku razcvete svet.» Tako pozdravlja pomlad leta 1922. In on sam hoče biti najbolj zdrav med zdravimi, tako zdrav, da bi bolni ozdraveli od njegovega zdravja. Zato je zavrgel vso bolehnost v umetnosti in iskal zdravih sokov domače zemlje. A 5. januarja leta 1924. je umrl. Junaško kot bojevnika na barikadah. Težko si je misliti vso tragiko mladega življenja, ki umira in se zaveda, da ni dalo iz sebe še onega najlepšega, najvišjega in najsilnejšega, kar je v njem. In tega je bilo v Wolkerju toliko, da, tudi če ni dal vsega, ker ni mogel dati, je dal vse, kar je zmogla njegova mladost, in tega je toliko, da sodi brez dvoma med največje pesnike, ki so vzrasli iz krvavih poljan svetovne vojne. Njegovo ime se sveti med svetovnimi imeni — najbližje velikemu ruskemu Bloku, s katerim je imel skoraj enako usodo, in če ga svet ne pozna, je krivo to, da je Čeh in da v kipenju in vrvenju povojne dobe še nimamo tistega pregleda, ki bi nam jasno podal vodilna imena nove umetnosti. Kajti po krvavi poplavi svetovne vojne je prišla črna poplava črnila in težko je v stotisočih imen in glasov razločiti one, ki govore najgloblje in najbolj resnično. Med temi je bil Wolker. Sedaj, ko leži njegovo delo zbrano pred nami, razumemo njegov glas in čutimo vso globokost njegove bolesi, odkoder je izhajala njegova velika življenjska izpoved.

Kdo je bil Wolker? Njegov prijatelj Nezval pravi o njem:

«Dozorel deček, študent in socialist, z vero v sebe, v železne iznajdbe in dobrega Jezusa Krista.»

Začel je zgodaj, kot da je slutil, da mora hiteti, da izpolni svoj čas. Rodil se je v Prostějovu na Moravskem 29. marca 1900.

Nezval tako opisuje njegovo mladost:

«Vesel in resen mlad mož kakor vsi njegovi tovariši. Jasen, odkritosrčen človek, katerega otroška duša je postala grozno resna... Živel je tam pri svojih starših v zaupnem prijateljstvu s svojo materjo kakor vsi dečki. Imel je rad vse, kar je dobro in veselo, in se je mnogo učil. Ljubil je glasbo, sanjal o deklicah, o svetu in sreči. Dasi ni bil sin ubožnih staršev, je zelo kmalu spoznal delo. Hotel se je učiti angleškega jezika in igral je kot violinist vsak dan v biografu, da bi si zaslužil za lekcije. Od mladih dni je ljubil pesmi in gledališče. Njegov Cyrano de Bergerac!

Ob počitnicah živi pri babici na Svetem Kopečku, njegovi tovariši so delavski otroci. In kakor večina sedemnajstletnih, piše verze. So črni, a to je usoda sedemnajstletnih pesmi. Toda to je nekaj drugega nego literatura. Odtod drži tisoč poti...»

Zanimivo je, da se je mladi Wolker razvijal ob naši moderni. Opozoril ga je nanjo njegov profesor dr. Vojt. Měrka. Kot študent na gimnaziji je Wolker prevajal pesmi Cankarja, Ketteja in Gradnika. Te prevode je lansko leto izdal prof. Měrka pod naslovom «Bratrska poesie».¹ O tem piše na koncu knjige prof. Měrka sledeče:

«S kratkimi besedami hočem pojasniti, kako so nastali ti prevodi, in podati svoje še sedaj jasne spomine na Wolkerjevo osebnost iz dijaških let.

Od leta 1915. sem bil v ožji zvezi z Wolkerjem, ki je bil takrat dijak prostějovske gimnazije. Razmerje med nama je bilo bolj prijateljsko, nego razmerje dijaka do profesorja. Družilo naju je skupno zanimanje za glasbo in prevode. Najprej mi je prinesel v presojo svoje lastne verze. Videl sem v njih takoj iskronadarjenosti. Kmalu sva se dogovorila, da bova skupaj prevajala, pri čemer bi se bil on vadil v ritmu in v ekonomiji besed. Delo, ki ga danes podajamo čitateljem kot I. zvezek «Jugoslovanske knjižnice», je ostalo torso. Prvotno sem mislil z njim skupno izdelati popolno antologijo slovenske poezije. Toda on je odšel v Prago, jaz v Košice, v najinem življenju so zavladale druge smeri in drugi smotri in tako dela nisva dokončala, dasi sva se še v počitnicah leta 1920. dogovarjala glede tega, da delo dovršiva in izdava v knjigi. Do tega je prišlo šele sedaj. Ako nedokončano delo vendarle izdajamo, storimo to zato, da bi se iz njegove tvorbe nič ne izgubilo in da bi bilo mogoče pogledati v njegove literarne začetke. Ob prevodih se je vzdajal, ob njih je rasla njegova izrazna gibčnost. Iz istega vzroka smo izdali tudi njegov prevod Kettejevih «Bajk» (Pohádky) (Knjigarna Stangler, Košice 1924.) Melodioznost njegovih verzov izvira iz njegove ljubezni do glasbe. Imel je zelo nežen muzikalen čut in dober okus. Bil je izboren violinist, nikoli ni maral praznih virtuoznosti, vedno je zahteval, naj mu priporočamo le resna dela.

¹ Jiří Wolker: *Bratrska poesie*. Sodeloval prof. dr. V. Měrka. Izdano v 2000 izvodih. Jugoslovanska knjižnica, I. zvezek. Str. 65. Založila T. Štangler v Košicah. 1925. — Zbirka je posvečena pesnikovi materi gospej Zdenki Wolkerjevi in obsega Wolkerjeve prevode: Iz Cankarjeve «*Érotike*» 27 pesmi, iz Kettejevih «*Poezij*» tri, iz Gradnikovih «*Padajočih zvezd*» dve. Knjiga je izdana bibliofilsko, s pesnikovo podobo in faksimilom rokopisa.

Najini razgovori so včasih trajali cele ure; imel je vedno polno vprašanj o raznih literarnih pojavih. Odgovore je poslušal včasih mirno, včasih je povedal svoje mnenje ali ugovor. O češki literaturi je imel nazore, ki so danes veljavni, cenil je Macharja, a njegov ljubljenec je bil Ot. Theer. Zanj sem prav za prav prevedel članek dr. Iv. Laha o Theeru v «Hlasih s Hane» (31. avgusta 1918.)² Sicer je bil v literaturi orientiran popolnoma zapadno. Ugajala mu je zelo struja *l'art pour l'art*. Da bi nekoliko paraliziral ta vpliv, sem ga opozarjal na rusko literaturo, ki je ni dovolj cenil. Spominjam se jasno na najin razgovor o Turgenjeva «Pesmih v prozi», o katerih sem izrazil in utemeljil svoje občudovanje. Čez nekaj dni mi je prinesel sam nekaj pesmi v prozi. Bolj se je nagibal k pesništvu nego k prozi.

Slovanska literatura se mu je zdela ozka; vzbudil sem v njem le večje zanimanje za jugoslovansko literaturo, ki jo je poznal že od doma. Najbolj ga je vlekel k Srbom, hotel se je učiti srbsčine.

Kot študent je čutil vroče narodno. Ob času svetovne vojne je bil — to sem vedel — organizator odpora proti avstrijski himni, ki so jo takrat ukazali peti v cerkvah, in navdušen agitator za pesem «Sveti Vaclav». Z velikim navdušenjem je recitiral takrat zelo občudovano pesem «Češke legije»,³ dasi so ga motili mnogi neblagozvočni verzi. Za časa boljševiskega vpada na Slovaško (1920) je želel, da bi kot vojak branil brate Slovake pred napadalci.

Bil je izboren organizator; organiziral je med dijaki predavanja in izdajanje časopisov in je ob prevratu imel na mladino velik vpliv. Nerad je videl staro okostenelost med študenti, boril se je proti naučenim frazam in izživelosti. V dijaškem časopisu je tiskal svoje originalne pesmi pod psevdonimom Ker. Prevode smo pod njegovim pravim imenom izdali v raznih listih.

Neznana sila ga je gnala naravnost v življenje. Bilo ga je povsod polno. Kjer je šlo le količkaj za kaj lepega, je sodeloval rad in z navdušenjem. Kjer je mogel, je bil zraven, kjer je mogel, je vzpodbujal. Hotel je videti življenje polno lepote in dobrote. Že v dijaških letih je imel v sebi svoje notranje življenje, ki je bilo v burnem tempu; šel je skozi življenje z odprtimi očmi in

² Ko sem leta 1917. ležal v Vinogradski bolnici, je umrl tam pesnik Otokar Theer. Bil je to pesnik svobodnega verza, krepke dikcije in kristalnega izraza. Napisal sem o njem esej za «Ljubljanski Zvon», ki ga tu omenja prof. Měrka.

³ Pred prevratom se je skrivaj razširjala v češki javnosti pesem o legijah, ki je popisovala borbe čeških legijonarjev na francoski fronti. Mislilo se je, da je nastala med legijonarji. Pozneje se je izkazalo, da je nastala doma.

sanjal o daljavih, kjer bi ne bilo zla, in ni mogel, da bi ne videl trpljenja na svetu, ni mogel, da bi ne podal trpečim roke v pomoč.

Neizprosna usoda ga je podrla ravno pri razmahu njegovih kril. On mi je krasen spomin na čas mojega službovanja v Prostějovu.» Tako piše profesor o svojem učencu. Wolkerju je bilo takrat petnajst, šestnajst let... Treba se je spomniti dogodkov leta 1917. Morava je za časa vojne zelo trpela. Bila je na meji Galicije — tam čez je pretila kozaška povodenj — naravnost proti Dunaju. Dijaštvo je prepisovalo in razširjalo proklamacijo velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča. Mnogo dijakov je bilo zaprtih. Kozaške predstraže so že dosegle Moravo, a so se vrnile. V teh časih je rasel mladi Wolker. Prostějov je industrijalno mesto, ki je postalo v zadnjih desetletjih močno kulturno in narodno središče na Moravi. Kmalu so se začutile posledice vojne. Gladujoči Dunaj je izčrpaval Moravo. V te žalostne čase je zadonela majska deklaracija, narodna zavest je mogočno vzrasla in naravno je bilo, da je šla mladina v boj za nove državnopravne ideale. Med tem je zagrmela ruska revolucija in oznanjala svetu čudno novo svobodo, višjo od vseh dosedanjih — popoln preobrat sveta in družbe, človeštva in njegovih nazorov. Končno je prišel prevrat in zmaga narodne misli. Toda globoko pod šumenjem navdušenih narodov je odmevala pesem novega sveta — pesem revolucije, pesem mas... Beseda buržua je postala psotka, nove države pa so bile urejene po starem načinu. Stotisoči, ki so trpeli v vojni, naj trpe naprej. V Rusiji je zavladal vojak, delavec, kmet. Diktatura proletarijata. Nova država, nova družba, novo življenje. In tudi nova umetnost. To je nekaj velikega, ogromnega, veličastnega. Večje in važnejše od ustanovitve narodnih evropskih držav. In mladini se je zazdelo, da so narodni ideali preozki, da je osvobodjenje in prenovljenje ostalo na pol poti, da je treba iti naprej v nov svet, ki bo daleč od onega, ki je ravnokar v vojni propadel kot žrtev svojih lastnih pregreh. Razrvana polja, prazne njive, opustošene pokrajine, požgane vasi, razbita mesta, strelski jarki, kupi grobov, stotisoči mrtvih, napolnjene bolnice, zapuščene žene, bolni otroci, propadli domovi, zapuščene tvornice, vojni dolgovi in obubožani narodi — to so bili dokazi, da človeštvo ni živelo pravega življenja, da je bila kultura, ki je vse to zakrivila, zanič, in da je treba na teh razvalinah ustvariti nov svet z novim življenjem in novo kulturo. In tudi novo umetnostjo. Družba se mora preurediti na novih naravnih temeljih, človek se mora osvoboditi vseh spon, država ne sme več

biti jetnišnica narodov. Kapitalizem, ki je zaslužnil milijone ljudi, mora propasti, izginiti morajo razlike med ljudmi, višjih in nižjih razredov ne sme biti več — svoboda človeka in družbe je v komunizmu. To so bila gesla, ki so odmevala prva leta po vojni, ko so nove države s težavo premagovale prve začetke svoje nove uprave. In mladina je zagledala zarje novih svetov in postala njih glasnica. To je bil čas, ko je Wolker odšel iz Prostějova v Prago, zapustil narodne in slovanske ideale svojega profesorja in postal glasnik novega življenja, novega sveta in nove umetnosti.

V knjižici «Wolker» piše o tem njegov prijatelj Nezval:⁴

«Jiří Wolker je stopil v literaturo kot član optimistične generacije, ki se je rodila po vojni iz tisoč krasnih in žalostnih reči in iz lirične knjižice, ki se je imenovala Splav in je imela čar jutra in rose. Šele vojna je na Češkem rodila naturizem, strujo, ki je bila v Franciji že davno zaključena in je imela nesporen pomen za mlade ljudi. Naučila jih je gledati njih mladost. Mnogo mladih ljudi je umrlo za to strujo z iskro svojega talenta, ki je bil bolj mladost in mamilo nego sila. Ta struja ženskega spola, ki je pozabila na vse in je dala mladim dozorevajočim otrokom okusiti sad Evinega drevesa, se je pletla in izgnila, ker pri nas ni imela dovolj silnih glasnikov in ker je bila sama v sebi bolj občutek nego metoda.

Jiří Wolker je postal član tedanjih časopisov «Dan», «Orfeus» in «Cesta» čisto slučajno, ker so ravno izhajali in združevali okoli sebe ljudi njegove starosti, in je izreguliral v njih svoj značaj, ki je imel že takrat popolnoma posebno potezo.

To, da je živel Jiří Wolker v mladosti izven Prage v moravskem mestu, je imelo na njegovo kristalizacijo gotovo vpliv. Jiří Wolker je postal pesnik pod vplivom generacije devetdesetih let, dekadentne in simbolične literature, ki je takrat formulirala duše septimanov in oktavanov, ker je bila sugestivna. V moravskih mestih se ni vedelo o novi literarni modi. Wolker je gotovo zelo ljubil Hlavačka (pesnik, ki je izšel ob času moderne iz praških delavskih predmestij, vzbudil s svojimi pesmimi med tedanjo mladino veliko pozornost in umrl zelo mlad. Op. prev.). Žalost, spleen, suhe rože, Baudelaira in Przybyszewskega. Iz novejših pesnikov, ki so bili pri nas le malo znani, so ga vabili tisti, ki so bili najbolj podobni tako zvanim dekadentom. Wolker je tiskal

⁴ Vitězslav Nezval: W o l k e r. Edice pražské saturnalie. Praha 1925. Ustř. studentské knihkupectví a nakladatelství. Str. 45. S podobo pesnika na smrtni postelji.

takrat pod psevdonomimom Jiří Ker v «Přerovském Zborníku» pesmi o suhih rožah, ki jih je našel v knjigi, in v dijaškem «Ruchu» smo čitali pod njegovim imenom nežne in delikatne pesmi v prozi, ki so dihale nežnost in mamljivost Maeterlincka, Thagoreja, Wildeja in Mallarméja in so pričale o človeku nežne čuvstvenosti. Pouk, ki ga je črpal iz simbolizma in dekadence, je bil bolj slučajen in instinktiven nego metodičnozaveden. Wolker najbrže ni vedel nič o njegovi formi, izrazu in načinu, kako se stavijo metafore. Kljub temu je instinkt, ki je brez zadostne zavesti posnemal te reči, sam po sebi ustvaril njegovo dušo dovezetno za novo ustvarjajočo metodo, ki jo je umel v sebi organizirati pod vplivom velikega nadaljevalca in zmagovalca simbolizma Guillaumea Apollinairea. Apollinaire je konciziral rimbaudovsko drznost metafore, napravil jo fotogeničnejšo in izciviliziral asociacijski in analogični način mišljenja. Tega se takrat ni zavedal niti Wolker niti kdo drugi med nami, a v njegovi podzavesti se je to razvilo v zmožnost spoznati čisto obliko, jasno sliko — modernost. To spoznanje, ki je bolj obogatilo njegov pesniški instinkt nego intelekt, mu je dalo zmožnost kljubovati oblikovni siromašini in nikaki stopnji imaginacije, ki karakterizira češki naturizem.

Vkljub temu se je Wolker z naturizmom obogatil. Ker je imel kot dedič simbolizma zmisel za njegove oblikovne iznajdbe, se je iznebil pod vplivom naturizma otožne in dekadentne ideologije, njene verske mračnosti, in izključnega samotarstva. Razveselil se je kot vsi drugi nad deško dobo, toda imel je v dediščini simbolizma zmožnost, da jo je pesniški izrazil. Iz naturizma je izbral: ljubezen do mladosti, otrok, jasnosti, preprostosti, optimizma in materinstva, do kapelic na križpotih, do križev in cest. Svoji prvi knjigi je hotel dati naslov: Očiščenje. Mislil je najbrž na očiščenje od tako zvanega dekadentstva. Ta radost instinkta in vitalnosti se je izorganizirala pri Wolkerju v nazor pod vplivom francoskih pesnikov Duhamela in Vildraca.

Spoznal je v njih ljubezen do minljivega, vsakdanjega, neiskanega, ljubezen do preprostosti in stvari. Duhamel, ta glasnik skupnosti in sočutja, in Vildrac, pesnik ljubezni, sta vplivala na Wolkerja tako, da je kmalu nehal sanjati o spleenu in o lokah in je začel svet gledati kot skupino reči in razmerij. Naturizem in vpliv šole francoskih abbaistov sta vplivala na Wolkerja torej z ozirom na nazor in ideologijo. Forme se je učil tam, kjer je bila v novi funkciji, pri Guillaumeu Apollinaireu.

Znal je nekaj pesmi iz Apollinairea, ki jih je izbral Kalista, s katerim je skupaj stanoval, precej enostransko. Nekoliko de-

tajlov iz pesmi Pas in Angeli in Gollov članek v duhu Mallarméjevem so mu bili izhodišče teorije o formi.

Wolker, ki je bil pesnik z dušo in telesom, je sovražil vse, kar je spadalo k nekdanjemu pojmu pesnika. Sovražil je banalnost in ekskluzivnost, sovražil vse, kar so delali stari pesniki zato, ker so bili pesniki. Pri tem je oboževal Poea, katerega Gavrana mi je večkrat citiral v originalu. Wolkerjev civilizem je izhajal predvsem iz njegovega nazora o pesniku in pesmi. Pesnik mu je bil človek, ki more posebno čutiti in izražati kolektivnost. Zato je zapel na koncu zbirke «Gost v hišo»: Pesnik, odidi. Pesnik je tu zato, ker vsi ljudje doslej še ne znajo plakati in peti. Rekel je: tam, kjer so vsi pesniki poveličevali ženo, sem jaz srečen, da pravim: gospodična. Rad se je bratil z jasnimi delavnimi ljudmi, z inženjerji, delavci, šiviljami. Civilizem mu ni bil problem, bil mu je preprosto občanstvo. Nekoč sem napisal recenzijo o «Gostu v hišo». Izgovoril sem besedo imaginarni realizem. Realizem čudežev.

Takrat je ljubil Wolker ves svet. Ljubil je neme reči in jim dajal življenje. To je naročilo gosta, ki je stopil v hišo: življenje in dobroti. Ta naš enodnevni gost, ki je odšel, da se ne vrne več, ta naš gost tolaži vse: na tem svetu ni smrti, so le mladi in stari; pokopališče mu je drevored, kjer se igrajo otroci. In kaj je mogel ljubiti bolj naš enodnevni gost, za katerega ni več preteklosti, — nego sedanost? Napisal ji je krasno pesem.

Wolker ni natisnil v nobeni iz svojih knjig pesmi, ki mi jo je nekoč citiral in se je še spominjam. Bila je pesem o otrocih, ki se igrajo v pesku. Tam pravi: Tudi jaz sem danes še otrok in morem imeti vse rad, danes in morda še jutri.

Ta pesem je zelo važna, da razumemo Wolkerjev prelom. Wolker, ki je imel vse rad, spozna, da ne more imeti vsega rad. Vidi, da so na svetu bogati in ubogi, izkoriščevalci in trpini. Wolker ve, da je treba uničiti zlo, da se reši dobro. Postane komunist. Dasi je po naravi zmožen ljubiti vse, mora hoteti ubijati, ker ve, da je to pravično. To je njegova težka ura. Borba za krepko srce.

Kakor hitro je Wolker dozorel po nazorih in po letih, se je pridružil komunizmu. Že v «Svetem Kopečku» piše o «junaškem Leninu» in komunist je bil ves čas, kar sem ga poznal. Bili smo člani «Moravske literarne skupine», ki je imela sicer zelo različno članstvo, a po svojem vodji Götzu je soglašala z Wolkerjevim duhom humanizma, ki je izražen v «Gostu v hišo». Wolkerja, ki je imel Götza rad, je motil izraziti individualizem nekaterih članov

«Literarne skupine» in je izstopil iz tega kroga ter postal član «Devětsila».⁵

Wolker je bil izpočetka nasprotnik «Devětsila» in se mu je približal šele, ko se je spoznal s Teigejem in videl na lastne oči, da se bori «Devětsil» resnično za novo revolucionarno umetnost. Wolker je nad vse cenil člane «Devětsila» in je bil ponosen, da je v popolnoma komunističnem društvu. Kolektivizem, ki ga je oznanjal «Devětsil», mu je bila prva zahteva modernosti in se je boril zanj na anketah. Videl je v «Devětsilu» stremljenje po novem duhu in po aktivnosti. S tega stališča je govoril zanj na seji «Vara». V njem je bolj cenil njegovo socialnost nego revolucionarstvo. Ljubil je takrat zelo Romainsa. (Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VI.

Glavna gonilna sila v dramatiki našega življenja ni volja, ampak navada. Dve tretjini vsega, kar storimo, storimo zato, ker so naši očetje in pradedje, naše matere in prababice, vse tja do krapinskega očaka in morda že Bog zna koliko tisoč let pred njim ravnali v takih in takih okolnostih tako in ne drugače. Podedovana navada je prešla človeku v kri; izpolnjuje jo tem rajši, čim bolj se ujema z nagnjenji njegovega osebnega značaja. Le tako si moremo razlagati dejstvo, da so v življenju povprečnega zemljana stvari, ki jih pamet in okus baje obsojata, on pa jih počenja z užitek, z navdušenjem, z isto globoko pobožnostjo, s katero sprejema svetotajstva, in z isto strastno razbrzdanostjo, s katero se meče v vrtince najslajših grehot.

Čim starejši postaja človeški rod, tem bolj se vkoreninjajo v njem ti nepisani zakoni. Ako nastopijo zate take in take okolnosti, moraš delati to in to, hoti ali ne hoti, ali pa si nakoplješ očitke vse svoje okolice in morda celo svoje lastno zaničevanje. Posvečene orgije budalosti in nizkote so nam že danes važnejše in nepogrešljivejše od prave vsebine našega življenja. Kaj bi nam še ljubezen brez burk iznevere, kaj zakon brez klavnih škandalov ljubosumja? Kaj bi bila vzgoja brez nezmisljnih

⁵ Med raznimi literarnimi krožki, ki so nastali po vojni v češkem literarnem svetu, je «Devětsil» s svojo bojevitostjo in komunističnim programom, pa tudi s svojimi predstavitelji vzbujal največjo pozornost. Njegovi vodilni člani so bili: Götz, Teige, Seifert, Piša, Nezval in Wolker. V klubu so bile hude politične in literarne debate. Člani so se pozneje razšli.

okrutnosti, kaj sreča roditeljev brez mešetarjenja za bodočnost otrok? In narobe: bodi čustvo otrok do roditeljev in češčenje sedanosti do odmirajočega pokolenja še tako polno hvaležnosti in ljubezni — kako votlo in zlagano bi se zdelo vse to brez prežanja na zapuščino, brez izpodlezovanja in izpodjedanja, z eno besedo, brez vseh tistih nepreračunljivih možnosti, ki jih odpirata pohlep in zavist!

Take prilike so posvečeni prazniki in svet okoli tebe gleda na to, da jih obhajaš. Kakor se ti ne smeš odtegniti vlogi svečenika, tako si tvoj bližnji ne da vzeti pravice, da je tvoj ministrant. Ogorčenje varane žene praznujejo z njo vred vse prijateljice in vse bližnje in daljne znanke le-teh; rodbinska skrb in nesreča je posel vesoljne javnosti; in če se, recimo, upogiblje kak star in petičen striček pod bremenom svojih let, ne čutijo samo dediči dolžnosti, da zaplešejo okoli njega obredno kolo lakomnosti, ampak tudi someščani se zavedajo, da morajo prav tako vneto in pozorno prisotstvovati temu kolu, kakor bi bili pred tremi tisočletji prisotstvovali ceremoniji stričkovega izpostavljenja v pustinji...

Res je, da se bodoči dediči le malokdaj odtezajo svoji vlogi. Ko so završale po mestecu govorice o čudnem vedenju in bolehnosti Hilarija Pernata, ni moglo biti nikakega dvoma o tem, da se profesorjevo sorodstvo zaveda važnosti položaja. Tako Blanka pl. Nagerthova in njena hči kakor Belletovi in Plešivčevi so bili vendarle staro trgovsko pleme; če niso vsi podedovali spretnosti v pridobivanju denarja, so vsaj podedovali navado prežati nanj.

«Profesor Pernat je zrel za smrt,» so se razgovarjali meščani. «Nákrtočka že brusi kremplje; dedovala bo... In Jean Bellé, nenasičnež: drži se, kakor bi imel svoj del že v malhi, le glejte ga! Plešivčevim bi se prileglo, a kaj, ko bo Karel vse zapil...»

Z napetim zanimanjem so opazovali prve jalove poizkuse Hilarijevih sorodnikov, da bi zagotovili svojo korist. Nič ni ostalo skritega; po vseh gostilnah so premlevali razočaranja gospe Blanke, ogorčenje pogoltnega Žana in stisko uboge Mimi, ki se zaradi svojega malo prida moža ni upala stopiti v tekmo z uglednejšim in solidnejšim delom sorodstva. Ko je doktor Balant raznesel vest o Belletovem begu s profesorjevega vrta in ko se je kdo vé po kom razvedelo, kako okrutno je «onkel Hilarius» odpravil trafikantko, je šel grohot od hiše do hiše; slišali so ga vsi prizadeti, tako Hilarij Pernat sam kakor žrtve njegove togote. In vsi so vedeli, kaj pomeni...

«Tàk tako?» so se čudili znanci in neznanci. «Otresi se svojih ljudi? Ne mara jih, čudak! Kaj pa hoče? Komu pa naj zapusti? Ali misli vzeti s seboj?»

In zanimanje za vojne dogodke je opešalo spričo važnosti vprašanja, kaj bi utegnil profesor nameravati s svojim imetjem, ako ga res noče dati sorodnikom. V kake namene bi ga mogel določiti? Pa ne da bi ga zapisal Stani?

Brezdelni jeziki vsega mesta so se razdelili na tabore. Tu so se razgrevali osebni pristaši Nákrtovih, Belletovih in celò Plešivčevih ter dokazovali, čigav sme biti levji delež po božji in človeški pravici; tam so vpili zagovorniki ustanovljenega reda, braneč pričakovanja sorodnikov nasproti vsakojakim pomislekom; ondi se je oglašala žolta zavist, ki ni privoščila nikomur ničesar, tako tudi Pernatovim nečakinjam ne... Vsem skupno pa je bilo to, da so se vzlic razvnetim besedam na tihem veselili vsakega neuspeha, kjerkoli se je pojavil, in da so obirali ubogo Stano do belih koščic, zgražaje se nad mislijo, da utegne odnesti dediščino rejenka, ki vobče ni bila «tukajšnjega rodú»!

«Ja, liebe Frau von Nagerth,» je rekla gospa glavarjeva trafikantki, ko jo je nekoč srečala pred cerkvijo. «da heisst es zuzupacken. Bodočnost vaše ljubeznive hčerke je na tem. To odrešenje vam pristoji po pravici, po stanu in po vsem...»

Blanka pl. Nagerthova je potrto kimala z glavo. Vsega tega ji ni mogel nihče tako živo povedati, kakor je čutila sama v globini svojega sestradanega, lakomnega in zavistnega srca. Dediščina je bila zanjo edina možnost, da preskrbi Aliso, in edini izhod iz sedanje stiske in tesnobe, ki je bilo vredno razmišljati o njem. V svojem neučakanem pohlepu je stala trdno na občem ženskem naziranju, da je sveta pravica sorodnikov, obogateti z zapuščino bogatega strica. Nenaden konec sveta bi se ji bil zdel veliko bolj zmiseln od razočaranja v tem pogledu. Vsa njena starikava notranjost je pokala od skrčene volje, storiti vse in ubrati sleherno pot, ki bi jo mogla privedi na cilj. V duhu se je že zdaj prerekala za svoj delež in besno sovražila vsakogar, ki je domnevala, da bi ji utegnil odjesti le najmanjšo drobtinico. Tako je sama pri sebi in v tajnih pogovorih s hčerjo hudobno zasmehovala bogatinsko grabežljivost Belletovih in predrzne upe, ki jih je v mislih podtikala nesrečni Mimi. Takle požeruh, ki riga pri jedi, in takale beračica s kupom otrok! Denar strica Hilarija je bil po njenem mnenju že od veka določen v to, da ji pomaga obnoviti slavo Nagerthovega imena. Časih se ji je bledlo od koprnenja. Videla je Aliso poročeno z enim teh brhkih mladih oficirjev, ki so vsak

dan žvenketali po stopnicah; sanjarila je, kako bi se preselila k njej. Ne, imela bi sama svoje stanovanje; oddajala bi sobo, našla bi si enega tistih «starejših, solidnih gospodov», ki iščejo «pozne sreče» in «enakomislečih družic»... Še enkrat, vsaj enkrat še, bi se hotela naužiti vsega, česar je pogrešala od Salvatorjeve smrti!

Toda prebujenje iz takih sanjarij je bilo zmerom enako. Rešitev ni bila v njenih rokah, bila je v rokah strica Hilarija. V najugodnejšem primeru je smela upati, da dobi tretjino. Na ostali dve tretjini so prežali drugi. Profesor očitvidno še ni mislil na smrt; in če je vendarle napravil oporoko, kdo je vedel, kakšna je bila in komu v prid! Bil je tako hudoben, tako brezobziren, zmožen vsakega grozodejstva!

Snovala je načrte, kako bi ga po malem izpreobrnila; kako bi ga premamila in pripravila do tega, da bi poskrbel zanjo in za Aliso. Morda bi se ji celo posrečilo izpodjesti Fini in Mimi, obe sestrični namah. Pred vsem bi hotela odriniti Stano — diese Schlange! A v tak namen se je bilo treba prilepiti k profesorju, prodreti v njegovo hišo, izpolniti njegovo življenje in zavzeti ob njem postojanko, na kateri bi vztrajala do poslednjega trenutka. Vse to je bilo prekrasno — in vse to je bilo nemogoče. Onkel Hilarius ni hotel tega. Izpregledal je njene namene in jo je s posmehom zapodil od sebe!

Od tistega jutra na profesorjevem vrtu ni več obnovila svojih poizkusov. Ždela je v trafiki kakor pajek v mreži ter prežala na trg. Kadar se je prikazal stric Hilarij iz Vrtne ulice ter zamišljeno premeril trg in zavil mimo njenega okna, je naglo ugladila grenke gube na svojem obrazu, zavila ozke ustnice v laskav nasmeh in pozdravila starca s svojim najslajšim in najzapeljivejšim glasom. Profesor je dvignil glavo, pogledal jo napol začudeno, napol hudobno in pokimal. Katerikrat je celò zagodrnjal dve, tri besede. In to je bilo vse. Hilarij Pernat je šel svojo pot, ne da bi vrgel v trafiko mrvico upanja. Ko je izginil, je bil obraz gospe Blanke spet grd in star, poln togote in razočaranja, zgrbančen v krinko neutolažljive zavisti in nepomirljive jeze na vse ljudi. A kadar jo je obup najhuje dušil, je pogledala naravnost in je videla Jeana Belléta, ki se je mrk in zaripel trebuhal na pragu svoje prodajalne ter divje gledal za stricem. Hvala Bogu, tudi njemu se ni godilo bolje! In časih je prikolovratil po trgu Karel Plešivic s svojim izgubljenim pogledom ali pa sestrična Mimi s svojo velo postavo, ki se je zdela vsak dan bolj upognjena od nesreče. Oh, še so živeli ljudje, ki jih je takisto zaman skominalo po denarju Hilarija Pernata! Še je bila pravica na svetu...

Tako ji je bilo pri duši tisti sinji jesenski dan, ko je prikorakal profesor ves izpremenjen mimo njenega okna in jo je pozdravil sam od sebe, svetlo in prostodušno, kakor še nikoli ne:

«Oglasi se kaj, nič ne misli na moje muhe. Bile so, a ni jih več. Poslej bom zmerom dobre volje...»

Blanka pl. Nagerthova je hotela nekaj reči; odprla je usta in je obsedela tako, ne da bi se ganila in ne da bi izpregovorila. Hromost strmenja ji je legla na zagrenelega duha in na suhotno telo. Ali je bilo mogoče? Človek, ki je izrekel te besede, je bil res stric Hilarij? Kaj mu je bilo? Kakšen čudež se je zgodil z njim? Že se je oddaljil, že je govoril z Žanom, že se je skrnil za vogal; toda ona ga je še vedno videla pred seboj. Prerojen, samemu sebi ne podoben, ji je ostal v spominu in v očeh kakor bajno, nenadejano razodetje. Zgolj smehljaj ga je bil od nog do glave!

Kaj je pomenila ta izprememba? Zdravje ali poslabšanje, obrat na boljše ali še globlji padec v slaboumnost? Prva možnost se je zdela trafikantki preveč opasna; zanikala jo je in se oklenila druge. A v tem trenutku ji ni bilo do razglabljanja. Profesor jo je povabil k sebi: smela je priti, bila je tako rekoč dobrodošla, dom v Vrtni ulici ji je bil odprt. Vse drugo je bilo nevažno — vse drugo je bilo njena skrb! Paradiž zabranjenih upov se je široko razgrnil pred njenimi očmi. Časopis, ki ga je držala v rokah, ji je pal na kolena in naočniki so ji zdrknili na konec nosu, ne da bi kaj čutila.

«Alisa? Alisa!» je poskočila čez nekaj minut. «Tāk pridi že, du unausstehliches Kind... Kje spet tičiš, Alisa?»

Njen ostri glas se je v gospodskih prelivih razlegal po hiši. Toda Alise ni bilo od nikoder. Mati je zamišljeno zmajala z glavo.

«Gotovo je pri Fricu... če ne pri Poldlu ali pri Rudiju... Sama ne ve, katerega ima rajša, das arme Kind... Treba jo bo opomniti, naj se odloči za enega in naj se ga trdo oprime. Da heisst es zuzupacken, kakor pravi gospa glavarjeva. Ach, die Liebe! Alisa?» je spet zagnala svoj materinski krik. «Alisaaa!...»

Alisa je naposled pritekla. Razmršena, vsa rdeča in ne zelo dobre volje je stopila v trafiko ter odločno zaprla vrata za seboj.

«Was gibt's, Mama? Ali res ne bo več miru pred teboj? Stavim, da me kličeš za prazen nič.»

«Za prazen nič, mein Kind? Poslušaj, kaj imenuješ prazen nič, potem govori!»

Jaskaje in mahaje z rokami ji je povedala veliko novico.

Alisine temne oči so se razširile. Sklepala je roke, majala z glavo, pačila obraz, kakor se spodobi v trenutkih velikih dogodkov, in vzklikala z okusno zaokroženimi ustnicami:

«Ni mogoče!... Kaj praviš! Nein, so was... Onkel Hilarius naju vabi k sebi?...»

Ko pa je mati začela prerokovati o posledicah tega vabila, je hči nenadoma obnemela. Veliki dogodek je imel dve plati. Z ene ji je odpiral možnost, da postane dedična, to je, kakor pravijo ženske, v doglednem času «srečna nevesta», z druge je zahteval od nje, da posveti svoje proste ure staremu stricu, ki ji z vsem svojim denarjem ni mogel nadomestiti mladih Fricev, Rudijev in Poldlov...

Gospa Blanka ji je čitala te misli na obrazu.

«Zdaj se bo moralo marsikaj izpremeniti,» je rekla prežeče. «Dovolj si v letih, da razumeš svoj položaj. Ako se prikupiš stricu Hilariju, je vse mogoče; ako se poruši to najino edino upanje, je vse ostalo zaman... Misli na to, da sva siromašni, in... čuvaj se, mein Kind...»

«Česa naj se čuvam?» je vzkipela Alisa in zardela od slabe vesti. «Kam meriš, mama?»

«Du weisst schon,» je rekla gospa pl. Nagerthova, s skrbjo opazujoč temne kolobarje okoli hčerinih oči. «Nekam čudna postajaš zadnje čase. Bojim se... ich fürchte...»

Alisa se je zavrtila na petah, zasmejala se kakor brez uma in zapela na vse grlo:

«Küssen iest khaine Sühnd'
miet hainöm schönen Kiend...»

«Čuvajte se,» je ponovila mati, žugaje s prstom. «Pri pametni ženski je to... die letzte Karte...»

Alisa je bila vendarle pametna ženska, ne sicer glede poslednje karte, tem bolj pa glede ostalega.

«Govoriva pametno,» je dejala in sedla k materi. «Kaj nama je storiti? Razloži svoj bojni načrt.»

«Kakor da ti ga nisem že stokrat povedala! Vdomačiti se morava, postati nepogrešljivi. Onkel Hilarius mora spoznati, da zanj ni življenja brez naju dveh.»

«In Stana?»

«Dás falsche Frauenzimmer! Baš zaradi nje. Ona je najbolj nevarna. Če izpodrineva njo, mu ostane samo še sorodstvo.»

«Belletovi in Plešivčevi so tudi sorodstvo,» je trpko zamrmrala Alisa.

«Bogatinovi in pijančevi! Kaj bi takim dediščina? Zastran njih si ne beli glave. Prvo je, da se zasidrava v Vrtni ulici, drugo, da onemogočiva Stano. Tretje bo prava igrača.»

«Tako si obeta tudi onkel Jean.»

«Naj si — tem boljše za naju. Videla sem profesorja, ko je govoril z njim. Gotovo je tudi njemu privoščil lepo besedo. Srečali se bomo; a Bog ne daj, da bi ga krivo gledali zaradi tega. Dokier imamo skupno sovražnico, se moramo vsi združiti zoper njo.»

«In potem?»

«Hübsch nach der Reih'! Proti Plešivčevim in Belletovim je toliko razlogov, da jim ne bo težko izpodnesti stola, kadar bo čas za to. Očenaš je skupen, toda amen ne sme biti nikogar drugega kakor moj in tvoj.»

«Vse najino!» Alisine zelenkaste oči so se zaiskrile.

«Ali pa je bil moj rajnki papa zaman Rubatutti...»

Rubatutti! Slavno ime trafikantkinih prednikov je udarilo v zatohli zrak tobakarne kakor gusarski bojni klic...

Blanka pl. Nagerthova se ni zadovoljila s praznimi besedami. Vsaka ura je bila dragocena. Bodreč se z mislijo na Salvatorja, na mynheerja, na dolžne ozire do svojega stanu in na vse neizpolnjene želje svojega življenja, je še tisti popoldan potrkala pri Bellétovih.

«Kuzin Fini» je sedela v vsej mogoti svoje tolišče pri mali južini ter z materinsko neumornostjo nalivala otrokom kavo.

«Ja Blanka!» je zacvilila z radostnim glasom, ko je uzrla sestrično med vrati. «Kaj te prinaša? To je lepo, vidiš, ach, das ist schön...» Človek bi bil rekel, da je res neizmerno vesela.

«Fini!» je vzkliknila trafikantka še bolj vzneseno in planila Belečki okrog vratu. «Meine liebe Fini!»

Ko sta se do dobra obsvirali in ocmokali in je sedela «kuzin Blanka» za mizo s skodelico kave pred seboj, je gospa Fini izpodbudljivo dvignila obrvi, češ: ceremonija je pri kraju, povej zdaj, čemu si prišla?

Trafikantka je uprla oči v sestrično, ozrla se po otrocih in komaj opazno pobesila vrhnjo trepalnico na desnem očesu. Belečka jo je razumela.

«Žani!» se je splašila. «Olgi, Mili! Pojdite se igrajčkat v kuhinjo... Schön brav sein draussen!»

Kuzin Blanka in kuzin Fini sta ostali sami. Čeprav je Belečka dobro vedela, o čem želi Blanka govoriti z njo, je vendar še vedno dvigala obrvi. Trafikantka je spet pomežiknila.

«Onkel Hilarius?» je nato vprašala gospa Fini.

Blanka pl. Nagerthova je pomembno sklonila glavo.

«Hm, hm!» je zapela Belečka. «Čuden postaja, siromak ...»

«Čuden, čuden!»

«Izprva se nas je otepal, kakor da nismo njegovi ljudje. Und jetzt ...»

«Merkwürdig! Zdaj nas pa vabi.»

«Vaju tudi?» se je začudila kuzin Fini. «Glej, glej ... Also, kaj misliš?»

«Čas je, da se zavzamemo vsi kakor eden. Nevarnost je skupna, vsi moramo gledati.»

«Kako gledati?» je zategnila Belečka, delaje se nevedno. «Kakšna nevarnost?»

«Onkel Hilarius je dober človek ...»

«Eine Seele ...!»

«Če je časih ... ták, ni sam od sebe.»

«Kje neki, ich biit' dich!»

«Nekdo ga hujska zoper nas.»

«Vsi vemo, kdo.» Gospa Fini je strogo mrdnila z obrazom. «Neka oseba ...»

«Jaz pravim, da ta oseba ve, zakaj ga hujska!»

«Menda ve. Onkel Hilarius je bogat ... Ne bila bi prva ne zadnja.»

«Ničvrednica!»

«Potuhnjenka, izpodlezovalka ...»

Sikali sta kakor dve kači. Oči so se jima bliskale, ustnice so jima drgetale od mržnje. Z besno slastjo sta se vrgli na «to osebo» in sta jo obrali do golega. Ker nista vedeli o njej resničnih grehov, sta ji očitali tiste, ki bi jih utegnili storiti, če bi mogla in če bi se upala ... Belečka, ki je bila v trenutkih razburjenja tem bolj nepreračunljiva, čim redkeje so jo obhajali, se je celo osmelila namigniti:

«Rada bi le vedela, s čim ga je tako privezala nase? Človek bi si mislil ...»

«Allerlei! ...» je vzdihnila kuzin Blanka in sramežljivo pobesila oči.

«Ja, leider ... Kaj praviš, kaj nam je storiti?»

Tisti mah je široko vstopil Jean Bellé. Tudi on je takoj uganil vzrok poseta. Brez kakega vprašanja se je vrgel v naslanjač, sklenil roke na trebuhu, zavrtil palce, pogledal trafikantko in vprašal z debelim glasom:

«Nu, kar govorita. Kaj ukrenemo zastran profesorja?»

In Blanka pl. Nagerthova je jela razlagati, gledaje zdaj njega, zdaj njo... Čim bolj jima je šlo do živega, tem tišje in tem bolj prepričevalne so postajale njene besede. Ko je končala, je bila enotna fronta sorodnikov Hilarija Pernata ustanovljena. Segli so si v roke in kuzin Blanka se je poslovila. Vsa zadovoljna in polna podjetnosti se je napolnila k Plešivčevim, da bi uredila tudi levo krilo svoje vojske... (Dalje prihodnjič.)

Miran Jarc / Vhod v Trento

Takrat so utihnile ptice,
ko je okamenela te zemlje velika volja,
vzbočena v togo gorovje.
Solnce jekleno odmeva od skalovja v skalovje...
Tu je onemela upornost vesolja
v molčečnost ostró...

Človek,
kot da je sunkovito obstal
sredi višav
svojega pogona
v kristalni bliščavici vsemirskih planjav
pod širjavo nebosklona,
zre tisočletno...

Ne dajo viharji spominom zeleneti,
misli drobijo se v pesek in prah,
čas se razteka v prosojen blišč...

Oglata vtelešena večnost strmi...

Ali preži uspavana ogromna zver,
gorjé za naš mir,
če se prebudi!
(— morda jo najrahljši človeški glas prebudi —).

Ali je igrača ogromna,
ki se je za zabavo do tu prikotalila,
(— morda se otroku zasmеji,
čistó, srebrno bi se pošalila!)

Brezdomna goličava.
Všeširjava zaokrožene vodoravnosti in navpičnosti...
O, človek, ki se poženeš v ta večni mir!

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Shakespeare: Kar hočete. Prevel Oton Župančič. Ljubljana 1926. 120 str. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Po daljšem odmoru nam je dal Župančič zopet prevod Shakespearja — ljubko komedijo *Kar hočete*, ki v svojem popolnem naslovu «Na svetih treh kraljev večer ali *Kar hočete*» spominja na bližajoče se božične praznike. — Stara Anglija je svetih treh kraljev večer, ta poslednji sveti večer, posebno spoštovala in praznovala. Čas je tudi v Angliji zamoril toploto tega praznika in «*Twelfth-Night*» (dvanajsta sveta noč) danes tudi Angležu ne pomeni tistega, kar mu je pomenila v 16. stoletju. Najbrže je Župančič prvo polovico naslova zaradi tega v slovenščini izpustil — jaz bi raje videl, da bi jo bil obdržal, kajti pristrčna komedija se je brez dvoma rodila v sveti toploti zimskega praznika in bila zanj napisana: povest o iskanju in srečanju sre z lahimi zapleti, ki jih razreši tako rekoč sam dobri bog takrat, ko bi se pravkar utegnila stvar malo zresniti. Náte, ljudje božji, za božični dar, bodite dobre volje! Gigant Shakespeare, stvarnik kraljevskih usod, vseobsežni duh, ki je doumel vse utripe človeškega srca, se je za hip poigral s kodri čistih nedolžnih glav — bogve kako so mu samemu takrat že težka bila njegova pota — in jih pričaral v slike ob prasketajočem božičnem panju.

Veliko delo še čaka Župančiča, mogočne shakespeareanske postave niso še vtelesene v našo snov. Rihardi, Henriki in zastrti nam je še on — najtežji — bledi danski princ...

Zdi se, kakor da se Župančič sam odmika od teh višav takrat, kadar ga najbolj pritezajo: ne še do konca v najsvetejše! in gre ter si poišče Shakespearja milejšega obličja v beneških nočeh, v Titanijinih gajih, v zimskih bajkah, v zamotanih komedijah in sedaj na sveti večer. Edino izjemo (mogoče poizkus) delata *Macbeth* in *Othello*. Razumljivo je, da se hoče dodobra očistiti in pripraviti na veliki pohod, saj je že v teh, na videz lažjih stvareh polno globin in mest, ki zahtevajo celega mojstra. S prozo v «*Kar hočete*» je prevajalec pokazal, da ni na višku le v verzih, ampak da mu zveni Shakespearjev ritem v vseh formah, kajti Shakespearjeva proza je posebne rasti, ki jo je marsikdaj težje prevesti kakor pa verzificirane nastope. Jezik iz časa največje angleške besedne bohotnosti, neverjetna samoniklost narodnega izražanja, fraze, ki se ob njih zaustavi človek, vse to je Župančič prelin tako, da nam prevod res nekaj pove, kakor je povedal Shakespeare Angležem. Za primer naj navedem «ajdovsko deklico», ki se je je prevajalec prav srečno spomnil za originalni «giant» (I/5) ali pa «zvončke v dolini» za «the bells of Saint Bennet» (V/1). Z dobesednim prevodom se na takih mestih ne pride nikamor. Lokalizem ali idiomatikon, ki je v originalu zmiseln in umljiv, je v doslovnem prevodu pedantična spakedranost brez zmisla. Kaj naj bi neki pomenila «vrtavka» (I/5), če bi jo bil prenesel Župančič «točno» s «farno vrtavko» originala — parish = top? Potreben bi bil cel komentar, da se je na Angleškem pred cerkvijo zbirala k tej igri vsa srenja itd. V tretjem prizoru I. dejanja bi mogoče vendarle ne bilo napak, če bi dejala Marija vitezu Andreju, naj nese roko v kantino (ali podobnega kaj) mesto v shrambo, kakor prevaja Župančič butterfly-bar. Naj omenim, da je vitez

Aguecheek pri Župančiču Bledica. Muret-Sanders prevaja einfältiger Vielfresser, etwa Wackelkiefer in izrecno označa Schleglov Bleichenwang kot napačen. — Bledica bi se strahopetec sicer zmisleno lahko imenoval, saj pravi kompanjon Tobija o njem, da nima v jetrih toliko krvi, kar bi muha na nogi odnesla. — Župančič je torej vzel to stran osebe.

Župančičev prevod sploh ni prevod besed, ampak transpozicija značajev in dejanj v tako slovensko obliko, da Slovenec občuti Shakespearja v njegovi naturi. In to je edino pravilno pojmovanje vsakega prevoda. Razdobje, ki loči že moderne Angleže od «Merry Old England», je prineslo toliko izprememb, da prikrajajo tudi oni Shakespearja za sodobno vprizoritev. Toliko bolj velja to za nas, ki smo ločeni od originala po času in prostoru. In v tem oziru se mora Župančiču priznati, da ima najfinejši takt v presajanju originala, pred katerim goji, kakor se vidi iz vseh partij, vse potrebno spoštuje ter ga z uporabo vsega aparata avtokritično obvladuje.

Shakespeare se v tej igri pokaže tudi z druge strani. Dejanje je že pri kraju, oba para srečna, vse odpuščeno, vsi se pripravljajo na praznovanje poroke, le eden, ki hodi s težkimi mislimi nalahko pod tem božjim solncem — pavliha zapoje v slovo prav posebno, ki je poročna svoje vrste in kaže slike drugo plat:

Pa ko sem oženil se, zbogom mir.

V tej pesmi z refrenom «Saj dež dežuje sleherni dan» je Župančič izredno zadel notranji Shakespearjev ritem: odpuščanje človeka, ki ima moč, da bi drobil svet, pa se skloni pred njim kakor otrok. — Usoda drugih je usoda njegova. —

A great while ago the world begun,
With hey, ho, the wind and the rain: —
But that's all one, our play is done.
And we'll strive to please you every day.

Ta svet je star in je močan —
hej ho, kaj mi dež in vihar! —
a kaj nam to! Komad je končan —
mi vam radi bi ugajali sleherni dan.

Komedija je bila za vas in zame.

Dr. Matej Šmalc.

Ivan Albreht, Prisluskovanje. Ljubljana 1926. Založba «Vigred». 55 str.

Trideset drobnih pesmi, ki jih je Ivan Albreht zbral v svojo drugo pesniško zbirko, ni obilna žetev. Čemu je dal avtor zbirki naslov «Prisluskovanje», ni jasno, kakor je tudi motto, ki stoji na čelu knjižice, precej neizrazit:

O, večnost, večnost... Srce čaka,
ko dete v temi se boji....
Umrlo bi, a vendar plaka
in je veselo, da živí.

Ta «motto» je natisnjen potem še enkrat kot zadnja kitica pesmi «Zasidran v svoje skrite sanje...»

Knjižica je razdeljena na tri oddelke. V prvem oddelku «Spotoma» so razmišljanja o življenju, smrti, o samem sebi, o večnosti. Toda meditiranje ni najjačja stran Albrehtova; preveč ostaja na površju, premalo sega v globine, v žarko osrčje misli. Albreht rad govori v poljasnih, zastrtih tonih, v kakršnih je bil pred vojno mojster Francoz Maeterlinck, zlasti pa Ivan

Cankar v zadnjih letih svojega življenja. A Albrehtovo čuvstvovanje je premalo emocionalno, da bi razgibalo srce. Tak plah, pridržan izraz zahteva velikega in originalnega umetnika kot je bil Cankar. Albrehtov verz pa ni dovolj samonikel in osebno svojstven, temveč je šablonski, zato pogreša čitatelj v njem markantnih, plastičnih zvokov. Najboljša v tem pogledu je še pesem «Beda».

Prisrčnejši in čuvstvenejši je drugi oddelek z naslovom «Mati». V njem so verzji, ki zavzame s pristno neposrednostjo, kakor n. pr. besede, ki jih govori «Mati ljudem»:

O, da vam je to doumeti,
kako bi mogli živeti,
kako bi se mogli smeјati,
kadar zaplaka mati? ...

V splošnem pa je tudi v tem oddelku Albreht premalo svojstveno izrazil. Kako se more modern poet posluževati takih kliširanih in banalnih rim kot so «očke — nočke», mi je docela nerazumljivo.

Tretji oddelek vsebuje «Koroška pisma». To je izrazno najkrepkejši ciklus. Trpko čuvstvo se odeva v preprosto besedo, včasih zazveni celo Bezručev ritem, kar pa pesimim ni na kvar. Albrehtova melodija ni izraz borbenega srca, temveč plaha tožba, pridržan jok, tiho svarilo:

Črna noč molči nad Zilo,
dneva ni še na vsej Dravi,
kraški kameni krvavi
v solučno luč puhté svarilo.

V teh melodijah, mislim, je največ Albrehta-poeta.

Zbirka je idejno lepo zaokrožena: Večnost — Mati — Domovina, ali po cankarjevo povedano: Življenje — Mladost — Ljubezen. V umetniškem pogledu pa Ivan Albreht še ni razkril svojega obraza, zlasti ne v liriki; nekoliko izraziteje se je pokazal v prozi. Njegova prva zbirka pesmi «Slutnje» je po moji sodbi neposrednejša od «Prisluškovanja». — —

Pri nas je jako razširjeno blodno naziranje, da ni nič lažjega na svetu nego pisati lirične pesmi. Potrebno je samo malo občutja, ki ga spraviš v gladke, zvoneče verze in te verze okinčaš z rimami — pa je pesem gotova. Kaj še! Pristna lirična pesem je nekaj tako velikega in usodnega, kakor najgloblja drama, največji roman. V nji so krči in potresi, perspektive, ki se odpirajo v večnost. Vsak verz razodetje, vsaka kitica akt velike drame. Ampak takih pristnih liričnih pesmi, pisanih za večnost, je v svetovni literaturi bore malo. V slovenski literaturi poznam jaz samo Prešernove «Sonete nesreče» in nekaj pesmi iz Župančičevih «Samogovorov». *Fran Albrecht.*

Dr. Klement Jug. Izdalo in založilo Dijaško društvo «Adrija» v Gorici. Natisnila Narodna tiskarna. 1926. Str. 156. Cena 10 L.

Kakor so Jugovi tovariši proslavili prvo obletnico njegove smrti z «Jugovim prosvetnim tečajem» v Krnu, tako so hoteli ob drugi obletnici pokazati naši javnosti vsaj obrise njegove osebnosti in upajmo, da se jim polagoma posreči premagati vse ovire, ki so žakrivile, da se Jugova modroslovnna, poljudno znanstvena in leposlovnna dela do danes še niso mogla objaviti.

Doba Jugovega znanstvenega delovanja obsega le kratkih pet let, od njegove mature v letu 1919. do njegove nenadne smrti v Severni Triglavski steni leta 1924. Še to so bila seveda predvsem leta zbiranja in pripravljanja, iskanja in snovanja; zato Jug ni mogel še dovršiti kakega večjega lastnega

delu, kakršnih mu je več lebdelo pred očmi, a že to, kar je napisal in ustvaril, mora vzbujati občudovanje.

Kot vzornik in kažipot mladini, kot neutruden, odločen bореc za resnico je pokojni Jug najlepši primer mladega, čvrsto stremеčеga duha. Kaj zmore človeška volja, kako se volja vzgaja in krepi, kako naj se dobre kali v človeškem značaju razvijеjo do čim večje popolnosti, tega nam ni še noben slovenski človek z lastnim življenjem tako nazorno pokazal kakor mladi Jug.

V knjigi je zbranih pet spisov, posvečenih Jugovemu spomину. Polovico knjige, prvi in zadnji sestavek, je napisal Zorko Jelinčič. V prvem nam je podal Jugov življenjepis. Živahno in mikavno opisuje Solkan, pokojnikov dom in njegovo mladost, pletоčo se med Solkanom in Gorico, kjer je «ta mičken» študiral nižjo gimnazijo. Psihološko važne so zgodбice, ki se omenjajo iz tistih let, še pomembnejši pa so podatki o Jugovi poti skozi svetovno vojno. Po šesti šoli mora tudi on na vojno, ki jo sprva sovraži, a se v njej izšola za življenje in jo končno skoro blagoslavlja radi trpljenja, ki ga je še pred maturo skovalo v moža z jeklenim značajem: «Praviјo, da gimnazija človeka izobrazí. Jaz sem se pa prepričal, da ga usoda s svojim bičem lažje izobrazí kot šola. Tu se poučuje sama teorija; v šoli usode so pa čista dejstva, ki ostaneјo neizbrisno v spomínu. Hvaležen sem Bogu, da je poslal svetovno vojno.» Nato sklene: «Hočem poskusiti na samem sebi, če je nesebičnost res nemogoča» (str. 19). Koliko je maturantov, ki bi hoteli z dvajsetimi leti kaj takega poskusiti in bi po lastnem prizadevanju prišli do takega sklepa? Po kratkem oklevanju med sloвstvom in modrosloвjem spozna, da mu je stržen apostolski in se z vsem ognjem posveti zlasti etiki. Samega sebe mrevari v dnevniku: «Ali sem res čudak? To vem, saj slišim in vidim od vseh strani... Prav za prav sem jaz prav tako umazan in neumen kakor drugi ljudje. V čem tedaj obstoji moje čudaštvo? — V hrepenenju! Hrepenenje po spoznanju, resnici, po spololnitvi...» (25). O ljubezni ugotavlja: «Ni pravično, da se ljudje pritožujejo, da jih nihče ne ljubi. Sami so si krivi, zakaj pa sami ne ljubijo.» (29.) Pazno motri svoj narod in vidi «na čelu pečat lenobe, v očeh izraz zaspanosti, nič gibanja, nič življenja...» Primerja žalostno resničnost z jasnim vzorom v sebi in z bridkostjo zapiše: «Če je to moj narod... Zdi se mi, da me je pomotoma rodila Slovenka» (24). Vendar ne obupa, on hoče in mora dalje: «Če delam, ne delam več za oni 'narod', marveč zato, ker hočem, da vlada enkrat tudi lepa misel in ne samo umazanost» (55).

V drugi Jelinčičevi razpravi vidimo Juga planince, ki se bori z vsemi našimi gorskimi velikani, si med njimi utrjuje voljo in vzgaja samega sebe za življenje, kakor si ga je začrtal v svojem znanstvenem delu. Vse njegovo planinarjenje je temelјilo na strogo etičnih načelih in je bilo v ostri opreki z divјim sportnim rekordništvom. Lepo razpravlja o pomenu tega sporta za narodno vzgojo: «Na naših tleh imamo Julijske Alpe z njihovimi znamenitimi stenami in sramota je, da so vse že pred nami tuјci preplezali. Mi se moramo dvigniti nad nje. Človek zmore veliko, če hoče. In mi moramo hoteti, če naj postaneјo vse naše planine v vsakem oziру res naše. Kdor izmed narodov se zadovolјi z majhnim, izgíre tekoim razvoja. Za velike pa ni veličine nikdar dovolј. Mi Jugoslovani smo po številu majhni, zato pa moramo po svojem bistvu postati veliki» (145).

Oba Jelinčičeva sestavka sta temelјita, premišljena, tovariško topla in lepa. Mestoma se opaža, da graja profesorja Kende na nižji gimnaziji radi slabe slovenščine (str. 12) ni šla mlademu piscu, ki je pozneje študiral tudi

slavistiko, tako do srca kakor Jugu, ki je imel poslej vedno «prav dobro» v materinščini; morda mu še pojde. Poleg mnogih tiskovnih napak kvvari ta dva vsebinsko zelo posrečena prispevka obilica stilističnih in slovniških pogršk. Ponekod je tudi izpuščena kakšna beseda, ki je ni mogoče vselej uganiti; zato so nekateri stavki nerazumljivi.

Univ. prof. France Veber je napisal osebnokulturno študijo o dr. Klementu Jugu kot človeku in znanstveniku. V svoji «spominski sličici Jugovega mišljenja» (49) je plastično in pristržno očrtal Juga kot svojega slušatelja, kot doktorja filozofije in kot reformatorja. Že pri prvem pogovoru je zaslutil v svojem učencu plemenitost srca, ostrino mišljenja in neupogljivo vero v samega sebe; že tedaj je Jug «stavil resnico nad lepoto» (51). V Jugu vidi pristnega Primorca z narodne periferije, kjer so ljudje bolj dostopni razvoju in se manj vdajajo slepi avtoriteti gole tradicije. Seminarske debate med seboj in Jugom primerja šaljivo z modroslovskimi prepiri med Platonom in Aristotelom, ker se je menda tudi Jug vedel včasih kakor «mlado žrebe, ki suva z lastno nogo proti svoji materi» (65). Kot mojstra klasične samovzgoje ga označuje takole: «Začel je z radikalno eliminacijo najnedolžnejših, navadice in „razvadice“ in se je končno povzpел do vrhunca, do katerega je dospelo pičlo število mož šele v pozni starosti, v taki mladosti pa samo istiniti reformatorji» (68). V Padovi se Jug zaglobi v etične probleme, išče meje med dobrim in zlim, zanima ga analiza vesti, dognati skuša materialne zakone etike. Krist zasije pred njim: «Kristusovi nauki mi postajajo logično razumljivi, kar mi daje slutiti, da sem na pravi poti raziskavanja» (69). Presenetljiva je v Jugu harmonija med njegovim naukom in življenjem; kot reformator se loti najprej Klementa Juga, nato njegove bližje okolice in končno vsega naroda. Ob Vebrovem spisu prav živo zaslutimo, kako bi bil ta borec vso našo javnost vzgibal, kako bi bil od vsega naroda zahteval poštenosti, globoke, skrajne, neizprosne poštenosti. On bi bil to znal in smel in mogel.

Vebrov članek je pisan v okretnem, prožnem znanstvenem slogu, kakor ga poznamo iz njegovih knjig, le da je poleg tega prožet obenem z globoko čuvstvenostjo, ki izvira iz učiteljeve žalosti radi smrti dragega učenca in razvijajočega se sobojevnika. Jezikovne pege so redke: «spraviti na svitlo» (49), «udajati se» (52), «povspenja se» (71), «Z Dostojevskijem» (55) bi bilo prav, če bi bil ta mož Italijan kakor Orsini, Bianchi, Odescalchi itd., ker pa je Slovan, zahteva pridevniško sklanjo: z Dostojevskim, s Koseskim. Tožilniški predmeti so v nikalnih stavkih nedopustni: «njegova disertacija to vprašanje ni pokazala v novi luči» (60), «dokler tudi njegovemu delu ni vtisnila neizbrisno znamenje njegove lastne volje» (69), «Aristotelove logike in moje etiko pa ne zanima» (71). Celó v Benussijevo italijansko pismo je skrat (ali profesor?) zanesel par pogrškov: «rare attitudine» namesto «attitudini», «scienze filozofiche» namesto «filosofiche» (77).

Alma Sodnik je zbrala iz Jugovega dnevnika, iz njegovih člankov v «Planinskem vestniku» in iz njegove korespondence šestdeset značilnih aforizmov predvsem etične vsebine o domu, družini, navdušenju, vojni, volji, dolžnosti, kompromisu, vesti, življenju, lepoti, srcu, ljubezni, ženski, zvestobi, vzgoji, smrti in še o tem in onem. Nekateri teh aforizmov so skoro razpravice, drugi bolj zgodbice (str. 88. o beraču), a v celoti so vendar dehteč, lepo ubran šopek z Jugovih miselnih gredič. Če je Jug res zapisal «z hvaležnostjo» in «vstvariti» (95), se na onem svetu, kjer so Slovenci gotovo sprejeli Breznikov pravopis, nasmehne prespoštljivi nabirateljici, ki se tega ni drznila popraviti ali vsaj

kaj pripomniti. Kakor kažejo navedki v ostalih člankih, bi se bilo dalo še marsikaj sočnega nabrati ter malo zamašiti preširoka in prerazkošna bela okna med mnogimi aforizmi. Nekatere izmed teh velikih belih strani imajo po par vrstic zgoraj, po dve v sredi in prav toliko ali še manj spodaj, tako da spominjajo na koledarje s prostorom za zapiske ali še češče na proslulo avstrijsko cenzuro, ki je tako belila stolpce v listih. Toliko monumentalnosti bi trezni in pametni Jug najbrže ne odobril.

Vladimir Bartol razpravlja o Jugovem etičnem nazoru. Njegov članek primerno dopolnjuje Vebrov spis. Kaže nam Jugov razvoj do etičnega reformatorja, miselno borbo z Vebrovim pojmovanjem etike in odkritje edinega veljavnega sodnika, v e s t i. Jug si polagoma snema znanstveno krinko, ki si jo je bil sprva nadel, obsoja relativizem glede dobrega in zlega in se pripravlja, da bi tudi v narodu in človeštvu budil tisto vest, ki je bila v njem tako glasna in po njegovem mnenju tudi zanesljiva. Obregnimo se po slovenski navadi še ob jezik: «povspeti» (109), «zlega se pa ne sme delati» (110), «krinko si je nadejal» (115; nadeval?), «na ture se je podajal» (115), «povdarkom» (115), «če je sam dvomil v njegovo trajnost in pravilnost» (115) namesto «... o njegovi trajnosti in pravilnosti».

Tovariši in učitelj so se v tej knjigi zbrali k znanstvenemu delu v Jugovem duhu ter zvesto, spoštljivo in vestno naslikali tega nenavadnega solkanskega misleca. Dr. Jug bo brez dvoma prav po tej knjigi mogočno vplival na rod, ki dorašča in zori. Radi se pridružujemo Bartolovi želji: «Ta neukrotljiva in neukročena duša, dvigajoča se smelo od stopnje do stopnje, boreča se z okolico in sama s seboj, očišča joča se in stremeča obupno za visokimi cilji v življenju, ki ji ni bilo nič previsoko, ona nam bodi zvezda vodnica, ona nam bodi vzor na poti skozi viharje življenja» (116). Jugov spomenik, kakor so ga izklesali sotrudniki, krasi spredaj posnetek izvirne ujedkovine Božidarja Jakca. Stroga, varčno izvedena slika nam razodeva dobroto in bistro resnobo, kakršna veje iz vse Jugove osebnosti. Oprema knjige dela čast založbi in tiskarni. Kdor hoče dati naši srednješolski in višješolski mladini važno in potrebno knjigo v roke, naj jo opozori nanjo. *A. Budal.*

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Drama. (Pregled sezone 1925./1926.) V pretekli sezoni se je vprizorilo osemnajst novih del, med temi se je «Veronika Deseniška» ponovila iz prejšnje sezone. Izven abonmaja so se ponovili: Petrovičev «Vozel», Golarjeva «Vdova Rošlinka» in Shakespearjev «Kar hočete».

Najuspelejše, igralsko kakor tudi literarno najzanimivejše so bile nedvomno prve štiri novosti. To je Shakespearjeva «Zimska pravljica», Goethejeva «Ifigenija», Cankarjeva komedija «Za narodov blagor» in J. Hartleyjeva ljubezniva ljudska igra «Pegica mojega srca». V teh štirih predstavah je bil obsežen program, a deloma tudi upravičenost pretekle sezone; v njih se je igralsko in režijsko razodeval razvoj in napredek slovenskega odra; v teh predstavah, dasi nepopolnih, so ležale lepe možnosti za bodočnost; v njih je vel — kar je poglavitno — svež, tvoren duh, ki se je mestoma vznášal do umetniško-kreacijskih višin. Kar je sledilo, je te višine dosegalo le poredkoma in odlomkoma; literarno vredna dela se igralsko in režijsko niso zadostno izčrpala, deloma pa so zašle v repertoar stvari, ki

so umetniško brez vrednosti. Vsemu temu se je zlasti proti koncu sezone pridružila še neka ohromelost igraltva, ki je izvrševalo svoj posel večjidel brez pravega umetniškega vzleta, brez čvrste notranje vere, nekako mehanično. Mehanizacija pa je smrt vsake umetnosti. Umetniško ustvarjanje je neprekinjena borba, ki zahteva večno svežih sil tvoriteljevih. Ne gre tu za fizično delo, gre za notranjo tvornost. Poet, ki se je izpel, ni več poet, igralec, ki ne ume svojim osebam iztisniti vedno novih notranjih potez, ni več igralec. Njegovo delo ostane zgolj na površini, ne preverja. Pretekla sezona je razodevala pač mnogo dobre volje, dela in napora, a jako malo resnične umetniške tvornosti. Zategadelj umetniški in zunanji uspehi predstav niso v nikakem razmerju s fizičnim prizadevanjem igraltva. Občinstvo se je začelo gledališču odtezati.

In evo vam zopet problema slovenskega gledališča, kajti brez občinstva ni gledališča. Marsikdo meni, da je vsemu temu kriva kritika, slaba kritika. Ampak to je prekomodno stališče. Niti najslabša, še tako osebno in zlohotno zaostrena «kritika» bi ne mogla odvrniti občinstva od gledališča, ako je v tej publikli resnična potreba po njem (in to potrebo so pretekle sezone dokazale v precejšnji meri) in ako more gledališče vsaj deloma zadostiti umetniški potrebi občinstva. Ali je pretekla sezona zadostila tej potrebi?

Pretekla sezona je nazorno pokazala, da gledališče ni urad za produkciranje gledaliških predstav. Nam ni za to, da nam gledališče predstavi na leto toliko in toliko novih del, od gledališča hočemo gledališke umetnosti. Ako je ansambel prešibak, je treba število predstav skrčiti. Ako nimamo režiserjev in igralcev za Shakespearja, ga treba začasno izločiti. Predvsem pa je potrebno, da se gledališče igralsko in repertoarno postavi na sodobnejše stališče. Samo z umetniško aktualnimi deli, umetniško podanimi, bo uprava zopet pritegnila publiko v gledališče!

*

Ena najboljših ne samo v slovenskem, temveč v celokupnem repertoarju pretekle sezone je bila vprizoritev Cankarjeve komedije «Za narodov blagor». To mladostno delo pisateljovo je odrsko izredno težko, kar je tudi očitno pokazala neuspela predstava pred leti. Napram temu svoječasemu poizkusu je vprizoritev v lanskli sezoni očitovala ogromen napredek, dasi seveda še ni stala na tisti idealni višini, kakršno bi smel zahtevati domači avtor Cankarjevega kova. Režijsko je bilo delo izvedeno s tehtno premišljenostjo. Nekolikotrudljiv poizkus je bilo samo, podati delo nečrtano. Režiser Skrbinšek, ki je delo vodil, je dokazal, da se dá tudi z našim ansamblom ustvariti homogena celota, ako ga brzdaš s premišljenim razumevanjem. Igralci so z ljubeznijo živeli v svojih osebah. Dvoje živih likov sta ustvarila posebno Levar in Medvedova; Rakarjeva je podala ostro poentirano grotesko. Z režiserjevim pojmovanjem ščuke, ki je segalo preko avtorjevih intencij, pa ne morem soglašati. Umirjenejši bi bil bolj piker, bolj v živo zadevajoč in bolj — resničen.

Poleg «Veronike Deseniške», ki se je ponovila igralsko in režijsko neizpremenjena, so se dala še naslednja slovenska dela: Golarjeva «Zapeljivka», Milčinskega «Krpan mlajši», Finžgarjeva «Naša kri» in Jurčičev «Deseti brat» v priredbi ravnatelja Golie. Nobena teh štirih vprizoritev pa umetniško ni uspela. Nobena njih ni sodila v redni abonma. Dočim bi koncept Golarjeve «Zapeljivke» moral vobče ostati v rokopisu, bi se Milčinskega feljtoni-

stični «Krpán» in Finžgarjev malo uspeli poizkus ljudske igre utegnili vpri-zoriti kot predstavi izven abonmaja. Jurčičev «Deseti brat» pa je bil itak pri-rejen ad hoc, v proslavo Danilove igralske petdesetletnice. Jubilant pred-stave umetniško ni mogel rešiti. Uprava je storila nápak, da z vpriزارjanjem take dolgovazne in utrudljive priredbe odbija svojo redno publiko od gleda-lišča. Kot roman ima delo svoj literarni sloves, v dramski prireditvi ne more obstati. — Vse te predstave niso pokazale izvirnih, markantnih črt, bile so igralsko in režijsko šablonsko podane, z dostojno povprečnostjo.

Srbsko-hrvatska drama v rednem abonmaju ni bila zastopana. Nezasodnost se je predstavila tudi češka drama z Langerjevo «Periferijo» in Schein-pflugovo «Drugo mladostjo». «Periferija», delo, kinematografsko razdrobljeno v niz slik in sličic, ima nekaj lepih, resnično dramatičnih prizorov, a v celoti ni produkt umetnika, temveč opus spretnega rutinerja. Vzlic temu stvar ni nezanimiva in bo gotovo z uspehom obhodila še mnogo velikomestnih odrov. V «Periferiji» sta se pri nas dokaj uspešno kretala Rogoz in Nablocka; tudi Kralj je verjetno podal neverjetnega sodnika. «Druga mladost» bi smela izostati. Avtor je pograbil senzacionalno «idejo» o pomlajanju in jo skušal realizirati na odru. Iz take ideje se seveda ne more roditi umetniško delo, niti ne komedija, temveč kvečjemu površen feljton z nekim laži-življenjem in laži-humorjem. Avtor tudi ni pokazal dovolj dramske kulture niti dovolj spretnosti, da bi bilo delo zanimiveje.

Rusijo je zastopal Andrejev z nekoliko problematičnim «Profesorjem Storicinom». Po svoji umetniški aktualnosti sodi delo v polpreteklost, dasi se estetstvo tega profesorja, njegovo globoko hrepenenje po lepem in čistem življenju, dviga proti koncu v pretresljivo tragedijo. Ampak Andrejev je brutalen. Blato in sence, ki jih meče okrog čiste osebe profesorjeve, so prej izraz nekega maščevanja, nego objektivno gledanje umetnikovo. Elementi tragičnega in satiričnega so neenako razdeljeni, zato ostavlja delo v gledalcu čut nesoglasja. Sprt s sabo je moral biti tudi avtor, ko je spočel to dramo. — Odrski obraz je dal delu Skrbinšek; brutalne scene je preveč poudaril, konec pa je uglasbil v dramatično razgiban zvok. Svetli lik Storicinov je ustvaril Levar, ki je tudi v kočljivih scenah skušal obdržati nekaj življenske možnosti; enakovredna mu je bila samo Šaričeva Ljudmila Pavlovna in Lipahov Modest Petrovič. Rogozove Jelena Petrovna ni bila na mestu.

Goethejeva «Ifigenija», s katero se je sezona otvorila, je odrski problem, ki morda ne bo rešen nikoli. Globoki etični patos te velepesnitve, katere osebe se po svojem čuvstvovanju odmikajo v nadrealne svetove, se da le težko materializirati. Režiserka Marija Vera se ni odločila za recitacijski način, marveč je ubrala neko srednjo pot, pot nekakega idealnega realizma, ter napravila tako delo pristopno tudi širši publiki. A poizkus z realizmom se ni povsem obnesel; ona sama je kot nositeljica glavne vloge na več mestih nujno morala uhajati iz svojega «realizma» v visoko deklamacijo. Večer vzlic temu ni bil neuspeh; pri mislečem občinstvu vsaj je moral ostaviti nekaj globokih vtisov.

Dragocen večer nam je nudilá Shakespearjeva «Zimska pravljica». Raz-košno bogastvo, ki ga nam baji veliki dramatik, blagodarno razsipajoč prizore prijateljstva, strasti, sovraštva, srda in gneva, miline in prisrčnosti, čudežev in ljubezni, venča naposled velika sprava, ki je privrela iz dobrot-nega poetovega srca. Kako pravljíčno je življenje! Človek je mlad in je Romeo, in naskakuje in zavouje svet kakor Cezar; in je Antonij pri Kleo-

patri in dotrpi svojega Othella in se v gnevu razide s svojimi prijatelji. «za vekomaj»; in se mrko zakrknje vāse kakor Macbeth, ko se mu zamajō tla pod nogami... in naposled? Naposled je sam in se ozre nazaj in se nasmehe: pravljica. Preden zatone v večni mir, se zgodi čudež: človek se pomiri z vsem svetom, s sovražniki, z življenjem, s samim seboj, celō s smrtjo. Velika sprava. Zakaj edino, kar ostane naposled človeku v sreči, je majčkeno dobrote. — «Zimska pravljica» je pravljica Shakespearjevega življenja, notranje najmočnejše razgibanega življenja na zemlji, v čigar usodi so se križale vse usode.

Pestra, barvita je bila vprizoritev v režiji O. Šesta. Delo tudi v igralskem pogledu ni preveč zaostajalo za slikovito zunanostjo in se je zlasti v komičnih in nekaterih ostro dramatičnih prizorih dvigalo iznad povprečnosti. Sicilski kralj Levarjev in češki kralj Skrbinškov sta bila pravljичno dostojna, istotako Hermiona Marije Vere in ljubka Perdita Šaričeve. Autolicus je ena najboljših Rogozovih vlog. V takih burlesknihih tipih se razživi ta igralec v svojem najbistvenejšem elementu. Tudi Peček je ovčarjevega sina podal živo in plastično. — V splošnem se opaža, da je naš ansambel za enkrat v veliko večji meri dozorel za Shakespearjeve lažje komedije in pravljичne igre nego za njegove težke notranje drame kot Macbeth, Othello i. dr. Vzlic temu, da je predstava relativno zelo uspela, ni našla pri občinstvu dovolj razumevanja. Čemu to, mi je nerazumljivo. Vsekakor bi kazalo to delo ponoviti tudi v letošnji sezoni vsaj izven rednega repertoarja.

Najboljša ljudska igra v pretekli sezoni je bila J. Hartleyjeva veseloigra «Pegica mojega srca». Preprosta zgodba o dobri, prirodni deklici in trdosrčnih sorodnikih je prepletena z rahlo romantiko, osvežena s pristno angleško čuvstvenostjo. Dasi delo nima ambicij visoke literature, je zaradi svoje prisrčnosti in iskrenosti zelo simpatično. Igro je z dobrim umevanjem režiral Skrbinšek. Šaričeve Pegica je našla ponekod zelo neposreden, učinkujoč izraz. Medvedova opremi svoje karakterne vloge vedno s krepkimi, značilnimi potezami; to je naša najboljša karakterna igralka. Tudi Levar je kot Jerry postavil na oder ostro začrtan lik. Ta igralec, ki je gotovo zelo nadarjen, se dramsko šele kristalizira. Kam se razvije, v monumentalno klasično igro ali v karakterno vlogo, ni še jasno.

Kočljiva postane stvar z našim ansamblom tedaj, kadar se loti težke moderne psihološke drame, ki se večinoma odigrava v tujem ambijentu. Take drame uspo le poredkoma. Zakaj s teatraliko moderna drama ne zaživi. Igralec moderne drame je preprost in skromen v izbiri zunanjih sredstev, a za to skromnostjo in preprostostjo more plati živa iskra; ne zunanji patos, notranja razgibanost; ne obilje kretenj in gest, temveč do navideznih malenkosti izdelana igra; predvsem pa notranja resničnost, možnost in verjetnost.

Zaradi tega kričečega nesoglasja: zunanjega napa in notranje šibkosti, moramo beležiti vrsto porazov, ki so metali na sezono dvomljivo luč. Drugi vzrok, vprizarjanje literarno neprimernih ali umetniško neaktualnih iger, sem deloma že omenil.

B. Šawa smo videli kar dva. Medtem ko «Obrti gospe Warrenove» ne morem odrekati delnega uspeha, predstave «Pygmaliona» ne morem smatrati za uspelo. V obeh je igrala glavno vlogo Rusinja Nablocka. Ona je gotovo bolj komedijska nego dramatična igralka. Njena igra je navadno zunanje močno poudarjena, a ni v razmerju z njeno notranjo polnostjo. Kot gospa Wartenova je našla mesta, ki se krijejo z bistvom dela, kot Eliza v «Pyg-

malion» pa je bila že samo jezikovno nesprejemljiva. Vivie v «Warrenovi» je igrala Medvedova z nekim rezkim realizmom. Njena naslednica debutantka Debelakova je ubrala milejši način; izkazala je nadarjenost; v konverzacijskih prizorih je igrala sveže in prirodno, za dramatične nastope pa še ni dozorela.

Poizkus z Američanom E. O' Neillom, čigar «Ana Christie» je šibkejši avtorjevo delo, ni uspel ne režijsko ne igralsko.

Sodobno francosko romantiko je literarno dostojno reprezentiral Ch. Vildrac s svojo «Ladjo Tenacity». Ampak slovenski oder je umetniško še prešibak, da bi mogel izčrpati in izraziti delo tega «pesnika ljubezni», čigar poezija nosi tudi v dramatici močan liričen akcent. Delo je propalo.

Ibsenov «John Gabriel Borkman» je snovno aktualen, umetniško pa ne. Avtorjevo dramsko konstruktirstvo, vse njegovo pojmovanje drame nam je danes bolj tuje, kot le kdaj. Njegove teze in problemi ne zanimajo. Njegovi moški značaji so često preozki za sodobni čas, njegove ženske niso vedno živa bitja. Konflikt obeh žensk v «Borkmanu» ni neoporečen, Borkman sam pa je črtan z močno roko velikega stvaritelja. Predstava na našem odru ni imela dovolj življenskih kali v sebi.

Najbolj nazorno je nesoglasje med zunanjim naporom in notranjo šibkostjo pokazala predstava Pirandellovega «Henrika IV.». Režiser Šest je jako zanimivo presadil zunanji okvir tega dela na naša tla. Ampak interpretov ni našel. Rogozov Henrik je bil opremljen z vsemi potezami tega bizarnega junaka, kaotičnosti notranjega bistva pa nam ni mogel razodeti.

Kajti oder ni kino. Človeška govorica je tisti medij, ki sporoča poslušalcu kreativne vrline interpretove, njegovo notranjo silo ali nemoč. Človeška govorica ne laže. Ena sama niansa v tonu je dovolj, da izpriča igralčevo notranjo pristnost ali zgolj afektacijo.

Fran Albrecht.

Pravi naslov dr. Tavčarja spisu «Izza kongresa». Ker se je v našem slovtvu vrnila napačna označba tega lepega literarnega dela, ki je izhajalo v «Ljubljanskem Zvonu» od leta 1905. do leta 1907., si štejem kot bivši sotrudnik «Ljubljanskega Zvona» v dolžnost, da razjasnim, kako mu je nastalo nazivanje «zgodovinski roman».

Spis je imel do vštetelega 10. poglavja ta naziv, a ne iz peresa avtorjevega, nego tedanjega urednika dr. Zbašnika. Le-ta je na prvem listu rokopisa brez vednosti dr. Tavčarja s svinčnikom zapisal: «Izza kongresa. Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.» Ta prvi list hranim še sedaj kot znamenito relikvijo. Ostal mi je, ker je bilo meni poverjeno pregledovanje rokopisa in odtiskov v jezikovnem oziru. Ko sem leta 1906. šel k pisatelju po nadaljevanje spisa za 11. poglavje, mi je s poudarkom dejal, da ne piše zgodovinskega romana, nego le povest, zato naj v prihodnje opustim dosedanji naslov. Po tem izrecnem naročilu je nadalje izhajal spis brez kakega naslova.

Na podstavi pisateljevega izrečila so brez dvoma vse dedukcije prof. Prijatelja, prireditelja ponatiska te povesti v V. zvezku «Zbranih spisov» v založbi «Tiskovne zadruge» v Ljubljani, ki jih je oprl na najin «zgodovinski roman», pogrešne. Zagrešil jih je pač, ker ni imel prilike, da bi bil zvedel za postanek tega naziva. Napačna je torej trditev njegova, «da je dr. Tavčar začel pisati 'Izza kongresa' iz želje, da ustvari široko zasnovan roman (kakor je delo tudi izprva označil) iz nekdanjega življenja Ljubljane...» (urednikov uvod, V.). Takisto napačno je tudi mnenje njegovo, «da je najbrž čutil tudi

pisatelj (da je namreč iz dela nastala bolj kronika)» in to označil na ta način, da je v nadaljevanjih izbrisal podnaslov «zgodovinski roman».

Literarni zgodovinarji naj na podlagi tega razjasnita pravilno navajajo spis «Izza kongresa» kot povest, a ne več kot «zgodovinski roman».

Naj omenim kot živa priča še nekaj o tem spisu. Da je dr. Tavčar pogloma pisal to povest, je znano, ni pa morebiti znano, da jo je s težavo pisal. Večkrat mi je potožil, zakaj se je vdal prigovarjanju dr. Zbašnika, naj piše, saj vidi, da je že za vse prestar. Po mojem mnenju so ga tedaj morile druge — politične — skrbi, ne pa starost, saj je veliko pozneje ustvaril še mnogo lepših spisov. Spisoval pa je «Izza kongresa» jako natančno. Vsak ulomljeni odtisk je, preden je šel v stroj, še sam prečital in preprečil tako kako stvarno pomoto.

A. Mikuš.

INOZEMSKI PREGLED

Marginalije o sv. Frančišku Asiškem. Pišejo se knjige o Frančišku Asiškem. Po slovitih vernikih, kakor sta Jörgensen in protestantski teolog Sabatier, je tudi Chesterton plačal z blestečo studijo tribut modernega človeka srednjeveškemu svetniku, ljubitelju skromnih duš in krotkih ptičev. Prirejajo se pompozne proslave njemu, ki je bil tih in ponižen in je učil ljudi, da uaj slave Boga z odpovedjo in tišino. Ali bodo kupi knjig, ki jih bo ob 700letnici bruhnila na dan sleherna literatura, odtehtali veliko duševno in čuvstveno nasprotje, ki leži med modernim človekom in asiškim ubožcem? Toda taka nasprotja so tragika — ali nemara komika — človeške nepopolnosti. Dostojevskij je v poglavju o velikem inkvizitorju v romanu «Bratje Karamazovi» podal krasen dokaz do brezdanjosti globokega nasprotja, ki loči Krista od onih, ki so se v njegovem imenu polastili posvetne moči in zemeljskih dobrin. Vse velike osebnosti, ki so v sebi premagale demonsko silo nature, se pretvarjajo sčasoma v ideal, v neko abstrakcijo, ki ji lahko daješ poljubno podobo. In tako se letos, v času velikih proslav in ceremonij, nehote vsiljuje misel, kakšen odnos vlada med modernim človekom in srednjeveškim asketom, utemeljiteljem mirnih samostanov in predhodnikom tistih resigniranih optimistov pesimističnega krščanstva, ki so po Frančiškovem vzgledu vabili k čisti radosti, Jammesovi «joie sans ombre» in k vedri notranji lepoti.

Kdo je moderen človek? Vsaka doba vpodobi svoja civilizacijska in kulturna stremjenja, svojo psihologijo v povprečnem človeškem tipu, ki tvori jasno nasprotje tipom drugih dob. Tak tip je v naših dneh zapadnjaški buržuj. Ni to malomeščan renesančne in baročne dobe, ki se še ogreva za pastoralno poezijo, niti dobrodušen prebivalec provincijalnih mest, ki se je opajal z nemško romantiko. Zapadnjaški buržuj je velikomeščan, zakaj velika mesta so — kot je lepo dokazal Oswald Spengler — najtipičnejši produkt sodobne civilizacije; torej tudi njih prebivalci najbolj izražajo duha svojega časa. Velemesta pa imajo dva sloja: buržuja in proletarca. Socialno sta si huda nasprotnika, ali v miselnosti sta si začudo blizu; razlikujeta se le v čuvstveni sili, ki preveva njuno miselnost. Pri buržuju ta sila upada in dobiva v pesimizmu dekadenten izraz, medtem ko je proletarec kulturno optimist.

Kaj je ta miselnost? Nje oblike so raznovrstne; odtenki močno zastirajo pregled, ali v odnosu napram ugankam sveta in življenja se poudarja duh stroja. Svetovni nazor se izpremeni v neko konstrukcijo umstvenih dognanj, kakor tvorijo stroj razne mehanične oblike; človeku se zdi, da je tok nje-

govih misli o absolutnem in metafizičnem prav tako pravilen, če so izpolnjeni neki pogoji, kakor je pravilen tok stroja. Odtenki, ki jih daje človeškemu mišljenju osebnost, se skušajo zavoljo neke plodne stvarnosti izločiti. V tej samoprevari sta si velikomestni buržuj in proletarec ustvarila domala enako miselnost, na mehaničnih principih sloneči materijalizem. Oba se morata boriti zoper individualistične nazore o tako zvanih zadnjih problemih človeka in življenja, oba negirata abstraktno verovanje v božanstvo, ki na njem slone vse religije; za francoskimi enciklopedisti je buržuj odstavil Boga z njegovega monarhističnega in absolutističnega prestola, proletarec-marksist pa ga ni hotel sprejeti v svojo demokracijo.

Kaj je moderni kulturni center — velemesto — v primeri z monastirjem 15. stoletja, kaj je velemeščan ob boku katoliškega vernika v dobi, ko za človeštvo še niso obstajale vseмирske dimenzije in ne skrivnosti mikrokozma, ko se je svet zdel čudovito preprost, kakor je bil preprost proces njegovega postanka, ki so ga naslikale v prilikah poljedelca in pastirja Mojzesove svete bukve? Kaj je velemestno življenje v primeri z življenjem v tistem Assisiju sredi lepe Umbrije, z razgledom na modre gore, s patrijarhalnimi napravami srednjeveške civilizacije, z natančnim razlikovanjem dobrega od zla, resnice in zmote, greha in kreposti? Kaj je komplicirana osebnost sodobnega človeka napram tej preprostosti v dobroti in hudobnosti, v kreposti in grehu, v mišljenju in čuvstvanju?

Da, duh velemeščana, po katerem teži vsa naša doba s svojimi civilizacijskim ustrojem, je nagnjen k ateizmu in zanikanju religioznosti. Ali pa je to iskreno in trajno? Vsaka negacija je v odnosu z neko pozitivnostjo. Ni paradoksa v trditvi nekega filozofa, da, kdor negira boga, ga s tem že priznava. Znan hegelijanski rek je, da teza stremi po antitezi, oboje pa po sintezi. Negacija nečesa, kar ne leži v naši moči, kar ni dostopno našim neposrednim izkušnjam, je le drugi kraj palice, ki se končuje s pozitivnostjo. Strastni verniki in strastni nejeverniki so si včasih jako blizu. Zato ni mogoče izvajati trajnih sklepov iz razpoloženej sodobnega človeka, ki je nihalo med večnimi skrajnostmi. Realizem in romantika sta zgolj poglavitna toka; na svoji poti skozi človeško nepopolnost in nedoslednost se razlivata v nešteto postranskih struj, ki se mešajo med sabo, ko skrajnostni ljudje obeh smeri v ljutem boju za resnico-varljivko ne štedijo z lastno krvjo. Verski čut je postal ena izmed onih psiholoških stvarnosti, ki niso nič bolj resnične kot socialna potreba. Človek si mora po nujni lastne ničevosti ustvariti do vsemirja tak odnos, ki ga napravi vzvišenega in neumrjočega; prav tako ga žene naravna nujnost, da si slika paradiz. Le od miljeja, vzgoje, temperamenta zavisi, ali je to apokaliptična vizija srednjeveških romarjev, ki se jim bliskajo na obzorju »večni bregovi«, ali sladko sanjarstvo renesančnih duš kot so slike fra Angelica ali ironičen Heinejev socialni paradiz na zemlji, ali Tolstega preprosto »kraljestvo božje v ljudeh samih«.

Pod tenčico velikomestne, tehnično-prirodoslovne civilizacije zaznava tudi zapadnjaški buržuj, pogrezaajoč se v osladne občutke propadanja, razdvojenost in nemoč svoje misli nasproti ugankam, ki niso toliko stvar umstvenega dognanja, logičnih dedukcij in indukcij, kolikor so nemir njegovih čuvstev, brazde, ki jih izorje življenje samo s strastmi in viharji in ki radi Pascalovega strahu pred večnim in hladnim vsemirjem, radi bojazni pred smrtjo in življenjskimi nadlogami, žejajo po očiščujoči rosi duševnosti in čakajo žlajtnih semen. Moderni proletarec ima vsaj neizčrpno fizično moč, ali — kot

je dejal Nietzsche — polnokrvnost barbarstva, ki vzbuja v vsakem mladem razredu ogromno voljo do izživetja in velik optimizem. Zato izhaja začasno brez vsakršnega religioznega mamila. Toda v srcu bo tudi on zahrepenel po omami, ko bo omahnila razočarana roka pred nedosežno abstrakcijo ideala. Zapadnjaški buržuj že vidno opušča brezkompromisni materijalizem. Ne veruje več v božanstvo svoje misli in v posebljenje modernega boga: stroja. Brezokusnost mamonizma mu postaja pusta in žalostna. S številkami se da dokazati, kako se širijo razni religiozni in polreligiozni pokreti: panteizma, deizma, teozofije, antropozofije, spiritizma, mistike, idealizma in povratka k starim, zavrženim verstvom je danes toliko, da ne kaže več govoriti o ateistični dobi. Zapadnjaški buržuj se je zbal svojega časa in njegovega duha in noče biti konsekventen. Pravijo, da je kljub čisti znanosti in njenim triumfom nastala kriza modernega svetovnega nazora. V resnici je nastala kriza negacije in kriza omejenega nazora o religiji, ki je pobijal z umstvenimi «dokazi» to, kar se ne dá dokazati niti pozitivno niti negativno. Donni Quijoti, «najbolj realistični izmed vseh realistov», se hrabro vojskujejo z vetrnimi mlini...

*

Kakor akord iz nekega drugega sveta se sliši v evropskem Babilonu ime ponižnega brata Frančiška iz Assisija, ki so mu bile tuje velike misli in ki ni poznal napuha znanosti, ki je ljubil svet naivno kakor otrok in je liki krotek golob zobal žlahtna semena z nevidne roke božje. Ta nasledovalec Krista, kakršnih se je malo rodilo v skoraj dveh tisočletjih krščanstva, ni dokazal nobene katoliške dogme, a je s svojo živo in vedro vero izpolnil stoletja. Čisto svojevrsten, povsem tuj stoji brat Frančišek nasproti sodobnemu človeku. Tako se je bil nekoč postavil Kristus nasproti izlizanemu rimskemu buržuju Pilatu. Kaj neki je v Frančiškovi osebi tako očarljivega, da se tudi rušitelji velikih dogmatičnih sistemov pripogibajo pred njegovo osebnostjo?

Nekateri pravijo, da je bil svetnik čustva. Iz njegove Solučne pesmi, ki diši po sladki naivnosti preprostega človeka kakor vijolica med razkošnimi cvetlicami, sklepajo, da je stal v bližini razpoloženja sodobnega človeka, ki je tudi nezadovoljen s suho umstveno kulturo. Ali to je zmotno presojanje. Brat ubožcev in ponižnih duš ni prebil «moderne» krize in njegova čustvenost ne izvira iz umazanih vrelcev strasti, odkoder priteka modernemu človeku ponajveč njegove osladne senzibilnosti. Frančiškova radost se ni odkupila za tisto ceno kot naša. Sodobni človek ni prijatelj odpovedi, Frančišku pa je bila odpoved višek sreče. Njega je trpljenje veselilo kot dar božji; mi ga smatramo za šibo. Njegova nežnost je docela tuja naši razneženosti. Njegovo oko je zrolo obzorja, ki smo si jih mi za večno zaprli; le naši otroci jih smejo videti. Naša ljubezen do človeka in človeštva ne poteka iz takih bujnih potokov božje ljubezni, kakor je tekla preko čistega Frančiškovega srca. Zato Frančišek ni prav nič čustven v našem zmislu.

Drugi hvalijo njegovo ljubezen do prirode. Takole je pel sveti brat v najtišjih prah združitve s svojim Bogom:

Laudato sie, Misignore, cum tuete le tue creature,
spetialmente messor lo frate sole,
lo quale iorno et allumini noi per loi.
E ellu e bellu e radiante cum grande splendore
de te, Altissimo, porta significatione.

V tej ljubezni do prirode ni modernega panteizma, kakor so ga nekateri odkrili. Spomnimo se, kako je zrl srednjeveški človek na svet. Najlepši izraz tega nedolžnega nazora je podal Frančišek v svoji ljubezni do prirode. Brez njenih problemov, brez njenih skrivnosti. Tako bi najbrže hvalile svojega stvarnika cvetlice v travi. Kako daleč so naši od civilizacije potvorjeni in skaženi odnosi do prirode v primeri s Frančiškovo ljubeznijo? Kako drugačen je naš pojem prirode od njegovega!

Frančiškov odnos do ljudi, posebej še do žensk, je tuj celo vernim kristjanom. Njegova dobrotà je bila ostra kakor zimski veter, a nasmehljana kot modro nebo v tem vetru. Mrzil je greh in zlo, a ga je razumel in odpuščal. Ženske so mu bile mistični božji cveti, ki rode nove cvetove ali pa odeveto v božjo čast. Njegov čas je bil razuzdan in izprijen, ali rodil je ljudi, ki so z žrtvovanjem samega sebe popravljali njegovo zlo. Rodil je etične heroje, ne etičnih učiteljev. Slednjih imamo dandanašnji na vsakem oglu, ali malo je onih, ki bi žrtvovali samega sebe za pobijanje izprijenosti. Našim moralnim veličinam nedostaja svetosti. Svetost je višek etičnega heroizma. To je zadnja točka, h kateri dospè človek po zmagi nad samim seboj. In kaj je — ne glede na vse cerkvene dogme — večjega na Frančišku nego ta očarljiva nadčlovečnost, ta svetost?

V dobi mamonizma, ko smo nasičeni od njegovih miazmov, cenimo Frančiškovo ljubezen do uboštva, preprostosti in ponižnosti. Prožeti od napuha in samozavesti pozabljamò na veliko etično silo skromnosti in enostavnosti. Venomer izgubljamò pravo merilo pri presojanju lastne vrednosti. Frančišek in njegovi učenci so umevali to distanco boljè od vseh sodobnih znanstvenikov.

Frančišek ni bil prijatelj mrtvih črk. Ni ljubil knjig in jih je zabranil bratom. Vedel je, kolika moč leži v mrtvih črkah. One odvrtaajo človeka od dejanj in mu kale življenjski pogled. Rajši je videl dejanja nego slišal besede. In to je, kjer se tudi mi z njim razumemo. Zakaj naš etos je prenapihrtjen od velikih besed in naše glave so nezdrave od same učenosti. Nam, ki ne gledamo sveta tako kot Frančišek, bi se tudi zahotelo velikih dejanj, če bi se bili mogli osvoboditi oblasti mrtvih črk. Ali mi bolehamo od njih in bomo za njimi izdihnili.

*

Večèrilo se je, ko sem se majniškega dne naslonil na okno starinskega samostana na Fiesolah. Ondi so še ohranjene stare svetniške celice s črvinimi klečalniki in razpadajočimi krucifiksi. Skozi ozka okna je zrlò radostno italijansko nebo. Spodaj je ležala Firenze. Ob strani je bilo samostansko dvorišče s starim studentem in cvetličnimi lehami. Nekje je pel ptič. In v vsem tem miru, v otožnem dihu mrtvih stoletij, v preprosti spojitvi prirode in monastirske odpovedi je bilo toliko Frančiškove duše, da sem moral jaz — svobodomislec in upornik — občutiti sladko ginjenost davnih legend, ki so zapisane v «Fioretti di San Francesco» in se spomniti lahne zarje Frančiškove radosti, ki se je umetnostno najprej pojavila pod Giottovim čopičem, prešla v razglabljanje Picca della Mirandola in se potem v renesančnem Michelangelu spojila v krščansko-pogansko duševnost. In sem mislil na ono tretje carstvo, ki ga je oznanil Ibsen in za njim Merežkovskij. Kdo bo ustvaril ta svet: zapadnjaški buržuji ali ruski revolucionar, ki odeva svojo veliko, fanatično, orientalsko vero v suhe formule buržujske znanosti? ...

B. Boriko.

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Dvorniković Vladimir, Tipovi negativizma. Zagreb. Hrvatski štamparski zavod. 1926. 24 str.
- Erjavce Fran in Flere Pavel, Starejše pesnice in pisateljice. Izbrani spisi za mladino. Z risbami obrusili Ivana Kobilčeva in Roza Klein-Sternenova. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1926. CXXXVI + 295 str. Cena vez. 80 Din. (Slovenski pesniki in pisatelji, XIV. zvezek.)
- Gradnik Alojzij, De profundis. Ljubljana. «Jug». 1926. 111 str.
- Haggard Rider H., Jutra naja zvezda. Iz angleščine prevel P. M. Černigoj. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1925. Cena broš. 30 Din, vez. 40 Din. (Ljudska knjižnica, 21. zvezek.)
- Kocbek Fran, Savinjske Alpe. Celje, Goričar & Leskovšek. 1926. 306 str.
- London Jack, Zeleza, peto. Socijalni roman. Prevlel Ivan Vuk. Prva knjiga. Ljubljana. Zadruga založba. 1926. XP + 145 str. Cena 20 Din. (Leposlovna knjižnica, IV. zvezek.)
- Micić Ljubomir, Antevropa. Beograd. «Zemlja». 1926. Cena 10 Din.
- * slovenském sjednocení. (Avtorji: D. Michalčev, M. Murko, M. Szyjkowski, E. Spektorski, Frant. Tábořský, Ant. Hajek) Praga. «Polit. klub Omladinářů Devadesátiletníků». 1926. 56 str. Cena 5 Kč.
- Šverjeva Minka, Sreča sreč govori... (Voščilna knjižica.) Deklamacije za razne prilike in drugi verzi. Ljubljana. Samozaložba. 1926. 72 str.
- Shakespeare, Kar hočete. Prevlel Oton Župančič. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. 120 str. Cena broš. 24 Din, vez. 32 Din. (Shakespeare, 4.)
- Tavčar Ivan, Zbrani spisi, IV. zvezek. Uredil Ivan Prijatelj. Tiskovna zadruga. 1926. XII + 512 str. (Slovenski pisatelji.)
- Vindex, Homoseksualnost. Ljubljana. Samozaložba. 1926. 31 str.
- * Vojvodina i Srbija. Uredio Milivoje V. Knežević. Subotica. Gradska štamparija. 1926. 128 str.
- Vuk-Pavlović Pavao, Spoznaja i spoznajna teorija. Zagreb. Izdano s potporom Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. 1926. 270 str. Cena 60 Din.
- Wendel Hermann, Heinrich Heine. Ein Lebens- und Zeithild. Neue Ausgabe. Berlin. J. H. W. Dietz Nachf. 1926. XI + 301 str.
- Zadnja pot kapitana Scotta. Po Scottovem dnevniku in drugih virih priredil Pavel Kunaver. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1926. 124 str. Cena broširani knjigi 36 Din, vezani 44 Din.
- Zgodovina ameriška. Po najboljših virih, priredil za Slovence L. J. P. Cleveland, Ohio. «Ameriška demovina». 1926. 236 str. Cena 75 centov.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruga v Ljubljani, Prešernova ulica 54

Shakespeare - Župančič: Kar bočete.

Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Kinaver: Zadržaj pot kapitana Scotta.

Broš. 26 Din, vez. 44 Din.

Iv. Tavčarja zbrani spisi. IV. zv.

Uredil dr. Iv. Priljatelj. — Broš. 54 Din, platno 100 Din, poštno 108 Din.

G. Boeccacio-Budal: Dekameron.

I. knjiga: Broš. 26 Din, platno 72 Din, v polfranc. vezavi 101 Din, poštnina 3 Din
II. knjiga: Čene kakor pri prvi knjigi.

Pretnar dr. Mirko: V pristanu.

Broš. 24 Din, platno 32 Din, poštnina 1-25 Din.

Kmetova Marija: Večerna pisma.

Broš. 16 Din, platno 26 Din, poštnina 1-50 Din.

Thoma: Letitia rojstni dan. - Nušič:

Naša deca. Humoreski-enedejanka.
Broš. 12 Din, poštnina 75 par.

Sienkiewicz: Potop.

I. knjiga. 600 strani. Broš. 110 Din, polplatno 124 Din, celo platno 134 Din, poštnina 6 Din.

Zbaniček Fr.: Žrtve. Roman.

Broš. 24 Din, v celo platno vez. 34 Din, poštnina 3 Din.

Bon ton. Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v zasebnem in javnem življenju.

Broš. 65 Din, platno 90 Din, poštnina 3 Din.

Žagar Janez: Vrtnec. Drama.

Broš. 14 Din, poštnina 75 par.

Švoboda: Pepek. Enedejanka.

Broš. 15 Din, poštnina 75 par.

Hearn-Bankart: Knjiga o Japonski.

Broš. 24 Din, platno 34 Din, poštnina 1-50 Din.

Zakon o taksah in pristojbinah.

II. izdaja. Broš. 65 Din, poštnina 3 Din.

Predpisi o zaščiti delavstva.

II. snopič. Broš. 15 Din, poštnina 1 Din.

Jurčič Jos.: Zbrani spisi. IV. zv.

Uredil dr. Priljatelj. Broš. 72 Din, vez. v celo platno 86 Din, v polfrancoski vezavi 92 Din.

Lah Ivan: Knjiga spominov.

Broš. 35 Din, vez. 45 Din, poštnina 2 Din.

Lah Ivan: Pepeluh.

Broš. 18 Din, poštnina 75 par.

Schönherr-Skrbinšek: Zemlja.

Komedija. — Broš. 15 Din, poštnina 75 par.

Zahtevajte najnovejši

Seznam knjig

Tiskovne zadruga

z znižanimi cenami

Seznam pošlje brezplačno

knjigarna Tiskovne zadruga v Ljubljani

Prešernova ulica št. 54 (nasproti glavne pošte)

Priznana solidna domača trdka!

Los. Rojina

Ljubljana, Aleksandrova cesta števil. 3

*Največja zaloga izdelanih oblačil za
gospode in deca - Zadnje novosti blaga
svetovnih tvornic - Konkurenčna cena -
Izdelava po meri - Točna postrežba -*

Opozarjamo na

**Zakon
o taksah in pristojbinah**

Nova izdaja
s pojasnili in tolmačenji
Velja s poštnino vred 68 Din
Knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani

**KNJIGARNA
TISKOVNE
ZADRUGE**

V LJUBLJANI

Prešernova ul. 54
nasproti glavne pošte

sprejema
naročila

na vse znanstvene knjige
in strokovne liste
v raznih jezikih

**VEZAVO KNJIG, ZAPISNIKOV
IN VSA DRUGA KNJIGOVEŠKA DELA**

IZVRŠUJE LIČNO, TRPEŽNO IN
PO KONKURENČNIH CENAH

KNJIGOVEZNICA DELNIŠKE TISKARNE

D. D. V LJUBLJANI

MIKLOŠIČEVA CESTA ŠTEV. 16

Ustanovljena leta 1913.

Posluje po vsej Jugoslaviji. — Delniška
glavnica znaša 3,000.000.— Din v zlatu.

„JUGOSLAVIJA“

splošna zavarovalna družba

Ravnateljstvo za Slovenijo v Ljubljani
sklepa:

1. požarna zavarovanja,
2. življenska zavarovanja,
3. nezgodna in jamstvena zavarovanja,
4. zavarovanja proti škodam vsled tatarskega vploma,
5. transportna zavarovanja,
6. zavarovanja proti škodam vsled razbitja stekla.

Največji tu delujoči zavod. — Družba je prevzela od „Graške vzajemne zavarovalnice“ in od zavarovalnih družb „Feniks“ (požarni oddelek) in „Franco-Hongroise“ ves njih kupčijski obstoj v naši državi. — Najnižje tarife. Takojšnja izplačila škod.

Glasom naredbe ministrstva za vojno in mornarico nadomeščajo police splošne zavarovalne družbe „Jugoslavije“ ženitvene kavnice za častnike.

Pisarna: Dunajska cesta št. 15.

Telefon 571.

BUDDHA

AKO PIJEŠ „BUDDHA“ ČAJ
VŽIVAŠ ŽE NA ZEMLJI RAJ

TRADE MARK

Fotografični
aparati,
plošče, pa-
pirji in vse
potrebščine
v veliki

izberl nudi

DROGERIJA SANITAS

CELJE — LJUBLJANA

Prešernova ulica 5

Gradbeno podjetje
ING. DUKIČ IN DRUG
Ljubljana
Bohoričeva ulica
št. 24